

Abstract

Immigrants, and especially non-Western immigrant women outside the labor market, have long been a hot topic in the media and the political debate because of their relatively low employment rate compared to that of the native Danes. In December 2014, calculations from the Ministry of Employment showed that these women represented 25 percent of the long-term benefit claimants who have received benefits in more than 10 years within the last 15 years.

The study is based on a qualitative case study design, with a mainly hermeneutic science theoretical basis. The purpose of this master thesis is to study how the cultural background plays in on the meeting between the non-Western immigrant women on long-term social assistance and the social workers, who are involved with/assigned to their cases. In relation to this, I have studied how the women's cultural background and other conditions were reflected in the meetings, and in what way these elements can have an impact on social workers' decisions and judgments in the encounter with non-western immigrant women. I have chosen to view the problems from the social workers' perspective. The survey database is thus based on qualitative interviews with six social workers from three different Councils and five observations of social workers. Moreover, I have used an inductive approach, which means that I have gone from empirical data to theory. As part of the theoretical elucidation of my thesis, I use some elements of Pierre Bourdieu's theoretical framework where social class is something that is produced in the relations between people and as something that exists both as material distributions and as symbolic representations and mental structures. Furthermore, I will introduce perspectives on the understanding of culture and cultural development, which influence the discussion on culture and ethnicity. The two main perspectives used in this thesis are *the evolutionist* and *the relativistic* understanding of culture. Gender is also part of the explanation, since women do not have the same opportunities and rights that their men get out to work/finding a job. The women in question are characterized by having a habitus as a housewife, which has become a part of the women's identity. The ethnic minorities should not only be seen in relation to the ethnic category they belong to; they are composed of different cross fields such as gender, class, age, etc. Therefore in my analysis the concept of intersectionality has been used to categorize the cross fields which these women find themselves and also to understand how these different social hierarchies interact and influence each other.

The study's research, based on the analysis results, shows that women are seen by social workers' glasses as having a wide range of barriers to enter the Danish labor market. The concern here is

particularly the lack of cultural and symbolic capital, which means that they are not qualified enough to handle an ordinary job. Lack of education and Danish language skills are identified by the social workers as a very influential factor. The women lack knowledge of how the labor market and the public system works, which often excludes them from participation in these fields. Social workers believe that from the start there has been made too few demands on the women, which is why they have become accustomed to being on welfare and being outside the labor market. The research also shows that social workers have an understanding of the women's medical history as being incorrect/not entirely true according to Danish standards and that they do not want to work, that there are no horizons in meeting with the women. This makes the relationship between social workers and the women characterized by mistrust, resistance, and force, rather than cooperation.

My analysis shows that many non-Western women who live in their own home countries are educated and have found jobs, while many of the long-term benefits women still maintains their culture, which they have left many years ago.

The analysis also shows that social workers' presuppositions affect against women, and that this understanding could ultimately have an impact on the citizen's access to the labor market. Social workers agree that there are many different factors that which influence each other and have an impact on women's retention of benefits. This means that not only the lack of jurisdiction, the limited social capital and / or women's lack of motivation has kept women on social benefits; there are several aspects that influence the situation. The meeting/confrontation with the system, living as a housewife for several years without any requirements being made, lack of information and the fact that the citizen is deprived of responsibility, are also some of the key aspects which are relevant to women's work attachment. Culture, traditions, importance of the family and gender roles that are embedded in the women's habitus are also important factors in women's lack of work relations. Labour options are not straight and easy to get, and there is not the same demand for this group compared to ethnic Danes. The women's lack of labor affiliation cannot be explained by a single cause. Rather, it is related to multidimensional explanations, and there are different issues at stake in relation to the situation of women.

This thesis concludes that women's issues are complex, and in many areas there is a discrepancy between women's lifestyles, system requirements and social workers' understanding of women, why there is no simple answer to women's lack of work related problem.

Indholdsfortegnelse

Abstract	1
KAPITEL 1	6
Indledning	6
Problemfelt	8
Eksisterende forskning om emnet	9
Kontanthjælp og arbejde	10
Indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp	11
Valg af indvandrerkvinder	11
Problemformulering	12
Afgrænsning	13
Min positionering	13
KAPITEL 2	15
Metodiske refleksioner	15
Videnskabsteori	15
Ontologi og epistemologi	16
Hermeneutikken	17
Den hermeneutiske cirkel	18
Forståelse	18
Forståelseshorizont	20
Metode og design	20
Det kvalitative forskningsinterview	21
Observation	22
Metodisk tilgang	24
Dataindsamling	24
Kriterier for valg af informanter	25
Specialets etiske overvejelser	26
Kontakt til Jobcentre og informanter	26
Præsentation af informanter	27
Gennemførelse af interview	28
Transskribering af interviews	28
KAPITEL 3	29
Analysestrategi	29
Kodning	29

Analysekategorier og underkategorier	30
KAPITEL 4	32
Teoretiske refleksioner.....	32
Pierre Bourdieu	32
Habitus	33
Felt.....	34
Kapital	34
Symbolsk vold	35
Kategorisering	36
Kulturforståelse	37
Evolutionistisk kulturforståelse	37
Relativistisk kulturforståelse	38
Intersektionalitet	39
KAPITEL 5	40
Analyse	40
Arbejdsmarkedsforståelse	40
Kompetenceproblemer.....	41
Motivation eller passivering.....	45
Forklaring og information	48
Arbejdsmarkedsmuligheder og systemets krav til kvinderne	51
Delkonklusion	55
Kulturforståelse	55
Kulturforskel	56
Kønsbetydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning.....	61
Kulturalisering af kvindernes manglende arbejdstilknytning.....	66
Forforståelse og generalisering af kvindernes situation.....	68
Kvindernes manglende arbejdsidentitet	70
Delkonklusion	76
Sygdom og sygdomsforståelse	77
Sygdomsforståelse	77
Aktivering og sanktionering af kvinderne	84
Delkonklusion	87
KAPITEL 6	88
Specialets kvalitetskriterier.....	88

Troværdighed	88
Bekræftbarhed.....	90
Overførbarhed	90
KAPITEL 7	92
Konklusion	92
Socialarbejdernes oplevelse af kvindernes barrier i forhold til arbejdsmarkedet	92
Manglende horisont sammensmeltning og kulturelle generaliseringer	93
Kvindernes systemafhængighed og sanktionsforståelse	94
Flerdimensionelle forståelser	95
Sammenfatning.....	96
Perspektivering.....	97
Undersøgelse ud fra et borgerperspektiv	97
Motivationsfaktorer	97
Kulturel, generalisering og helhedsorientering	98
Sproglige udfordringer og ansvar	98
Flerdimensionelle forklaring	99
Litteraturlisten.....	100
Bøger:	100
Bilagene	103
Internetsider	103
Rapporter:	104
Artikler:	104

KAPITEL 1

Indledning

Ikke-vestlige indvandrerkvinder uden for arbejdsmarkedet har længe været et varmt emne i medierne og den politiske debat.

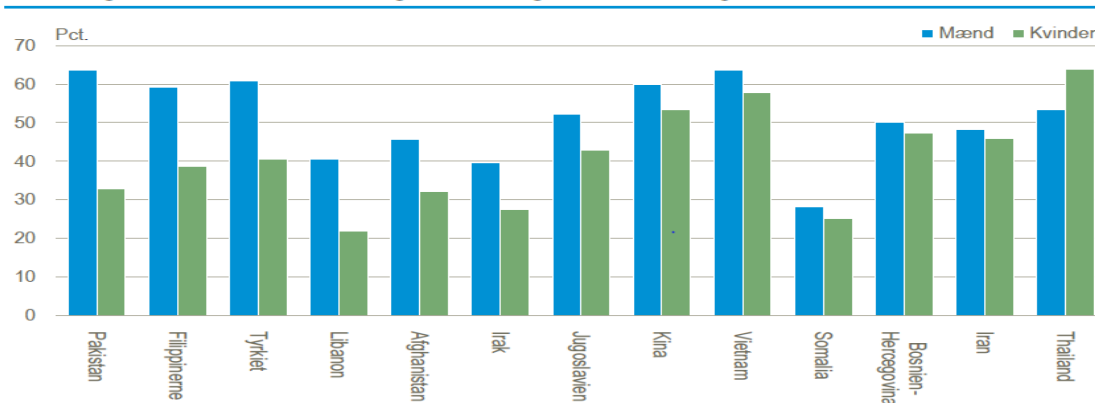
I december 2014 viste beregninger, som DA har lavet på Beskæftigelsesministeriets DREAM-register, at disse kvinder udgjorde 25 pct. af de langvarige kontanthjælpsmodtagere, der har modtaget kontanthjælp i mere end 10 år inden for de seneste 15 år (Agenda, 2014).

Ifølge Danmarks Statistik (2013) har ikke-vestlige indvandrere en lavere arbejdsmarkedstilknytning end personer med dansk herkomst både blandt kvinder og mænd. Danmarks Statistiks viser, at selv om beskæftigelsesfremgangen fra 2000 til 2011 var høj for indvandrerkvinderne, så har gruppen af ikke-vestlige kvindelige indvandrere stadig den laveste erhvervsfrekvens.

Generelt er der tendens til, at indvandreres beskæftigelse er mere konjunkturafhængig end danskernes beskæftigelse. Beskæftigelsen for indvandrere i perioden 1981 til 1995, hvor der var lavkonjunktur i Danmark, faldt kraftigt, mens den i perioden 1996-2006 steg kraftigt (Ejrnæs, 2008:13). Der peges også på, at indvandreres følsomhed over for konjunktursvingninger indikerer, at indvandrere enten bliver ansat i brancher og virksomheder med skiftende behov for arbejdskraft, eller at de systematisk bliver ansat sidst og fyret først (Ibid.).

Det er ikke blot økonomisk krise eller lavkonjunktur, der fastholder indvandrerkvinder fra ikke-vestlige lande i ledighed; også kønsforskel spiller ind:

Beskæftigelsesfrekvens for 16-64-årige ikke-vestlige indvandrere. 1. januar 2013

Anm: Landene er udvalgt efter antallet af indvandrere – med indvandrere fra Tyrkiet som største gruppe. Jugoslavien er det tidligere Jugoslavien før opsplitningen.

Kilde: (Danmark Statistik, 2014)

Forskellen mellem ikke-vestlige indvandrere- kvinder og mænds beskæftigelsesfrekvens er større end personer af dansk oprindelse. For ikke-vestlige indvandrere er beskæftigelsesfrekvensen 9,0 procentpoint lavere for kvinder, mens den kun er 2,7 procentpoint lavere for kvinder af dansk oprindelse. Der er 72,0 pct. af kvinder med dansk oprindelse i beskæftigelse mod 74,8 pct. af mændene, men for indvandrere fra ikke-vestlige lande er tallene 43,0 for kvinder og 51,9 for mænd. Jf. figuren er der størst forskel mellem kvinders og mænds beskæftigelsesfrekvens blandt indvandrere fra Pakistan. Der er 63,5 pct. af mændene, som er i beskæftigelse, men kun 32,8 pct. af kvinderne er i beskæftigelse – en forskel på 30,7 procentpoint.

Forskellen i beskæftigelsesfrekvens afhænger også af, hvilke lande indvandrerne oprindeligt kommer fra. Statistikken viser, at kvindelige indvandrere fra Thailand har den højeste beskæftigelsesfrekvens blandt såvel mandlige som kvindelige indvandrere. Kvinderne fra Thailand har en beskæftigelsesfrekvens på 63,9 pct., som er 10,6 procentpoint højere end beskæftigelsesfrekvensen for mænd fra Thailand.

De somaliske indvandrere har dog væsentligt lavere beskæftigelsesfrekvenser end indvandrerne fra de andre ikke-vestlige lande (Danmarks Statistisk, 2014).

Selv om kontanthjælpen er en midlertidig hjælp til at gøre borgeren i stand til at klare sig selv, er ikke-vestlige indvandrerkvinder, som nævnt ovenfor, overrepræsenterede i statistikker omhandlende langvarige kontanthjælpsmodtagere. Dette har medført en massiv kritik af systemet, som anklages for ikke at yde en tilstrækkelig indsats over for disse kvinder. Ugebrevet A4 i april 2013 skrev, at

”jobcentrene vurderer ledige indvandrere som svagere end danskere og giver dem dårligere tilbud om aktivering [...]”

Samme artikel:

”jobcentrene vurderer forholdsvis flere indvandrere end etniske danskere til at være så dårligt fungerende, at de skal have hjælp for at kunne komme i arbejde [...]. Indvandrere på jagt efter arbejde får forholdsvis ringere aktivering end danskerne”.

Jf. ovenstående oplysninger som er baseret på Danmarks Statisk, er det tydeligt, at forskellen mellem ikke-vestlige indvandrerkvinder og etniske danske kvinder er stor, og jeg har en formodning om, at kønnet kan være en hæmmende faktor for ikke-vestlige kvinder i at komme i arbejde. Sammenholdes

dette med jobcentrenes forskelsbehandling mellem indvandrere og etniske danskere, som citaterne fra Ugebrevet A4 kan ses som udtryk for, tyder meget på at ikke-vestlige indvandrere er mere sårbare i økonomiske krise- situationer end etniske danskere. Dette har vakt min interesse for at undersøge emnet nærmere. Min nysgerrighed går ud på at undersøge, hvorfor så stor en andel af ikke-vestlige indvandrerkvinder har været uden for arbejdsmarkedet og på kontanthjælp i så mange år. Massiv kritik af jobcentrenes indsats over for disse kvinder har samtidig, for mig, givet anledning til en række kritiske refleksioner og spørgsmål. Kan det passe, at jobcentre tilbyder ringere aktiveringstilbud til ikke-vestlige indvandrerkvinder ud fra en forståelse af, at de er dårligt fungerende? Er det bare sådan, at disse kvinders liv rummer en lang række barrierer og forhindringer, som reducerer deres chancer for at opnå tilknytning til arbejdsmarkedet. Eller er kvinderne overhovedet selv motiverede og har de et ønske om at komme i beskæftigelse? Har socialarbejderne givet op og mistet tilliden til at få disse kvinder i en form for arbejde eller motivere dem til at komme ud af kontanthjælp?

Problemfelt

Omdrejningspunktet i dette speciale er mødet mellem socialarbejderne på jobcentre og de ikke-vestlige kontanthjælpsmodtagende indvandrerkvinder. Der er mange socialarbejdere, der betragter mødet og dets indhold som det mest centrale i socialt arbejde. Det er som fænomen omgærdet af en række idealer blandt socialarbejdere om bl.a. at behandle borgerne respektfuldt, ligeværdigt, menneskeligt, agere som borgernes advokat og talerør i systemet, involvere borgerne i arbejdet med deres eget liv og problemer og agere mere socialt og vejledningsorienteret end administrativt. (Uggerhøj, 2002:81)

Samtidig er forholdet mellem socialarbejderen og borgeren asymmetrisk og ulige (Uggerhøj, 1995), og der eksisterer således en diskrepans mellem de idealer og de realiteter, som hersker i socialarbejdernes praksis, hvilket kan påvirke både mødets indhold, tilliden mellem kvinderne og socialarbejderne samt kvindernes tilknytning til arbejdsmarkedet.

Der findes ikke enkle svar på kvindernes manglende arbejdstilknytning, og det er en problemstilling, hvor mange faktorer kan spille ind og påvirke kvindernes liv og dermed også deres beskæftigelsesstatus.

Der er flere undersøgelser, bl.a. et projekt fra Randers Kommune, hvor 59 pct. af indvandrerkvinder kom ud af kontanthjælp efter en periode på et år med en mere målrettet beskæftigelsesindsats (CBR Randers 2007:3). Samtidig viser flere evalueringsrapporter af forsøgsprojekter til styrkelse af den

beskæftigelsesfremmende indsats over for indvandrerkvinder, at 35 pct. af kvinderne i 2004-2005 og 43,6 pct. i perioden 2006-2008 kom i enten uddannelse eller arbejde efter en beskæftigelsesindsats (LG Insight 2006; CABI 2010). En analyse af KORA fra 2012 viser også, at uddannelsesniveau, sprog- og helbredsproblemer ikke alene kan forklare kvindernes dårlige tilknytning til arbejdsmarkedet (KORA 2012).

Dette danner grobund for en for forståelse af, at en af årsagerne til kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet opstår et sted i mødet mellem system og borger, og samtidig en forståelse af, at indsatsen over for disse kvinder ikke er tilstrækkeligt effektiv.

Eksisterende forskning om emnet

Kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet er en realitet, men hvordan forklares dette af socialarbejderne på jobcentrene, som har både en myndigheds- og hjælpende rolle? Hvad ved socialarbejderne om denne gruppe, deres ressourcer, deres ønsker til arbejdsmarkedet, og om kvindernes kendskab til det danske arbejdsmarked, og hvordan kan dette forklares/forstås af socialarbejderne i mødet med kvinderne?

Der er kun i et begrænset omfang kendskab til disse områder, hvilket rejser spørgsmålet om et større kendskab til og en bedre forståelse af disse kvinder, vil have betydning for deres tilknytning til det danske arbejdsmarked? Selvom kendskabet synes begrænset, er det ikke ensbetydende med, at der ikke er gennemført undersøgelser om problematikken, deres manglende integration på arbejdsmarkedet har været genstand for diverse undersøgelser og rapporter i de senere år. Bl.a. kan der peges på LG Insight 2004; LG Insight 2005; LG Insight 2006; Dahl & Jacobsen 2005; Rosdahl 2006; CABI 2010; KORA 2012.

Ofte har der i højere grad været fokus på barrierer frem for ressourcer og potentialer, og ikke på mødet mellem socialarbejderne og kvinderne på jobcenteret.

Min litteratursøgning viser ikke nogen konkret og målrettet undersøgelse om mødet mellem ikke-vestlige indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp og socialarbejderne.

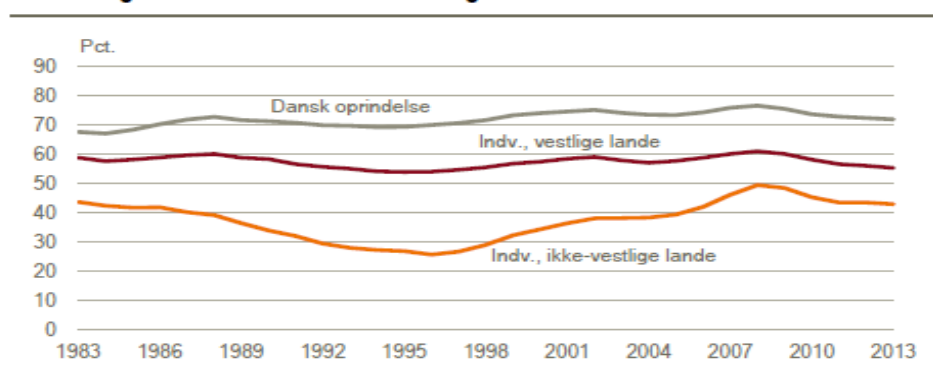
For at besvare nogle af spørgsmålene og imødekomme det manglende kendskab, der synes at knytte sig til disse kvinder uden for arbejdsmarkedet, vil der i dette speciale blive undersøgt nærmere, hvad der karakteriserer kvinderne – med særligt fokus på socialarbejdernes møde med kvinderne og forklaring/forståelse af dette.

Kontanthjælp og arbejde

Jf. Beskæftigelsesministeriet er kontanthjælp en offentlig ydelse til personer, der ikke er i stand til at forsørge sig selv eller deres familie. Der er også en række betingelser, som skal opfyldes, hvis man vil modtage kontanthjælp (Beskæftigelsesministeriet).

En faktor, der ligger til grund for offentlig forsørgelse er manglende tilknytning til arbejdsmarkedet. Fra 1983 og frem til 1996 voksede antallet af ikke-vestlige indvandrere kraftigt, og nye indvandrere var ofte flygtninge fra lande, der kulturelt og erhvervsmæssigt var meget anderledes end Danmark, (Danmarks Statistisk, 2014:32-33).

Figur 2.2 Beskæftigelsesfrekvenser for 16-64-årige kvinder

KILDE: (Danmarks Statistik 2014: 33)

Arbejdsfrekvenserne, som fremgår af ovenstående graf, viser, at ikke-vestlige indvandrere har den højeste underbeskæftigelse. Ikke-vestlige indvandrere er også overrepræsenterede blandt modtagere af offentlig forsørgelse, og deres overrepræsentation er særlig stor blandt kontanthjælpsmodtagere, hvoraf 22 pct. er ikke-vestlige indvandrere. (Ibid.:86-87)

I februar 2013 viste tal fra Beskæftigelsesministeriet, at en stigende andel af kontanthjælpsmodtagere bliver overladt til sig selv og at kun en ringe del af den samlede mængde kontanthjælpsmodtagere står til rådighed for arbejdsmarkedet. Dette udgør en problemstilling på beskæftigelsesområdet, da den aktive beskæftigelsesindsats tilsyneladende ikke har haft den ønskede effekt. En litteraturoversigt fra Socialforskningsinstituttet fra 2006 viser også, at kontanthjælpen for manges vedkommende er første led i en årsagskæde, som fører til mere eller mindre permanent offentlig forsørgelse (SFI 2006).

Indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp

Litteraturoversigten fra SFI viser at gruppen af langvarige kontanthjælpsmodtagere er overrepræsenteret af kvinder, ældre, personer uden uddannelse, heraf en del af ikke-vestlig oprindelse. Ifølge SFI er denne gruppe derforuden kendetegnet ved en lang række sociale problemer, og det skønnes at arbejdsgivere ville frasortere 60 pct., fordi personerne mangler kompetencer (SFI 2006).

Ifølge analyse foretaget af Kraka udgør ikke-vestlige indvandrerkvinder en tredjedel af de langvarige kontanthjælpsmodtagere, som har modtaget kontanthjælp i mere end 10 år (Kraka 2012). Samtidig viser undersøgelse også, at kun 18 pct. af indvandrerkvinder i 2011 vurderedes som jobklare (DA 2012). Dette rejser igen spørgsmålet, om socialarbejderne har mere fokus på barriererne end ressourcerne, når de skal vurdere kvinderne?

En undersøgelse fra 2006 forklarer, at indvandrerkvinder har en lang række arbejdsmarkedsbarrierer af såvel sproglig og faglig karakter, men også at interesser og adfærdsmønstre i forbindelse med sygdom, barsel og familiemæssige hensyn m.m. har betydning for kvindernes tilknytning til arbejdsmarkedet (LG Insight 2006). Dette betyder, at systemet finder en række arbejdsmarkedsbarrierer af såvel kulturelle, faglige, sproglige og sociale barrierer, som kan være med til bl.a. at formindske chancen for disse kvinder at komme på arbejdsmarkedet. Derfor er det interessant at undersøge, om disse kvinder bliver vurderet og kategoriseret efter social faglig vurdering eller på baggrund af deres oprindelse, etnicitet eller noget helt andet?

Valg af indvandrerkvinder

I 2013 viste en analyse, som KORA har lavet for Social- og Integrationsministeriet, at det var svært at finde årsagen til indvandreres lave beskæftigelse. Jf. analysen er omkring hver anden ikke-vestlig indvandrer i den erhvervsdygtige alder ikke i beskæftigelse, mens det samme gælder højst for hver fjerde dansker. Den store forskel skyldes bl.a., at indvandrerne har sprogbarrierer, lavere uddannelser og flere helbredsproblemer end danskerne generelt. Undersøgelsen viser også, at en stor gruppe indvandrerkvinder uden beskæftigelse og uden at modtage nogen form for offentlig forsørgelse vælger at være hjemmegående, og at familien dermed klarer sig for mandens indtægt alene. Men dette alene kan ikke forklare indvandrerens dårligere tilknytning til arbejdsmarkedet (KORA 2012).

Min særlige interesse for kvinderne skyldes, at de udgør en så stor del af den samlede mængde personer på langvarig kontanthjælp. Jeg finder denne gruppe, som har modtaget kontanthjælp i mere

end 3 år særligt interessant at undersøge. Derfor vil jeg i det følgende afsnit uddybe formålet med denne undersøgelse.

Problemformulering

I dette speciale vil jeg undersøge, hvilken påvirkning socialarbejderne har i forhold til ikke-vestlige indvandrerkvinders manglende tilknytning til arbejdsmarkedet. Jeg har valgt at interviewe socialarbejdere fra 3 jobcentre, som arbejder med målgruppen. Samtidig observerer jeg nogle samtaler mellem socialarbejderne og kvinderne. Jeg vil opnå viden omkring målgruppen ved at undersøge, hvilken forståelse socialarbejderne har af målgruppen og hvordan denne forståelse kommer til udtryk i mødet med kvinderne. Jeg vil i denne forbindelse undersøge, hvorvidt socialarbejderne på jobcentrene, i deres møde med kvinderne, er med til at skabe en situation, hvor en stor andel af målgruppen forbliver på kontanthjælp, eller om årsagerne til deres manglende tilknytning til arbejdsmarkedet skal findes andre steder, som f.eks. kompetence/motivationsproblemer eller kulturelle barrierer. Jeg vil komme tættere på nogle af de mikroprocesser der eksisterer i mødet, for at undersøge om der her skulle findes nogle forklaringer. Derfor er specialets problemformulering:

Hvordan spiller den kulturelle baggrund ind på mødet mellem ikke -vestlige indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp og socialarbejdere, og hvilke betydninger har denne påvirkning i forhold til indsatser og interventioner?

I dette speciale vil jeg arbejde ud fra disse uddybende spørgsmål:

- Hvordan forstår/forklarer socialarbejderne mødet med kvinderne i forbindelse med deres manglende tilknytning til arbejdsmarkedet?
- Hvordan kommer kvindernes kulturelle baggrund og andre vilkår til udtryk, og på hvilken måde kan den have betydning for socialarbejdernes beslutninger og vurderinger i mødet med dem?

Afgrænsning

Næsten alle informanterne, der har deltaget i min undersøgelse, er kvinder, og kun en af informanterne er mand. Da de er lovet anonymitet, vil socialarbejderne i dette speciale blive benævnt som ”hun”.

Når jeg benytter betegnelsen socialarbejder (e) i specialets forløb, taler jeg udelukkende om de socialarbejdere, jeg har interviewet og ikke alle socialarbejdere i en bredere forstand.

Når jeg efterfølgende benytter betegnelsen kvinder i specialet, mener jeg udelukkende ikke-vestlige indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp.

Min positionering

Jeg vil i dette afsnit redegøre for min position i forhold til den problemstilling, som jeg har valgt at undersøge. Jeg har selv indvandrerbaggrund, og har været på starthjælp og i systemet, hvor jeg har oplevet mødet med systemet. Jeg er en mand, og det vil sikkert have betydning for både min position i et kulturelt-, et magt- og et mulighedsperspektiv. Endvidere har jeg som mand en anden position end kvinderne, hvor der kan være fordele og ulemper. Fordelen kan være, at jeg kommer fra den samme kultur, og har en viden om, hvordan skal jeg takle situationen, f.eks. når jeg observerer samtalerne, og stille det mest relevante spørgsmål ift. specialets problemformulering. Ulempen kan være, at kvinderne, af både religiøse og kulturelle grunde, ikke kan/vil komme ind på aspekter, som kan have forbindelse til kvindernes privatliv. I et sådan tilfælde er det sandsynligt, at de vil trække sig lidt tilbage pga. min tilstedeværelse.

Jeg er uddannet socialrådgiver og har arbejdet med kontanthjælpsområdet i 5 år. Det har givet mig en del erfaring i feltet. Især har jeg i mit arbejde mødt både ikke-vestlige indvandrerkvinder og kvinder af oprindelig dansk herkomst på kontanthjælp, men også faglige personer, som socialrådgiver, psykolog, psykiater, læge mm. Inspirationen til dette speciale er bl.a. hentet fra denne erfaring og viden, som jeg har opnået gennem mit arbejde og livserfaring. Samtidig er jeg meget overrasket over det store antal af personer på langvarig kontanthjælp, hvilket har skabt interesse hos mig for at undersøge emnet yderligere.

Ifølge Gadamer møder vi altid de fænomener, vi søger at få mening ud af, gennem fortolkning med vores *forforståelse*. Gadamer argumenterer for, at vi ikke går uhildede og blanke til sociale og

politiske fænomener, men vi har altid allerede en forforståelse af diverse fænomener ud fra de erfaringer, vi hidtil har gjort os (Berg-Sørensen, 2012:222).

Jeg har viden om den måde kvinderne lever/har levet på og om de kollektivistiske kulturtraditionelle rammer, de sandsynligvis har levet eller lever under. Trods denne viden er jeg også en mand, og det kan give mig en anden mulighed for at undersøge problematikken i et andet perspektiv, nemlig som en med godt kendskab til kvinderne og samtidig udefra selve målgruppen.

Jeg er bevidst om min rolle, og at min viden om problemstillingen både har fordele og ulemper i forhold til undersøgelsen. På den ene side kan man som forsker forstå informantens situation, og den erfaring som forskeren har med i sin bagage kan bidrage til at bekræfte den forståelse, forskeren har opbygget. På den anden side kan man som forsker overse nuancer, der ikke svarer til egne erfaringer. Erfaringer giver mig mulighed for at have et grundlag for genkendelse og et udgangspunkt for den forståelse, jeg eventuelt efterhånden når frem til. Samtidig er det også en udfordring, når jeg som forsker ikke kan basere mig på egne erfaringer. Udfordringen bliver at komme til at forstå situationer, der fra begyndelsen virker fremmedartede (Thagaard, 2008:188-189).

Det skal understreges, at informanten og interviewerens begge er aktive skabere af den viden, der kommer ud af interviewet. Resultatet vil derfor ikke blive det samme, hvis en anden interviewer stiller de samme spørgsmål (Holstein og Gubrium 2004).

Holstein og Gubrium (2004) understreger, at "*All interviews are active interviews*" (s.140).

Med dette påpeger Holstein og Gubrium interviewerens rolle i forbindelse med den viden, der skabes under et kvalitativt interview. Under interviewet forsøger jeg at udfordre informanterne med den viden og de oplevelser, jeg har om målgruppen og problemstillingen.

Under interviewet er der mulighed for, at der kan opstå fejl og misforståelser, som f.eks. kan skyldes interviewerens måde at spørge på. Med disse fejlkilder sættes der fokus på, at den viden, som skabes i et interview, er socialt skabt ved en interaktion imellem interviewer og informant. Med dette vil sige, at jeg som interviewer er dybt involveret i interviewet med informanten og derfor ikke kan fremstå neutral i interviewsituationen. Denne opfattelse af min aktive rolle i selve interviewet, mener jeg, stemmer overens med hermeneutikkens opfattelse af forskeren som en aktiv del af den viden, som skabes i forbindelse med interviewet. Valget af emnet, som skal undersøges af mig, har stor betydning for informanternes svar og tanker, men jeg har selv med mine tanker og den måde, spørgsmålet stilles, også betydning for svaret fra informanterne. Trods mine erfaringer og viden om emnevalget, kan der findes en anden viden, som jeg ikke er bekendt med.

Jeg vil i det følgende kapitel redegøre for specialets metodiske og designmæssige fremgangsmåde og overvejelser i forhold til undersøgelsen, som giver indblik i, hvordan resultatet er fremkommet

KAPITEL 2

Metodiske refleksioner

I det følgende afsnit vil jeg præsentere den anvendte videnskabsteori og gennemgå, hvordan de konsekvenser, der knytter sig til mit videnskabsteoretiske valg er bestemmende for min metodiske og analytiske tilgang i undersøgelsen.

Videnskabsteori

Der er forskellige videnskabsteoretiske retninger, som hver lægger op til forskellige typer forskningsspørgsmål.

Der findes fire forskellige forskningstyper, nemlig den beskrivende, den forklarende, den forstående og den handlingsrettede. Sondringen imellem den beskrivende, den forklarende, den forstående og den handlingsrettede forskningstype benyttes for at blive mere bevidst om forskellene (Launsø & Riepers 2005:12).

Disse forskningstyper giver muligheden for, at forskeren kan fortolke og forstå fænomener, som allerede er fortolkninger, da det er informantens fortolkninger og forståelser, som jeg skal fortolke og forstå.

Med udgangspunkt i de beskrevne kendetegn og *den forstående forskningstype*, mener jeg, at jeg befinder mig inden for den forstående forskningstype, da jeg søger at forstå problemstillingen ud fra socialarbejdernes professionelle tilgang.

Den forstående forskningstype lægger op til et hermeneutisk videnskabsteoretisk udgangspunkt, da det indebærer fortolkning at forstå problemstillingen ud fra socialarbejdernes forståelse og tilgang. Min primære viden og datagrundlag i undersøgelsen bygger på fortolkningsviden i overensstemmelse med den forstående forskningstype. Derfor befinder jeg mig ontologisk set inden for en virkelighedsopfattelse, som bygger på, at virkeligheden skabes i kraft af fortolkninger af verden, og

epistemologisk set benytter jeg en opfattelse, som siger, at al viden er fortolkningsviden (Jacobsen et al., 2010:16-17), hvilket jeg vil begrunde og forklare nærmere i det følgende afsnit.

Ontologi og epistemologi

Metateorier omhandler ontologiske og epistemologiske spørgsmål, altså ontologi; hvordan er virkelighedens beskaffenhed og epistemologi; hvordan er vore muligheder for at nå frem til viden om den? (Andersen, 2007:13). Både ontologi og epistemologi har indflydelse på metodologien, når forskeren bedriver forskningen, og de er udgangspunkt for forskningen. (Nygaard 2012).

Ontologisk set er jeg opmærksom på, at socialarbejdernes opfattelse af situationen baseres på fortolkning af den situation. Det er derfor interessant at finde ud, hvordan socialarbejderen i mødet med kvinden når frem til en viden, og hvordan den viden opleves og fortolkes af socialarbejderen.

Den epistemologiske videnskabsteoretiske tilgang i dette speciale vil sætte fokus på, hvordan bestemte meninger skabes, frem for, hvad der skabes. Hermeneutikkens epistemologiske udgangspunkt i dette speciale tilslutter sig tanken om, at jeg som analytiker befinder mig i en fortolkningsafstand fra virkeligheden. Der søges således en forståelse af verden og ikke bare en forklaring.

Epistemologisk vil jeg således hævde, at en fortolkning altid er afhængig af den, der fortolker; at vi ikke kan fortolke uafhængigt af vores forforståelse, forventninger og kontekst (Olsen & Pedersen, 2003:142)

Ud fra den epistemologiske tilgang er min opfattelse baseret på, at al viden er fortolkningsviden, hvilket giver mig muligheden for at kunne undersøge socialarbejdernes egne forståelser og fortolkninger af deres oplevelser i mødet med kvinderne, for på denne måde at indsamle viden om specialets problemstilling. Det betyder, at jeg i dette speciale forsøger at komme frem til den viden som opleves og forklares af socialarbejderen. Det er dog vigtigt, at finde svar på spørgsmålet om, hvordan socialarbejderen kommer frem til den viden om kvindens arbejdstilknytning, og hvordan den viden fortolkes?

Hermeneutikken

Min tilgang tager afsæt i hermeneutikken, og udgangspunktet i hermeneutikken er ontologi.

Ontologi forholder sig til det værende, til hvad der er, hvad der eksisterer, og problemstillingens karakter, samt hvad forskeren ønsker at vide om den. (Andersen, 2007:102-119).

Ovenstående opfattelse vil jeg lægge mig op af, da jeg heller ikke mener, at der findes en reelt eksisterende virkelighed. Socialarbejdernes udtalelser om mødet mellem dem og kvinderne har, ud fra denne opfattelse, ikke i sig selv en reel virkelighedsstatus, men de kan være mig behjælpelige med at sige noget om deres forståelse og oplevelse i mødet med disse kvinder. Jeg mener således at dette for specialets ontologi betyder, at virkeligheden har en fortolknings karakter i form af socialarbejdernes egne oplevelser og forståelse af kvindernes virkelighedsverden, og det er således socialarbejdernes subjektive oplevelser af mødet mellem dem og kvinderne på kontanthjælp, som ligger til grund for dette speciale. Problemformuleringen i dette speciale lægger op til en tolkning og forståelse af mødet med kvinderne - og den kulturelle baggrunds rolle i mødet mellem socialarbejderne og kvinderne. Jeg læner mig op af det fortolkende paradigme, idet sigtet med mit speciale er at skabe og få en dyberegående forståelse af og indsigt i mødet socialarbejderne og kvinderne imellem.

Hermeneutikken bygger på principper om, at det er de studerede fænomener og aktører, der er bærere af menings- og betydningssammenhænge, og at disse sammenhænge skal fortolkes og udlægges, hvor delen forstås i lyset af helheden.

Med udgangspunkt i Martin Heideggers filosofi argumenterede Hans-Georg Gadamer for, at fortolkning ikke blot er noget, vi *gør*, noget vi kan lave metoder til, men noget vi *er*. Mennesket er basalt set et fortolkende væsen, som kontinuerligt dannes og danner sin omverden via fortolkninger, der bygger ovenpå tidligere fortolkninger. Samtidig viser Gadamer, at idealet om fordomsfri fortolkning er misvisende, fordi enhver fortolkning forudsætter, at vi allerede har begreber, teorier, forventninger etc. om det fænomen, vi vil forstå (Olsen & Pedersen, 2003:160).

Jeg tager udgangspunkt i socialarbejdernes forklaringer/forståelser i mødet med kvinderne og fortolker deres udsagn i min analysedel. Jeg benytter kvalitative interviews (se afsnittet om kvalitativforsknings interview, s. 21-22), hvor fortolkning spiller en stor rolle, og hvor min forforståelse har en betydning for, hvordan og hvad socialarbejderne udspørges om under interviewet, samt hvilke elementer der lægges vægt på i analysen (Juul, 2012:108).

Den hermeneutiske metode arbejder ud fra den såkaldte ”*hermeneutisk cirkel*”, som vil jeg uddybe i det følgende afsnit

Den hermeneutiske cirkel

Den hermeneutiske cirkel henviser til fortolkning som en cirkelbevægelse mellem del og helhed (Berg-Sørensen, 2012:221). For at kunne forstå og få mening ud af et udsagn bliver vi nødt til at se udsagnet i forhold til den sammenhæng, den går i. Dette betyder, at kvindernes møde med socialarbejdere og kvindernes manglende arbejdstilknytning er sammenhængen mellem delene og helheden, der er meningsskabende; det er relationen mellem de enkelte dele og helheden, der muliggør, at jeg i dette speciale kan forstå og fortolke. Vi bliver ved med at fortolke, indtil vi opnår en dækkende og modsigelsesfri udlægning af en tekst (Højberg, 2013:292).

Forståelse af og viden om eksempelvis den kulturelle baggrunds rolle og dens påvirkning på indsatser og interventioner inde i mødet mellem socialarbejderne og kvinderne opnås gennem cirkelbevægelser mellem mødets helhed og dens enkeltdele. Dette betyder, at i fortolkningen i denne undersøgelse, fokuserer jeg først på de enkelte dele i mødet med henblik på mødets helhed; det kan være kontekst, samfund etc. (Pahuus, 1998: 114 ff.).

I den hermeneutiske cirkel er forståelsesprocessen dynamisk, uendelig og uafsluttet. Ifølge Gadamer er den hermeneutiske cirkel universel, fordi den gennemtrænger al form for menneskelig erkendelse og dermed enhver vidensforståelse af verden (Ibid:300), hvilket betyder, at jeg også i denne undersøgelse allerede er en del af den hermeneutiske cirkel. Det er ikke helt muligt, og jeg kan ikke til fulde forstå den viden, jeg får gennem fortolkning af empirien, uden også at fortolke den kontekst interviewet finder sted i, og den kontekst jeg selv kommer fra.

Herunder vil jeg derfor pege på forståelse, som har stort betydning i den hermeneutiske fortolkningsmetode.

Forståelse

Ifølge Højberg udgøres forståelse af ”*forforståelse*” og ”*fordomme*” (Højberg, 2013:300-301).

Begrebet forforståelse betoner, at vi aldrig går forudsætningsløst til et socialt fænomen, vi ønsker og forventer at forstå, da vores forståelse og udlægning af mening altid bygger på en allerede given

forståelse af verden. *Forforståelse* kan derfor være nødvendig for at kunne begribe en fortælling, og dermed en betingelse for at kunne forstå denne fortælling. Forforståelse har altid udgangspunkt i en tidligere forståelse som en cirkulær bevægelse, hvor *fordomme* derimod har karakter af at være meningsgivende for forståelsen. Der er derfor ikke tale om negative fordomme i fordomsfuldheds- eller fordømmende forstand (Ibid.:301).

Jeg er interesseret i at opnå en forståelse af socialarbejdernes praksis og i at forstå og fortolke hvorfor de handler, som de gør. Med en hermeneutisk tilgang spiller forskerens fordomme og forforståelse en væsentlig rolle for undersøgelses resultater, da forskeren, ifølge den hermeneutiske cirkel, selv bliver en del af den verden, som studeres (Juul 2012:121). Mine personlige og professionelle erfaringer omkring specialets målgruppe og kvinderne, samt min teoretisk viden som socialrådgiver og denne uddannelse vil have betydning for min rolle i dette speciale. Dette betyder, at jeg er ifølge den hermeneutiske cirkel selv en del af feltet, som skal undersøges og jeg vil derfor løbende være opmærksom på denne forforståelse.

Gadamer mener, at mennesket - udover at være et *"fortolkende væsen"* - er et *"historisk væsen"*, hvilket betyder, at forståelseshorisont er afhængig af en historisk kontekst, og at mennesket er historisk, fordi den måde mennesket er til på, er historik:

"Vi lever i, med og igennem historien, vi er altid en del af den historiske proces, og vi kan ikke undslippe denne. Det historiske er således ikke blot noget fortidigt, men i lige så høj grad noget nutidigt og fremtidigt, idet det historiske for mennesket er en uafsluttet og åben proces"
(Højberg, 2013:305)

Jf. det ovenstående citat er derfor den "akkumulering" eller kontekst af kultur, tradition og historie, der gør, at man forstår verden, som den er for en selv. Dvs. kvindernes kulturelle baggrund, deres tidlige liv gennem opdragelse og deres oplevelse og forståelse af verden kunne have stor betydning for, at de har været på kontanthjælp i flere år. Dette kan betones af ovenstående citat fra Højberg, der argumenterer for at, den historiske, kulturelle baggrund og traditioner til dags dato har stor indflydelse på kvindernes identitet, deres manglende arbejdstilknytning og deres forståelse af verden. Jeg vil derfor undersøge, hvordan kvindernes fortid, kulturelle baggrund, og deres kønsrolle kommer til udtryk i mødet med socialarbejderne.

Forståelseshorisont

Forståelseshorisont er både personlig såvel som fælles og består af den førnævnte akkumulation, der er medvirkende til vores forståelse af verden (Højberg, 2013:302). I mødet mellem socialarbejderen og kvinden vil begge parter gå ind til mødet med hver sin forståelseshorisont, herunder forskelle i kultur, personlig erfaring, sprog, uddannelse, tidsperspektiv, oprindelsesland m.fl. og vil derfor ofte have forskellige forståelser og fordomme i forhold til hinanden og mødets formål, samt forskellige forhåbninger og forventninger til mødet (Ibid. 302-303).

Gadamer mener, at der er mulighed for opstå horisontsammensmeltning, når ens egne forforståelser møder andre menneskers forforståelser igennem dialog, hvor det fortolkede fænomen kommer inden for vores horisont, og vi går ind i fænomenets horisont, og på den måde smelter horisonterne sammen. (Berg-Sørensen, 2012:153-155).

Jeg vil derfor i dette speciale være opmærksom på, om der opstår horisontsammensmeltning i mødet imellem socialarbejderen og kvinden, da mangel på dette kan betyde manglende gensidig forståelse, hvilket kan vanskeliggøre en social indsats overfor kvinden. Dette kan ske i interaktion- og i løbet af samtalerne mellem socialarbejderen og kvinden.

Jeg mener ikke, at jeg møder verden forudsætningsløst, og jeg vil derfor have en forforståelse i forhold til det, jeg undersøger - bevidst eller ubevidst. Min forforståelse kan allerede i forbindelse med metodiske valg, og under bl.a. udformning af min interviewguide og den måde jeg har dannet og stillet mine spørgsmål, der afspejler min erfaring. Mit speciale bygger på hermeneutik, hvorfor mit valg af metode skal være i overensstemmelse hermed.

I det følgende afsnit vil jeg redegøre for min metodiske og designmæssige fremgangsmåde og overvejelser i forhold til undersøgelsen og hvordan resultatet er fremkommet

Metode og design

I et casestudie er indsamlingsmetoderne hovedsagligt af kvalitativ karakter; altså i form af enten interview eller observation eller begge dele. Kvalitative forskningsmetoder arbejder primært med indføling og oplevelse, dog kan der med fordel også anvendes kvantitativ forskningsmetode, hvis målet er at generalisere, altså i form af eksempelvis spørgeskema. Den kvantitative forskningsmetode er i dette speciale fravalgt, grundet ressourcer, tid og specialets problemstilling. Jeg har valgt at anvende kvalitativstudiet i form af interview- og observationsstudie, da specialet har til hensigt at

belyse en menneskelig samværssituation, som i dette speciales tilfælde er mødet mellem socialarbejder og kvinderne (Harboe, 1999: 43 & Riis, 2005: 77).

I følgende afsnit vil jeg komme nærmere ind på kvalitativ forskningsinterview og efterfølgende på observationsstudiet i dette speciale.

Det kvalitative forskningsinterview

I dette speciale anvendes det kvalitative forskningsinterview med henblik på at beskrive og forstå de centrale temaer, som informanterne oplever (Kvale, 1997: 40 - 41).

Jeg henter inspiration fra den fænomenologiske videnskab, som sigter mod en direkte oplevelsesbeskrivelse uden nogen overvejelser om oprindelsen eller årsagen til en given oplevelse (Ibid.: 62). Nedenstående introduktion fra Spradley (1979) giver udtryk for den åbne fænomenologiske holdning til at lære af den interviewede:

”Jeg vil gerne forstå verden fra dit synspunkt. Jeg vil gerne vide, hvad du ved, på samme måde som du ved det. Jeg vil gerne forstå betydningen af dine oplevelser, være i dine sko, føle tingene, ligesom du føler dem, forklare tingene, ligesom du forklarer dem” (Ibid.: 129-130).

Jeg har valgt at foretage kvalitative interviews og gjort mig overvejelser om, hvorvidt dette rent fænomenologisk er muligt, da jeg mener, at min forforståelse allerede vil have tydelig indflydelse på udformningen af min interviewguide. Mit valg af den hermeneutiske tilgang er afgørende for, hvordan mit interviewspørgsmål kan have indflydelse på de svar, mine informanter afgiver.

Min forforståelse, erfaring og kendskabet til emnet er en bestemmende del for, hvordan og hvad jeg spørger ind til og er derved med til at bestemme, hvordan og hvad, der tolkes. *”Det teksten siger os, forstår vi på baggrund af vores egen historiske kontekst og situation”* (Fuglsang og Olesen, 2004: 343). En hermeneutisk tilgang i det kvalitative forskningsinterview medfører en fortolkende lytten til de mangfoldige betydningshorisonter, der ligger i de interviewedes udsagn (Kvale, 1997:139). Et vigtigt og overordnet mål med interviewsituationen er at skabe en tillidsfuld og fortrolig miljø, der kan bidrage til, at informanten åbner sig omkring de temaer, jeg ønsker information om. Jeg skal også som forsker lytte med åbent sind og være opmærksom på, at interviewsituationen indebærer et asymmetrisk magtforhold. Jeg vil derfor være åben, anerkendende og lyttende ud fra forståelsen af, at informanterne har en viden, som jeg er interesseret i, og som jeg ikke er i besiddelse af. Det er

vigtigt, at jeg respekterer informantens grænser, så denne ikke bliver forledt til at give informationer, som hun kommer til at fortryde bagefter (Thagaard, 2008: 109).

Fortolkning af dataenes meningsindhold har forbindelse med den kvalitative metode. Udgangspunktet for tolkningen er den forståelse, som jeg får fra informantens forståelse af kvindernes manglende arbejdstilknytning og deres livssituation, men dette indebærer ikke nødvendigvis, at jeg accepterer informantens selvforståelse. Som forsker kan jeg selv tolke informationerne ud fra mit faglige standpunkt, og det kan føre til en anden forståelse end informantens. Mine tolkninger kan imidlertid hænge tæt sammen med informantens selvforståelse, men det kan også udgøre en kritisk stillingtagen til informantens perspektiv (Ibid.: 177-178).

Det kvalitative forskningsinterview forsøger at forstå verden ud fra socialarbejdernes (interviewpersonernes) synspunkter, udfolde den mening, der knytter sig til deres oplevelser og afdække deres livsverden forud for videnskabelige forklaringer (Brinkmann & Kvale, 2009:17).

Dette betyder, at jeg i min metode har lagt vægt på socialarbejdernes subjektive beskrivelser af deres oplevelser af mødet med kvinderne.

Det kvalitative interview er en intersubjektiv og social erkendelsesproces, hvor intervieweren og den interviewede er fælles omkring skabelse af viden (Ibid.:34)

Derfor kan jeg gennem det kvalitative interview få muligheden for at opnå indsigt i socialarbejdernes subjektive oplevelse af bl.a. barrierer, ressourcer, muligheder, begrænsninger og handlinger, der vil have betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning.

Da min problemstilling omhandler mødet mellem socialarbejderne og kvinderne, er det meget relevant at kombinere kvalitativt interview med feltobservationer af mødet mellem socialarbejderne og kvinderne. Mit valg af observation uddybes derfor i det følgende afsnit.

Observation

Jeg har valgt at kombinere mine kvalitative interviews med feltobservationer hvilket skyldes, at mødet mellem socialarbejderne og kvinderne, altså de sociale møder, som er det fænomen, jeg undersøger, kan indfanges ved at observere det i virkeligheden.

”I feltarbejdet vil man ofte kunne kombinere iagttagelser og interviews, og iagttagelse er ofte vigtig for at forstå baggrunden for udsagn og for at kunne stille relevante spørgsmål” (Launsø og Rieper, 2005: 115).

Informanterne leverer udsagn og subjektive holdninger i deres interviews, hvorimod observationen bidrager med førstehåndsviden og information om, hvorledes det sociale møde udspiller sig. Det giver mulighed for at overvære mødet mellem kvinden og socialarbejderen, samt adgang til direkte handling, og adskiller sig dermed fra interview som metode, der er en rekonstruktion af noget, der har fundet sted i en anden tid og i et andet rum (Warming, 2005: 151). Det skal understreges, at observation ikke giver mulighed for at beskrive baggrund og holdning til samtalen, men alene beskrivelse af det som ses og høres.

I observationsstudiet er det centralt at være bevidst om, hvilke fejlkilder der kan have indvirkning på den indsamlede empiri, der vil i observationerne forekomme sanseindtryk, som det er hensigtsmæssigt at kunne sortere imellem (Riis 2005 78 ff.).

Under observationen er jeg ikke deltagende, og observationen vil være åben, da jeg både er synlige for socialarbejderen og kvinden. Dette betyder, at jeg som forsker ikke direkte er personligt involveret i de hændelser, jeg observerer, og ikke foregiver at være medlem af den kontekst, som jeg observerer (Bailey, 1994; Ficher, 1995 i Kristiansen & Krogstrup, 2015:51-52)

Jeg har i praksis foretaget fem observationer, hvor jeg kun noterede undervejs. Jeg valgte ikke at optage observationerne, da det kunne have skabt utryghed hos kvinden. I den første observation lagde jeg tilfældigvis min mobiltelefon på bordet, og socialarbejderen begyndte at forklare borgeren formålet med min tilstedeværelse og bl.a. optagelse af deres samtale. Det skabte med det samme spørgsmålet; hvorfor og jeg kunne meget hurtigt se på kvinden, at det ikke var behageligt. Derefter forklarede jeg borgeren, at jeg ikke behøvede at optage samtalen og lagde telefonen bort. Dette skabte med det samme en behageligere og tryggere ramme. Kvinden var på forhånd adspurgt, oplyst om og indforstået med min tilstedeværelse, af både socialarbejderen og den tilstedeværende tolk.

I mine observationer, kunne jeg fra begyndelsen af samtalerne mærke, særligt fra kvindernes side, at jeg fyldte for meget.

Der er fare for, at observationerne ville give billedet af en ualmindelig samtale fremfor en typisk samtale. På baggrund af min egen erfaring var jeg klar over, at bisidderes, pårørendes eller observatørers deltagelse under en samtale ændrer samtalen karakter og får indflydelse på aktørernes roller, positioner og forventninger. Observationen ville muligvis kunne fordreje undersøgelsens mål (Uggerhøj, 1995:175). Dvs. min tilstedeværelse er en forstyrrende faktor for deltagerne, som måske handler anderledes end de ellers ville gøre. Dette betyder, at min rolle som observatør i sig selv kan få de observerede til at tænke, at de skal passe ekstra på, være mere forberedt og vise at de har styr på situationen, mens det kunne have været anderledes og modsat uden min deltagelse.

Observation meget nyttigt og brugbart, når man gerne vil have indsigt i de subjektive dimensioner i menneskernes levede liv. Via denne metode skulle det være muligt, at klargøre hvordan socialarbejderne igennem interaktionen med kvinderne ser verden og giver mening til forskellige hændelser, handlinger og oplevelser, samt hvordan kvinderne udtrykker deres situation i mødet med systemet (Kristiansen, Krogstrup, 2015).

Metodisk tilgang

Mit empiriske grundlag for specialets undersøgelse genereres fra forskellige data og metoder; herunder rapporter, undersøgelser, statistikker om kvinderne, interviews og observation af samtale mellem socialarbejderen og kvinden. I følgende afsnit vil jeg redegøre for mine overvejelser i forbindelse med dataindsamling, og hvordan de bidrager til at belyse problemstillingen.

Dataindsamling

Ifølge Thagaard fokuserer datametodeindsamling på forskernes problemer, når data fremskaffes gennem direkte kontakt med informanten (Thagaard, 2008: 65).

Valg og fravalg af indsamling af empirisk materiale til dette speciale har givet anledning til overvejelser, diskussioner og refleksioner, hvilket har ført til valg af det kvalitative forskningsinterview og observation af samtale imellem borgere og socialarbejder.

I kvalitative undersøgelser giver observation et grundlag for at skaffe information om de observeredes handlinger og om, hvordan de forholder sig til hinanden. (Ibid.:60-61)

Ren metodisk kan undersøgelsen gennemføres ved anvendelse af både kvalitative eller kvantitative metode eller anvendelse af begge. Kvale & Brinkmann argumenterer for, at den kvantitative metode stræber efter at afdække fænomeners udbredelse og statistiske beskaffenhed, hvorimod den kvalitative metode forsøger at afdække og forstå de interviewedes livsverden og deres oplevelser, meninger og synspunkter (Kvale & Brinkmann, 2009:17). Kvalitative undersøgelser kan gennemføres ved interview med den enkelte informant, observation og samtaleformer (Olsen, 2002:9), hvorimod kvantitative undersøgelser kræver større datamængder, der kan behandles statistisk. Den kvantitativ metode giver mulighed for at have flere informanter og dermed få bredere besvarelser, der vil være afdække de generelle holdninger blandt den undersøgte population, men

svagheden er, at kvantitative metoder ikke giver en detaljeret beskrivelse af den enkelte informants oplevelse af mødet med kvinderne.

Med udgangspunkt i specialets problemstilling vil jeg anvende kvalitativt forskningsinterview med ønsket om at gå i dybden med socialarbejdernes oplevelser og forståelser af kvinderne. Dette begrundes jeg med, at den kvalitative metode giver mig mulighed for bl.a. at undersøge informanternes forståelser og fortolkninger af kvindernes manglende arbejdstilknytning.

Med dette speciale ønsker jeg at gennemføre en åben og dybere undersøgelse af fænomenet, og da mit undersøgelsesområde er relativt ubeskrevet kan problemstillingen i dette speciale bedst lade sig undersøge ved anvendelse af en kvalitativ dataindsamlingsmetode, understøttet af relevante statistikker, forskning og rapporter på området.

Kriterier for valg af informanter

Olsen argumenterer for at forskeren skal tage højde for en række forhold for at kunne udvælge informanter, der kan forsyne forskeren med relevant data (Olsen, 2002:82).

Jeg har valgt at forholde mig til observation af samtale mellem kvinderne og socialarbejderne og nogle kvalitative interviews med socialarbejderne, da hovedformålet med undersøgelsen er at få socialarbejdernes forståelse og oplevelse af mødet med disse kvinder. Med min hermeneutisk tilgang kan jeg få mulighed for at afgøre hvilke informanter, der kan bidrage til besvarelse af min problemformulering, hvilket giver anledning til at fremlægge specialets selektionskriterier for informanter for at sikre, at dataindsamlingen er så gennemsigtig som muligt. Dette vil være med til at kvalitetssikre grundlaget for specialets analyse. Jeg anser 4-6 informanter er nødvendigt for at kunne gennemføre en brugbar undersøgelse (Kvale & Brinkmann, 2009:292). I dette speciale har jeg valgt 6 informanter i form af socialarbejdere fra 3 forskellige Jobcenter, som jeg har interviewet og har fået lov til at deltage og observere nogle samtale mellem socialarbejdere og kvinderne. De seks informanter, som har deltaget i min undersøgelse vurderer jeg som tilstrækkeligt. I dette speciale tilslutter jeg mig det, som Kvale & Brinkmann argumenterer for. Nemlig, at en fortolkningsmæssig generalisering ud fra antallet af informanter anses for mulig og gyldig, såfremt specialets beskrivelse af interviewprocessen og interviewprodukterne er grundig og detaljeret, og hvis specialet kan sandsynliggøre, at resultaterne kan overføres på andre personer og situationer (Ibid.).

Specialets etiske overvejelser

Ifølge Kvale & Brinkmann vil etiske spørgsmål præge hele forløbet i en kvalitativ interviewundersøgelse og det er derfor væsentligt, at forskeren tager hensyn til mulige etiske problemer helt fra starten af undersøgelsen (Kvale & Brinkmann, 2009: 86-88).

Det skal samtidig understreges, at relationen mellem informant og forsker er meget central i den kvalitative forskning, men relationen indeholder som regel også et asymmetrisk magtforhold mellem forsker og informant. Jeg har både på skrift og mundtligt været i kontakt med informanterne og tydeliggjort for dem, hvad undersøgelsens formål er.

Jeg har oplyst for informanterne, at deres udsagn og personlige data er beskyttet, og de vil være anonymiserede, særligt da de afgiver personfølsomme informationer om deres møde med kvinderne.

Kontakt til Jobcentre og informanter

Jeg har valgt at sende en mail med en kort beskrivelse af specialets formål, interview og specialets problemstilling til udvalgte jobcentre, med henblik på muligheden for at kunne lave interview med socialarbejdere, som arbejder med målgruppen. Jeg benytter således *tilgængelighedsudvalg*: At informanterne repræsenterer egenskaber, der er relevante for min problemstilling, og fremgangsmåden ved udvælgelsen er baseret på informanternes tilgængelighed for mig, som forsker (Thagaard, 2008:56).

Jeg kontaktede flere forskellige jobcentre i hele landet, og tre af dem, alle midtjyske, mellemstore Jobcentre, indvilligede i at stille socialarbejdere til rådighed til interviews. De udvalgte informanter var klar over deres rolle, og de var samarbejdsvillige i forhold til aftalerne og mødet med mig. Det var dog ikke nemt for mig at få lov til at deltage som observatør i nogle af deres samtaler med kvinderne. Jeg fik mulighed for at observere fem.

Præsentation af informanter

Jeg har indsamlet min empiri ved at interviewe seks socialarbejdere, som er ansat i tre forskellige jobcentre. Efter ønske om anonymisering benævnes kommunerne X, Y og Z og socialarbejderne A, B, C, D, E og F. Nedenfor følger en kort præsentation af informanterne:

Informant A:

A er uddannet socialrådgiver og har mange års arbejds erfaring med udlændinge. A arbejder nu udelukkende med borgere, der har problemer udover integrationsproblemer.

Informant B:

B er uddannet socialrådgiver og har arbejdet med alle udlændingemålgrupper. Den målgruppe, som B arbejder med nu, er ikke-vestlige indvandrerkvinder på kontanthjælp.

Informant C:

C er uddannet socialrådgiver og har arbejdet med beskæftigelse på forskellig vis. C har en bred erfaring på beskæftigelsesområdet. C har stødt på målgruppen løbende både med dagpenge, A-kasse og hele viften på kontanthjælpsområdet.

Informant D:

D er uddannet formidler og har mange års erfaring på beskæftigelsesområdet. Hun arbejder med borgere, der har andre problemer end ledighed.

Informant E:

E har læst økonomi, og har arbejdet med beskæftigelse i flere år. E arbejder med indvandrere, som har været i landet i over 3 år og har udover ledighed andre problemer.

Informant F:

F er uddannet socialrådgiver og har en bred erfaring. F har flere års erfaring indenfor AF og med deres tilbudssystem. Som socialrådgiver har F arbejdet med næsten alle målgruppe.

Gennemførelse af interview

Jeg har i dette speciale under interviewprocessen med de forskellige informanter brugt Kvale & Brinkmanns anbefalinger for at sikre nogle tilstrækkelige kvalificerede interviews.

Jeg har både inden og under interviewet været opmærksom på, hvordan jeg sikrer, at interviewet bidrager med ny og relevant viden i forhold til den undersøgelse, jeg gerne vil gennemføre.

Jeg har gennemført seks interviews, som havde varierende længde fra mellem 40 minutter og 1½ time.

Jeg har i overensstemmelse med Kvale & Brinkmanns anbefaling om gennemførelse af interview gjort mig overvejelser om at udelade spørgsmål, der er personfølsomme eller private uden relevans for specialet. I alle interviews indledte jeg med at introducere informanterne til interviewets og undersøgelsens formål, og fortalte om muligheden for anonymisering af interviewet.

Jeg forsøgte at skabe både tillid og tryghed fra starten af interviewene, da det, ifølge Kvale & Brinkmann (2009:148), er interviewets første par minutter, der er altafgørende med hensyn til at få etableret en god kontakt mellem interviewer og informant. Jeg stillede derfor indledningsvist nogle åbne spørgsmål og var aktiv lyttende for at give tid og rum til, at informanten fik mulighed for at reflektere over mine spørgsmål.

Transskribering af interviews

Jeg har lavet seks interviews på tre forskellige Jobcentre, hvor det har været muligt at optage alle interviews med min mobiltelefon.

Alle de gennemførte interviews er optaget og transskriberet, så det yder informanten maksimal retfærdighed. Lydfilerne er fuldt nedskrevet for ikke at påvirke meningsindholdet. Kvale argumenterer for, at lydfilerne giver os mulighed for at frembringe data, der er mere uafhængige af vores subjektive opfattelser (Kvale, 1997:163-168). Det har været nødvendigt at være opmærksom på de faldgruber, der er forbundet med at optage interviewet og siden at oversætte fra tale til skriftsprog (Ibid.). Det skal også påpeges, at der allerede i transskriberingsprocessen ligger en vis grad af fortolkning. I interviewerne er talepauser eller ordforvirring markeret med symbolet (...). Lydfilerne og bilagene (Bilag 1: (interviewguiden), Bilag 2: (Transskriberet interviews og Bilag 3: (Nedskrevet observations) er vedlagt specialet på en cd.

I det følgende kapitel vil jeg gøre rede for anvendelse af min analysestrategi.

KAPITEL 3

Analysestrategi

På baggrund af mit metodevalg benytter jeg i dette speciale en kvalitativ analysestrategi.

I metodologien om analysestrategi går der en klassisk diskussion på, om man i bearbejdning af indsamlede data skal starte sin analyse i det empiriske eller teoretiske, nemlig gå til analysen induktivt, deduktivt eller abduktivt (Kvale, 1997:163-168).

Olsen argumenterer for, at det er afgørende, at forskeren inddrager sit videnskabsteoretiske grundlag og i forlængelse af dette overvejer hvorvidt undersøgelsen gribes induktivt, deduktivt eller abduktivt an (Olsen, 2003:75).

Jeg har i afsnittet *videnskabsteori* redegjort for mit videnskabsteoretiske udgangspunkt, som overvejende er hermeneutisk, og jeg har i afsnittet: *metodisk tilgang* fremhævet, at jeg går induktiv til værks.

Ifølge Olsen (2003) er der nogle forskellige tendenser, som gør sig gældende indenfor kvalitative analyser, hvilket indvirker på, hvordan selve analysen gennemføres. I dette speciale benytter jeg konceptualisering, hvilket betyder, at jeg som forsker uddrager begreber og kategorier fra det sagte eller skrevne, som jeg finder interessante og væsentlige. Disse begreber og abstrakte kategorier kan udvikles ved kodning (Olsen, 2003: 71). På den måde er det forskerens opfattelse af, hvad der, i forbindelse med interviewet eller interviewerne, har været væsentligt, som har betydning for, hvad forskerens fokusere på i forbindelse med analysen. Fortolkning beskrives af Olsen (Ibid.) som en analysestrategi, som kan forbindes til konceptualisering. Jf. Olsen (Ibid.) kan begreber og abstrakte kategorier udvikles ved kodning, hvilket jeg uddyber nedenfor.

Kodning

Det fremhæves, at kodning indebærer, at der knyttes et eller flere nøgleord til et tekstafsnit med henblik på senere at kunne identificere en udtalelse, mens kategorisering indebærer en mere systematisk begrebsliggørelse af et udsagn, der giver mulighed for kvantificering. De to begreber bruges imidlertid ofte i flæng (Kvale og Brinkmann, 2009: 223-224).

Olsen (Olsen, 2003) mener, at kodning er en proces, som indenfor kvalitativ forskning finder sted efter, at alle interviews er fuldført. Der skelnes ofte i forbindelse med kodningsprocessen imellem

begreber og kategorier, hvor kategorier er begreber på højere abstraktionsniveauer. Det er dog tydeligt, at kodning ikke altid genererer begreber på samme abstraktionsniveau, da nogle begreber f.eks. kan være deskriptive, imens andre begreber forudsætter fortolkning (s.76).

I dette speciales videnskabsteoretiske afsnit går jeg hermeneutisk til værks. I forlængelse af mit hermeneutiske standpunkt benytter jeg mig også af hermeneutiske principper i forbindelse med kodning af empirien. Kvale og Brinkmann argumenterer for, at indenfor den hermeneutiske tradition er der ikke beskrevet nogen egentlig kodningsproces, men nærmere nogle fortolkningsprincipper, som kan anvendes i forbindelse med kodning af empirien (Kvale & Brinkmann, 2009: 233-234). I kodningsprocessen har jeg fulgt disse fortolkningsprincipper, hvor jeg bl.a. har fortolket interviewenes dele adskilt, hvorefter jeg har sat delene i forhold til helheden for at opnå en større sammenhæng. Den hermeneutiske cirkel betoner, at jeg har haft fokus på interviewenes dele og helheden.

Analysekategorier og underkategorier

I dette speciale har jeg metodisk en induktiv tilgang til undersøgelsen, hvor jeg har kodet mig frem til tre overordnede analysekategorier ved hjælp af konceptualisering og fortolkning. Jeg har fra min samlede empiri udledt nogle begreber og kategorier, som jeg med hjælp fra teoretiske begreber har fortolket og arbejdet videre med.

Jeg har f.eks. under analysekategorien (Arbejdsmarkedsforståelse, s. 40-41) brugt Bourdieus begrebsapparater, eksempelvis social - og kultur kapital. Dette har givet mig mulighed for at udvikle min forståelse af kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet og deres begrænsede mængde af kulturelle- og sociale kapital. Motivation eller passivisering er derved en underkategori, som er opstået ved brug af konceptualisering, hvor jeg har sammensat socialarbejdernes fortællinger og elementer fra mine observationer af samtalerne mellem socialarbejderne og kvinderne med udvalgte teoretiske begreber, som jf. den hermeneutiske tilgang er påvirket af min forforståelse. Dette betyder, at de overordnede analysekategorier er blevet til ved, at jeg har kodet mig frem til nogle underkategorier, som jeg har forenet i tre overordnede analysekategorier. Analysekategorier og underkategorierne omhandler alle forskellige forhold, som kan pege på forskellige faktorer og årsager til kvindernes langvarige forløb på kontanthjælp, samt socialarbejdernes oplevelse af mødet med kvinderne.

Analyse kategorier og underkategorierne er i dette speciale således:

1. Analyse kategori (*Arbejdsmarkedsforståelse*) består af fire underkategorier, der omhandler
 - *Kompetenceproblemer*¹
 - *Motivation eller passivisering*
 - *Forklaring og information*
 - *Arbejdsmarkedsmuligheder og systemets krav til kvinderne*
2. Analyse kategori (*Kulturforståelse*) består af fem underkategorier, der omhandler
 - *Kulturforskel*
 - *Kønsbetydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning*
 - *Kulturalisering af kvindernes manglende arbejdstilknytning*
 - *Forforståelse og generalisering af kvindernes situation*
 - *Kvindernes manglende arbejdsidentitet*
3. Analyse kategori (*Sygdom og Sygdomsforståelse*) består af to underkategorier, der omhandler
 - *Sygdomsforståelse*
 - *Aktivering og sanktionering af kvinderne*

¹ Der findes forskellige definitioner af begrebet ”kompetence”, og efter en litteratursøgning er det tydeligt, at der hersker en del begrebsforvirring og pluralisme omkring begrebet kompetence. Derfor kan det være vanskeligt at formulere en absolut og fællesdefinition af begrebet kompetence. Denne forvirring og forskellige definitioner skyldes ifølge Bente Jensen, at begrebet ikke har en bestemt videnskabshistorisk tradition bag sig og det afhænger af øjnene der ser det (Jensen, 2002). Bente Jensen skriver, at ”Faglige kompetencer, forandringskompetencer og sociale kompetencer”, der anses for at være centrale som grundlag for, at man kan klare sig menneskeligt, socialt og fagligt. Begrebet kompetence kan selv være en interessant emne for en stor separate undersøgelse, som er ikke formålet her. Kompetence bruges her især i forbindelse med den kulturelle og sociale kapitaler. Kompetencen handler mere om den kulturelle kapital, altså uddannelse og at kunne, og sociale kapital, altså begå sig socialt på et arbejdsplads i en dansk kontekst.

KAPITEL 4

Teoretiske refleksioner

Jeg har valgt at integrere specialets teori- og analyseafsnit, opdelt i tre analysekategorier, som hver indeholder forskellige underkategorier. Jeg vil på denne måde integrere specialets teori og analyse, hvor mit formål er at understrege den induktiv tilgang, som jeg har benyttet i specialet. Først gennemgås nogle elementer af Pierre Bourdieus teoretiske begrebsapparat, hvor social klasse er noget, der produceres i relationer mellem mennesker, og eksisterer både som materielle fordelinger og symbolske repræsentationer og mentale strukturer (Järvinen et.al, 2002).

Derefter præsenteres kultur- og etnicitetsforståelse, hvor man ifølge Marianne Skytte kan tale om mindst tre overordnede perspektiver på forståelse af kultur og kulturel udvikling, som har indflydelse på diskussionen om kultur og etnicitet. De tre perspektiver består af *den evolutionistiske, den relativistiske og den kontekstuelle kulturforståelse*. (Skytte, 2014: 12-14)

Kvinderne lever i et krydsfelt af magtsymmetrier i kraft af deres etnicitet, klasse, alder og køn. Flora (2007) argumenterer for, at de etniske minoriteter ikke bare skal ses i forhold til den etniske kategori de tilhører: De er sammensat af forskellige krydsfelter såsom køn, klasse, alder osv. Derfor vil jeg i min analyse supplere med begrebet ”*intersektionalitet*” til at kategorisere de krydsfelter, som disse kvinder befinder sig i og til at forstå, hvordan disse forskellige sociale hierarkier indgår i et samspil og påvirker hinanden på kryds og tværs.

Pierre Bourdieu

Bourdies teoretiske perspektiv gør det muligt at fokusere på interaktionen imellem socialarbejderne og ikke-vestlige indvandrerkvinder og have fokus på de formodentlig ikke diskutererede magtaspekter, som findes i denne relation (Järvinen et.al, 2002). Samtidig kan teorien anvendes til at analysere den usynlige magt i feltet for socialt arbejde. Socialarbejderne og kvinderne har forskellige placeringer i det sociale rum i samfundet i form af forskel på økonomisk, social, og kulturel kapital og habituelle forskelle. Dette giver socialarbejderne og kvinderne forskellige livsholdninger og syn på, hvad et godt liv er. Der er grundlæggende tale om et møde mellem to forskellige sociale klasser, hvor den ene klasse (socialarbejderen) i kraft af myndighed over den anden (kvinden, kontanthjælpsmodtageren) i

feltet har mulighed for at fremstille sine livsholdninger som mere legitime end den anden klasses (Ibid.). Nogle elementer af Bourdieus begrebsapparater er derfor særdeles anvendelig i denne undersøgelse, da jeg netop vil undersøge, hvordan socialarbejdernes forståelse af målgruppen påvirker den sociale indsats over for kvinderne. Samtidig kan begreberne også undersøge på hvilken måde interaktionen og mødet har indflydelse på kvindernes manglende arbejdstilknytning og hvad er det, der forhindrer kvinderne i at komme i beskæftigelse.

Nogle af Bourdieus centrale begreber, som anvendes i dette speciale er habitus, felt og kapital:

Habitus

Habitus bygger på en antagelse om, at menneskers virkelighedsforståelse og deres handlinger bliver skabt af internaliserede dispositioner for at tænke, føle, vælge og handle på en bestemt måde (Wilken, 2011:44). Dette vil være interessant at se på, hvordan socialarbejderne i mødet med kvinderne viser deres habituelle forskel og hvordan de to, altså socialarbejderen og kvinden handler, da de har forskellige socialiseringsbaggrunde og forskellig økonomisk- og kulturel kapital.

Bourdieu mener, at det er habitus, der gør det muligt at skelne mellem det gode og det dårlige, det rigtige og det forkerte, det fine og det vulgære etc. (Bourdieu, 2003:17-24).

Dette betyder, at habitus er et produkt af den tidlige socialisering i barndommen, og individet glemmer efterhånden, hvordan det har tilegnet sig disse dispositioner og står tilbage med en internaliseret viden om, hvordan verden er, og hvordan det begår sig i den. (Wilken, 2011:48). Her vil det være interessant at kunne fortolke socialarbejdernes forståelse om disse kvinders position både historisk og i den aktuelle situation, om der er en kombination mellem kvindernes habitus og deres manglende arbejdstilknytning og fastholdelse på kontanthjælp.

Det er af betydning, at, når man undersøger en agents habitus, skal man både undersøge, hvordan viden om verden internaliseres og skabe en forståelse af den virkelighed og undersøge, hvordan virkelighedsforståelsen kommer til udtryk i agentens handlinger, beslutninger og valg (Wilken, 2011:46). I denne forbindelse taler Bourdieu om splittet habitus. Splittet habitus bliver skabt i forhold til modstridende sociale forventninger og erfaringer, som kan f.eks. udvikles hos indvandrerfamilier, hvor familiemedlemmer kan opleve store modsætninger mellem de erfaringer og forventninger, de oplever i familien, og de erfaringer og forventninger de oplever i samfundet. Dette betyder, at splittet habitus kan give anledning til modsatrettede eller selvmodsigende strategier (Ibid.). Jeg vil med afsæt

heri undersøge, hvordan socialarbejderne oplever og fortolker ud fra deres egne erfaringer og Jobcentrets forventninger på kvindernes reaktion i et bestemt felt.

Felt

Ifølge Bourdieu bruges feltbegrebet som supplement til habitusbegrebet. Begrebet anvendes til at fokusere på fremkomsten af sociale arenaer med egne værdier og logikker (Wilken, 2011:51). Indenfor felter er der forskellige rum, hvor praksis finder sted, og der opereres med felter og underfelter, hvor der foregår kampe om indflydelse og kapital (Nielsen et.al, 2012:60). Felter udvikles og forandres, og kampene i felterne er historisk. Kvinderne i dette speciale har været uden for arbejdsmarkedet og på kontanthjælp i flere år. Det betyder, at kvinderne har været i kontakt med velfærdssystemet i en årrække. Jeg antager, at feltet vil være præget af forskellige interesser og kampe. Jeg vil undersøge om disse kampe, der forgår i mødet mellem parterne, har nogen betydning for kvindernes fastholdelse på kontanthjælp. Felter er strukturerede på samme måde, men de har deres egne autonomi, hvilket betyder, at de ikke handler og vælger det samme (Wilken, 2011:52). Derfor kan kampene have forskellig karakter, alt efter hvilket felt kampene foregår i. Der vil altid i feltet være dominerende personer, som kæmper om at fastholde deres position. Der er også andre personer, som kæmper for at indtage de dominerendes position, og kampene i feltet handler mere om magtrelationer end om selve feltet. Det skal understreges, at det kun er muligt at deltage i et felt, hvis man har accepteret dets eksistensberettigelse. (Ibid:54-55).

Kapital

Begreberne felt og habitus skal forstås i sammenhæng med kapitalbegrebet. Felt, habitus og kapitalbegrebet udgør sammen fundamentet for Bourdieus praksisteori. Hvis socialarbejderen kender kvindernes habitus, deres akkumulerede kapitaler og hvilke felter kvinderne forsøger at begå sig i, kan socialarbejderen forstå og forklare, hvad de gør, og hvorfor de gør det (Wilken, 2011:58). Dvs. kan kvindernes habitus og deres akkumulerede kapitaler bl.a. have betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning. Bourdieus kapitalbegreb dækker over tre kapitalformer:

- Økonomisk kapital, som består af materielle ressourcer og penge
- Kulturel kapital, som består af uddannelse og dannelse og
- Social kapital, som består af familie og socialt netværk

Den kulturelle kapital refereres til informationsgraden, mens den økonomiske kapital er forbundet med økonomiske midler, og den sociale kapital handler om relationer og netværk (Bourdieu, 2003:105). Ifølge Bourdieu kan visse kapitalformer benyttes i forskellige felter, men kapitalens værdi er afhængig af det givne felt, hvilket afføder en fjerde kapitalform, ”*symbolsk kapital*” (Ibid:104). Socialarbejderne møder ikke-vestlige indvandrerkvinder som har været forsørget af enten deres egne ægtefæller eller af den sociale velfærdssystem i flere år. Det er derfor interessant at undersøge, hvordan de forskellige kapitaler i mødet med disse kvinder, som har været på langvarig kontanthjælp i flere år kommer til udtryk og hvordan mangel på disse kapitaler kan have betydning for kvindernes nuværende situation.

Symbolsk vold

Med symbolsk vold vil man gennem en usynlig magt få en bestemt virkelighedsforståelse til at fremstå som objektiv og sand. Denne er usynlige magt, som udøves overfor de personer, som ikke er bevidste om den. Magten udtrykkes via den sociale orden, som accepteres som en naturlig orden (Nielsen et.al 2012:59). I det moderne samfund bliver den sociale orden accepteret, fordi magten eller den sociale orden ikke umiddelbart er synligt, at de dominerende klasser undertrykker andre samfundsklasser. Bourdieu mener, at det moderne samfund har svigtet de svageste, og han kritiserer især uddannelsesinstitutionerne, som er med til at reproducere social ulighed igennem symbolsk vold (Wilken 2011:89-90).

Specialets problemstilling handler om mødet mellem socialarbejderne og kvinderne, er det interessant at se på de elementer der har betydning for magtrelationen ved mødet mellem socialarbejderne og kvinderne.

Specialets problemstilling handler også om kvindernes kulturelle baggrunds betydning for socialarbejderne i mødet med kvinderne. Jeg vil i det følgende afsnit med afsæt heri forklare begreberne kategorisering og kulturforståelse, og begreberne vil indgå i min analyse del.

Kategorisering

Marianne Skytte (2007) argumenterer for, at mennesker hele tiden systematiserer deres sociale verden ved hjælp af sociale kategorier. Eksempelvis kan der på sociale kategorier peges på f.eks. mand/kvinde, iraner/dansker eller ung/gammel. Det enkelte menneskes sociale identitet består af forskellige kategorimedlemskaber, som f.eks. ”køn, alder, klasse, arbejde, nationalitet osv.” Til hver enkelt af de kategorimedlemskaber er der knyttet forskellige værdier og følelsesmæssige betydninger og forventninger om, hvordan mennesker inden for bestemte kategorier opfører sig (Skytte, 2007:15). I dette speciale er køn, etnicitet, alder og kontanthjælp eksempler på forskellige kategorimedlemskaber, som kvinderne identificerer sig med. Litteratursøgningen i forbindelse med dette speciale viser, at der er tendens til kategorisering i relation til, hvor man kommer fra og hvilke tilbud borgeren skal placeres i.

Mine interviews med socialarbejdere påpeger ligeledes, at hvilke lande borgeren kommer og hvad borgerens baggrund er har stor betydning for, hvordan de kategoriseres og derefter fordeles i de relevante ”kasser”. Derfor vil fortolkning og for forståelse hos socialarbejderne, i overensstemmelse med min hermeneutiske videnskabsteori, spille en væsentlig rolle med hensyn til, hvilke kategori borgeren, som har en anden etnisk baggrund end dansk placeres i.

Kategoriseringer kan få alvorlige sociale konsekvenser, hvis man ikke er opmærksom på de mekanismer, der følger med kategoriseringer. Dette kan eksempelvis medvirke til at kvindernes individualitet, ressourcer og muligheder overses og fokus i stedet vil være på barrierer, begrænsninger og kultur. Med lån fra socialpsykologi bruger Skytte *”den etnocentriske fordom”* som er en almindelig socialpsykologisk mekanisme. Den etnocentriske fordom betegner den mekanisme, at vi mennesker har tendens til at situationsforklare adfærd og handlinger hos mennesker, vi definerer os selv i samme kategori med. Vi er samtidig tilbøjelige til at egenskabsforklare adfærd og handlinger hos mennesker, som vi ikke definerer os selv i samme kategori med (Ibid.).

Det kan være problematisk og et alvorligt dilemma, hvis socialarbejderne egenskabsforklarer etniske minoritetskvindes adfærd med henvisning til en bestemt kultur eller religion. Dermed kan de risikere at medvirke til stigmatisering af dem (Antczak og Johansen 2007:177). Socialarbejderne risikerer at forklare kvindernes manglende arbejdstilknytning som konsekvens af en lavt udviklet kulturel baggrund, hvilket kan medføre, at kvinden ikke bliver behandlet som en unik, selvstændig person.

Socialarbejderne, der har medvirket i denne undersøgelse, peger næsten alle sammen på kulturelle problemer, som årsag til at disse kvinder ikke er kommet i arbejde og er på langvarig kontanthjælp. Derfor vil kulturforståelse i dette speciale være relevant.

Kulturforståelse

I den politiske debat, i medierne og i arbejdet med etniske minoriteter, er der meget fokus på kulturelle forskelle som en del af årsagen til, at kvinderne ikke kommer i arbejde, til trods for at de har boet i Danmark i flere år. Informanternes udsagn viser også, at de bevidst eller ubevidst er optaget af at forklare kvindernes manglende arbejdsmarkedstilknnytning ud fra bl.a. en kulturel forståelse. Derfor finder jeg inddragelse af kulturforståelsesteori relevant for at analysere socialarbejdernes oplevelser af mødet med kvinderne.

I dette afsnit vil jeg præcisere, hvilke former for kulturopfattelser jeg opererer med.

Skytte taler om mindst tre overordnede perspektiver på kultur og kulturel udvikling, som kan have betydning i diskussionen om kultur og etnicitet. Ifølge Skytte (2014) udgør *den evolutionistiske, den relativistiske og den kontekstuelle kulturforståelse* tre essentielt forskellige kulturopfattelser (s.12-14).

I dette speciale læner jeg mig op af den evolutionistiske og relativistiske kulturforståelse. Jeg har fravalgt den kontekstuelle kulturopfattelse, fordi jeg bl.a. ikke har haft direkte kontakte til kvinderne. Dette har begrænset mig i at bruge den kontekstuel kulturopfattelse og få kvindernes egne udsagn omkring deres situation, som selv ifølge den kontekstuelle kulturopfattelse definerer, hvad der anses for vigtigt (Skytte;2014: 14).

Evolutionistisk kulturforståelse

En evolutionistisk kulturforståelse argumenterer for, at flygtninge, indvandrere og deres efterkommere er bundet af traditionelle kulturelle normer og værdier. Forestillingen præges af, at disse er på et lavere udviklingsniveau end etniske danskere (Skytte 2014: 12). Dette vil i praksis sige, at mødet mellem socialarbejderen og kvinden vil være præget af ønsket om, at lære kvinden om de danske normer og værdier f.eks. i spørgsmålet om opdragelse, kønsroller mm. (ibid.).

Med et evolutionistisk perspektiv fokuseres der på, hvordan socialarbejderen lever i et højtudviklet samfund, og tillægger kvinderne, der kommer fra et laverestående samfund, sine egne

samfundsnormer- og værdier. Med andre ord; socialarbejderen ved, hvad der er bedst for de lavt udviklede kvinder på kontanthjælp. Socialarbejderne, forsøger at belære kvinderne om de danske værdier, da deres egne værdier i denne kulturopfattelse, anses for at være mest værdifulde.

Relativistisk kulturforståelse

Den relativistiske kulturforståelse tager derimod afsæt i en forståelse af kulturer som afgrænsende, lukkede universer med specifikke kulturelle mønstre, værdier og normer (Skytte, 2014: 13). Mødet vil med et sådan udgangspunkt, være præget af egenskabsforklarende faktorer, hvor kontanthjælpsmodtagerens kulturelle eller religiøse kerneværdier i det pågældendes miljø forklares som resultat heraf, dvs. kulturen er en del af kvindens manglende arbejdstilknytning (ibid.).

Denne opfattelse tager udgangspunkt i, at hver kultur har sin egen logik og sin egen forståelse af det gode liv, og kulturer ses som afgrænselige, homogene og i kontinuitet med fortiden. Ifølge Skytte (2014) er risikoen ved en relativistisk kulturforståelse, at socialarbejderen arbejder ud fra en kulturtilgang, hvor den enkelte ikke ses som et unikt individ med egne værdier og holdninger, men som repræsentant for en given kultur (s.13). Denne kulturforståelse kan i dette speciale have stor betydning, da informanterne udfra denne generaliserer kvindernes manglende arbejdstilknytning og deres fastholdelse i kontanthjælpssystemet.

Kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet kan ikke kun forstås ud fra et enkelt givet aspekt, men bør i stedet forstås fra mange skiftende aspekter, der påvirker hinanden og tilsammen danner et billede af den realitet, som kvinderne befinder sig i. Jeg vil på baggrund heraf, redegøre for brug af begrebet *intersektionalitet* i næste afsnit.

Intersektionalitet

Intersektionalitetstænkningen har teoriehistoriske rødder i amerikansk sortfeminisme, men begrebet blev i Danmark første gang anvendt af poststrukturalistiske socialpsykologer (Jensen og Christensen, Dansk Sociologi. Nr. 4/22. årg.2011: 71). Intersektionalitetsperspektivet i socialt arbejde tager højde for sammenvævninger af sociokulturelle dimensioner i det enkelte menneskes liv, såsom køn, alder, seksualitet, etnicitet mm., og de magtsymmetrier, der er mellem disse.

Det argumenteres for, at analyse af intersektionalitet giver mulighed for at arbejde med andre relationer og mindre udbredte kategorier med henblik på at forstå menneskelig subjektivitet og sociokulturelle tilblivelsesprocesser i et givent felt (Staunæs & Søndergaard, 2006: 43 - 52).

Intersektionalitet har inden for den dansk/nordisk kontekst haft udbredelse i forhold til kønsforskning, hvor kønnet analyseres sammen med andre forskelsættende kategorier for at se gensidig konstruktion mellem disse kategorier. I dette speciale er kønnet én blandt kategorierne, hvorfor jeg i erkendelse heraf ikke overtoner eller undertoner dets betydning.

Intersektionalitetsbegrebet spiller en central rolle, når man vil forstå klassiske, sociokulturelle identifikations- og differentieringskategorier som f.eks. køn, etnicitet, seksualitet, race, alder og handicap i deres indbyrdes sammenhænge. Begrebet fremhæver, at kategoriernes effekter ikke kan forstås løsrevet fra hinanden (Staunæs & Søndergaard, 2006:43).

Staunæs (2003) antyder, at sociale kategorier ikke er noget, man *er*, men noget, man *gør* (s.104), derfor opererer jeg med forskellige kategorier, som jeg synes er fremtrædende, i min empiri og teoretiske ramme.

En analyse af kvinderne og deres manglende arbejdstilknytning kan udføres ved flerdimensional tænkning, hvor der lægges fokus på forskellige sociale kategorier, da det ikke-vestlige kvindefelts kompleksitet ikke kan udforskes ved en endimensional tænkning.

KAPITEL 5

Analyse

Det følgende kapitel er struktureret efter en række analysetemaer, hvor jeg kobler empiri fra mine kvalitative interviews og observationer af samtalerne med mine udvalgte teorier med henblik på at besvare undersøgelsens problemformulering.

Da jeg har valgt en hermeneutisk tilgang, vil informanternes udtalelser blive fremstillet, som de selv udtrykker dem. Meningen med dette er at tage udgangspunkt i at analysere informanternes fortællinger om deres erfaringer med og oplevelser af, hvilke muligheder eller barrierer, der viser sig i mødet med ikke-vestlige indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp.

Jeg vil i denne undersøgelse opdele analysen i tre analysekategorier, som er: *Arbejdsmarkedsforståelse*, *Kulturforståelse*, og *Sygdom & sygdomsforståelse*.

Under hver af disse analysekategorier har jeg indført forskellige underkategorier, som jeg har fundet frem til under min afkodning af informanternes udsagn (jf. Analysestrategi: 29-31).

Arbejdsmarkedsforståelse

Kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet er et spørgsmål som informanterne ud fra deres egne oplevelser og erfaringer forklarer og fortolker. Informanterne giver i deres udsagn udtryk for, at kvinderne har manglende kompetencer og motivation, samt udviser passivitet og har behov for forklaring og information om arbejdsmarkedskulturen og livet i Danmark. For at svare på mine forskningsspørgsmål anvender jeg min indsamlede empiri, og analyserer den ved hjælp af mine valgte teorier (jf. teorikapitlet, s. 32-39). I overensstemmelse med min analysestrategi (jf. analysestrategi, s. 29-31). bliver dette afsnit delt op i fire underkategorier, som er *Kompetenceproblemer*, *Motivation eller passivisering*, *information & forklaring* og *Arbejdsmarkedsmuligheder & systemets krav til kvinderne*.

Underkategorierne er valgt og fundet frem til under min afkodning af informanternes udsagn. Dette vil jeg uddybe under hver underkategori.

Kompetenceproblemer

Interviewene viser, at der blandt informanterne er af den opfattelse, at kvinderne generelt besidder få kompetencer og ressourcer², i forhold til at deltage på arbejdsmarkedet. Stort set alle informanter i dette speciale giver udtryk for, at manglende erfaring og kendskab til arbejdsmarkedet, dårlige sprogkunderskaber og manglende uddannelse udgør store barrierer i forhold til at få disse kvinder integreret på det danske arbejdsmarked. Ifølge informanterne er mangel på kulturel kapital i en dansk kontekst en stor hæmsko for kvinderne i forhold til at indgå på arbejdsmarkedet. Disse kvinder er opvokset i andre geografiske områder og en anden kulturel kontekst, og nogle af dem har derved akkumuleret en mængde kulturel kapital i deres oprindelige hjemland. Bourdieu sætter bl.a. den kulturelle kapital i forbindelse med informationsgraden og uddannelse (Bourdieu, 2002:105).

Følgende citat fra informant A påpeger, hvordan kvindernes akkumulerede kompetencer fra deres oprindelige hjemland modtages her i Danmark:

"Jamen, for det første manglende skolegang eller en skolegang med en anden indlæringsform, end vi har i Danmark. Burmesere for eksempel kommer fra en skole, hvor man sidder på lange rækker, og læreren siger: "Gentag efter mig". Og det gør de så, og det lærer de ikke en skid af, og det siger de selv" (Bilag 2-Informant, s.17).

Citatet viser informantens tolkning af, at kvindernes indlæringsformer i deres egne oprindelige hjemlande ikke kan konverteres til den danske standard, da det ikke svarer til de danske krav.

At det er svært at konvertere kompetencer fra ikke-vestlige lande til en dansk kontekst, og opnå anerkendelse af dem, gør sig på ingen måde kun gældende for Burma og dette lands skolegang.

Informant B påpeger i det følgende citat, at det også er afhængigt af, i hvilket land man har gået på universitet, og om det er anerkendt i Danmark.

² Begrebet ressourcer i dette speciale handler om de kapitaler, som Bourdieu bruger (jf. teori afsnittet, s.). Dvs. Økonomiske kapital, social kapital og ikke mindst og vigtigst den kulturelle kapital i form af bl.a. uddannelse, sprogkendskab og kompetence. Ressourcer kan i dette speciale bruges til beskrivelse af eksempelvis alle de 3 nævnte kapitaler, både enkeltvist og som et samlet udtryk.

”Nej, jeg tror det handler om, hvor hurtige vi er til at konvertere deres kompetencer. Universitetet i Iran er mere anerkendt, end hvis man har gået på universitetet i Syrien. [...]. Vi kan hurtigt selv sætte barrierer op for dem, når de kommer” (Bilag 2-Informant B, s.23-24).

B mener, at kompetencer fra Iran er mere anerkendt end fra Syrien, og hastigheden for konverteringen af kompetencerne til dansk niveau eller standard kan have stor betydning. B's udsagn i forbindelse med problemet med godkendelse af kompetencer fra ikke-vestlige lande kan også betones med de oplysninger, som Bonke & Nielsen (2013) er kommet frem til.

Bonke & Nielsen (2013) har på baggrund af oplysninger indsamlet i Rockwool Fondens Forskningsenheds tidsanvendelses- og forbrugsundersøgelse blandt ikke-vestlige indvandrere i 2011 og oplysninger fra Danmarks Statistiks registre påpeget, at det lavere uddannelsesniveau blandt indvandrere sammenlignet med danskere delvist kan modsvares af, at indvandrere kan have en uddannelse fra hjemlandet, som ikke er blevet godskrevet i Danmark (Bonke & Nielsen, 2013:58). Dvs. det som B peger på er, at der er mange med en uddannelse hjemmefra, som ikke bliver anerkendt eller godskrives.

Citaterne fra A og B viser, at denne akkumulerede kulturelle kapital ikke i nævneværdigt omfang kan omsættes til symbolsk kapital i det arbejdsmarkedsmæssige felt i den danske kontekst og i Danmark, da det ikke her værdisættes som gangbar kapital i feltet. Kvindernes manglende skolegang eller lavere kompetencer og mangel på dansksprogkunderskaber har stor betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning. Flere af informanterne omtaler den manglende sprogkundskab og uddannelse som en stor barriere:

”[...] Vi har jo også udfordringen, at der er mange arbejdspladser, der kræver, at man kan gebærde sig, og at man kan snakke. Der har vi jo så en lille gråzone mellem dem, vi skal sende ud, at hvis de ikke taler godt nok dansk, vil de ikke have dem eller hvis de ikke kan formulere sig, er der ikke mulighed for at ansætte dem [...]” (Bilag 2-Informant D, s.7).

Informant D peger på at sproget spiller en stor rolle, og mangel på dette kan være en stor barriere. Dette betyder, at manglende sprogkunderskaber sætter store begrænsninger for at indgå på arbejdsmarkedet, da kvindernes akkumulerede kapitalformer ikke kan omsættes til symbolsk kapital i en dansk kontekst, så længe den kulturelle kapital i form af sprogkunderskaber mangler (Bourdieu 2002).

I denne sammenhæng kan således mangel på kulturel kapital identificeres som en af de største barrierer for kvindernes integration på arbejdsmarkedet. Dette kan kobles til det, som Thomsen i det følgende citatet påpeger:

”[...] uddannelse er den variabel, der skaber de største skel i etniske minoriteters muligheder for at opnå en stabil arbejdsmarkedstilknytning [...]mangel på grundlæggende skole- og uddannelseserfaringer udgør i langt de fleste tilfælde en helt fundamental barriere for arbejdsmarkedsintegrationen” (Thomsen, 2004,44).

Dette betyder, at mange af disse kvinder i en dansk kontekst står i bunden af kapitalhierarkiet og derfor ikke rent formelt besidder de nødvendige kompetencer til at varetage et ordinært arbejde.

Under samtaleobservationerne i forbindelse med mine interviews er det også tydeligt, at de fleste af kvinderne ikke kan formulere sig godt på dansk, hvorfor kommunikationen foregik gennem tolk på trods af, at de har boet i Danmark i flere år. Jeg har deltaget i fem samtaleobservationer, hvor fire af dem foregik ved hjælp af tolk. Under en af samtalerne, som foregik ved hjælp af tolk, fortæller en af kvinderne (K4³), at hun godt kan gøre rent og støvsuge, men børnene vasker tøj, og manden laver mad de fleste gange. Det er maskinen - det tekniske - der gør det besværligt for hende at lave mad og vaske tøj, fordi hun selv ikke kan finde ud af at læse tegninger og nummer på bl.a. komfuret (Bilag3, observation nr.4). Umiddelbart er det klart, at kvinden ikke er i besiddelse af den mest basale kompetence, især kultur kapital, da hun ikke kan finde ud af at læse tallene ved et komfur eller en vaskemaskine.

For nogle af kvinderne kan der således optræde en stor diskrepans imellem syn på egne ressourcer og anvendeligheden af disse ressourcer på det danske arbejdsmarked, hvilket kan forklare en modvillighed overfor bestemte jobfunktioner. Dette kan fortolkes af bl.a. nedenstående udsagn fra informanten A:

”Jeg har en kvinde. Hun vil ikke arbejde med svinekød for eksempel. Jeg har også mange specielt fra Somalia. De går i det store tørklæde helt til gulvet. De vil ikke tage det af. [...]. De er dårlige kvinder, hvis de tager det af ude i offentligheden, hvor der er mænd” (Bilag 2- Informant A, s.13).

³ Kontanthjælpsmodtager kvinde i mødet med socialarbejderen (C).

Som citatet indikerer, er der nogle kulturelle statussymboler indlejret i borgernes habitus, som er bestemmende for hvilke jobfunktioner, kvinderne ønsker at varetage.

Mange af disse jobs er sjældent mulige for kvinderne at opnå, da deres jobmuligheder er meget begrænsede af, at de i hjemlandet har akkumuleret meget lidt eller ingen kulturel kapital i form af uddannelsesmæssig baggrund og kendskab til arbejdsmarkedet generelt. Hertil kommer de traditionelle regler og normer, som er med til at begrænse muligheden for, at kvinderne kan komme i et ordinært arbejde. Dette betyder også, at manglende kapitalakkumulering i den primære socialisering i hjemlandet besværliggør tilegnelsen af nye kapitalformer i Danmark, da sans for disse kapitalformer ikke er blevet internaliseret som disposition i deres habitus. Dette giver anledning til, at både uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet kan blive til fremmede felter for dem, som de har meget svært ved at deltage og begå sig i, da de ikke kender felternes kontekst. Dette betyder også, at det danske arbejdsmarked og uddannelsessystem udgør en række felter, en del af kvinderne har svært ved at forstå eller mangler kendskab til.

Informanterne omtaler dette manglende kendskab til arbejdsmarkedet og systemet:

"[...] Man skal lægge CV ind og så videre, og hvis man ikke kan læse og skrive og ikke kan bruge en computer, så er det jo umuligt, fordi alt foregår der på dansk. Det er ikke tilrettet, så det kan bruges til andre sproggrupper. [...]" (Bilag 2-Informant A, s.21).

Ifølge socialarbejderen A udgør kvindernes manglende ressourcer og arbejdsmæssige kompetencer en stor barriere for kvindernes arbejdsevne, da de har svært ved at navigere i det system og forstå, hvordan systemet fungerer, og hvilke krav det stiller. Kvindernes manglende kendskab til det danske arbejdsmarked og dets kontekst og vanskeligheder ved at tilegne sig nye kapitalformer, kan derved være en stor hindring for at indgå på arbejdsmarkedet. Dette skyldes, at kvinderne har behov for opkvalificering igennem uddannelse, herunder især at kunne beherske det danske sprog, for at kunne indgå på arbejdsmarkedet. Samtidig har de svært ved at tilegne sig kulturel kapital, og derved har de svært ved at begå sig i og forstå uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.

Kvindernes manglende kulturelle kapitaler er ikke den eneste gyldige grund til, at de ikke er kommet i arbejde, eller til at de har svært ved at navigere i systemet og ikke har et bedre kendskab til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet. Informanterne er af den opfattelse, at kvinderne er blevet passiviseret, da de er overladt til sig selv, uden at der blev stillet krav. Følgende afsnit omhandler derfor to andre faktorer i denne problematik, nemlig motivation eller passivering af kvinderne.

Motivation eller passivisering

Motivation har været et gennemgående tema i mødet med empirien, da både kvindernes motivation for at indgå på arbejdsmarkedet, men samtidig også informanternes mulighed for at udføre en motiverende indsats overfor kvinderne, har været et centralt tema. Blandt kvinderne er der mange, der har været på kontanthjælp i mange år, og der er nogle af informanterne, som mener, at kvinderne selv ikke er motiverede for at komme på arbejdsmarkedet. Kvindernes manglende motivation betragtes af socialarbejderne som en del af problematikken omkring kvindernes manglende arbejdstilknytning:

"De er ikke specielt motiverede. Jeg har nogen, der har været på kontanthjælp i 25 år, de kommer da aldrig ud at lave noget. Aldrig" (Bilag2-Informant A, s.15).

Ovenstående citat viser, at kvindernes motivation trods deres mangeårig ophold i Danmark er i bund, og det er meget svært at motivere dem, at komme i arbejde. Citatet påpeger, at kvindernes livsvilkår på kontanthjælp er acceptabelt for dem. Kontanthjælpen kan jf. Bourdieus kapitalformer fortolkes som en kilde til kvindernes økonomiske indtægt og dermed afdækning af deres økonomiske kapital, som en af de mest basale kapitalformer (jf. teoriafsnittet, s. 34-35). Det skal dog understreges at kontanthjælpen er en lav ydelse, men disse kvinder har vænnet sig til det, og det er blevet internaliseret til en del af deres habitus, hvordan de skal leve under dette livsvilkår.

Annette Carsten (1998) argumenterer for, at motivation hænger nøje sammen med identitet, som indebærer både et klart billede af, hvad man *kan*, og hvad man *vil* (s.110). De fleste af informanterne mener, at kvindernes manglende motivation bl.a. er resultatet af en langvarig passivisering, da systemet ikke har søgt at motivere dem. Nedenstående citat fra socialarbejderne C illustrerer, at disse kvinder har taget en umotiveret, passiv identitet til sig, som er acceptabel for dem, og i mødet med systemet viser de ingen interesse for at komme ud at lave noget:

"[...]For mange år siden [...] har man i virkeligheden måske tabt mange på gulvet, ved først at udbetale kontanthjælp og ligesom sige, at du får penge for at gå hjemme [...]" (Bilag2-Informant C, s.6).

Citatet viser, at informanten med sætter spørgsmålstegn ved den måde systemet søger - og det politiske fokus der er på - at motivere og bringe disse kvinder ud på arbejdsmarkedet. Det er min fortolkning, at borgerne har fået lov til at leve af kontanthjælp og være i fred i passivitetens navn, og passiviteten er blevet til en del af borgernes identitet. Socialarbejderne er kritisk over, at kvinderne har fået lov til at gå hjemme uden at der bliver stillet noget krav til dem. Dette betyder også, at jo længere tid kvinderne er på passive ydelser, desto dårligere bliver deres chance for at komme på arbejdsmarkedet.

Ifølge Bourdieu (jf. teoriafsnit, s.33-35) vil kvindernes passivisering og deres mangeårige afhængighed af det sociale system forklare, hvorfor disse kvinder handler, som de gør og ikke er motiveret til at komme i arbejde. Dvs. kvindernes manglende arbejdstilknytning og motivation og manglende ressourcestærkt netværk, bl.a. er resultatet af internaliserede dispositioner og viden gennem livet, og dermed er kvindernes habitus et produkt af de manglende kapitaler, som Bourdieu kalder kilder for magt. Mangel på disse kapitaler kan skabe afmagt hos borgeren og på den måde også miste tillid til sig selv både ift. arbejdsmarkedet og ift. samfundet. Arbejdsløsheden har også stor betydning for deres sociale kapital, da de ikke får mulighed for at komme i kontakt med andre og skabe et netværk, som har en stærkere ressource i den danske kontekst. I stedet for netværket på arbejdsmarkedet, har kvinderne været tilknyttet systemet i mange år, og systemet er blevet til en del af deres primære netværk. Informant E giver Jobcenteret ”Far og Mor” rolle i forhold til disse borgere. Dette illustreres af følgende citat af socialarbejde E:

”[...]Der er meget af det med skal mor passe på jer, skal mor lige rydde vejen for jer og jeg synes det er noget af det værste, man kan gøre mod mennesker, fordi det er jo voksne mennesker, der har formået at klare sig hele livet og så kommer de her op og så bliver der et eller andet med, skal mor og far passe på jer, det bliver en del af systemet” (Bilag2-Informant E, s.12).

Citatet tolker jeg som, at borgerne derved bliver afhængiggjort af systemet, og de lærer ikke selv at være ansvarlige for sig selv og familien. Adspurgte Informant B, om systemomsorg har noget med systemafhængighed at gøre? ”Det tror jeg faktisk godt, at det kunne have”.

B udtaler sig om omsorg til kvinderne fra systemet således:

[...]. Noget af det som kvinderne fortæller, det er, jamen i Syrien, der havde de en mor eller en søster eller en kusine eller et eller andet tæt omkring dem i de her familiedispositioner, der nu

er ikke også. Så der søgte man jo hjælp hos hinanden og hvis man blev syg, så tog familien hånd om hinanden og den del har de ikke her. Så bliver det os som system, der kommer til at tage omsorg for dem i stedet for. [...] ” (Bilag2-Informant B, s.3-4).

Citatet fra B tyder på, at kvinderne ikke har noget nærfamilie netværk her i Danmark, og de er ikke vant til at klare sig individuelt, da de har boet i et kollektivt samfund, hvor der altid var en nærfamilieperson, kom og hjalp, hvis man blev syg. Ifølge B mangler kvinderne dette netværk, der kan give dem omsorg, derfor er systemet blevet til deres primære netværk.

Bourdieu argumenterer for, at et menneskes eller en gruppes sociale kapital bygger på de ressourcer, det medfører at være medlem af et netværk med gensidig anerkendelse. Dette netværk giver medlemmerne en kollektiv kapital, som de hver især kan trække på (Bourdieu, 1986: 248-249). Bourdieus social kapital kan i denne sammenhæng bruges til at anskue betydningen af kvindernes isolation i forbindelse med deres motivation til at komme i arbejde. Fordi kvinderne jf. informanterne lever isoleret fra en ressourcestærkere omverden, kan de ikke trække på et netværks kapital. Dette kan bl.a. have betydning for kvindernes akkumulering af viden og erfaring omkring arbejdsmarkedet og samfundet generelt. Graden af social kapital hos disse kvinder afhænger altså af størrelsen af deres netværk, så når de lever mere eller mindre isoleret uden at være en del af et arbejdsmarked eller socialt stærkt netværk, kan dette bl.a. være med til kvindernes begrænsede mængde af social kapital ikke udvikles. Ovenfor har jeg på baggrund af især informanternes udtalelser påpeget, hvordan kvinderne betragter systemet, som deres primære netværk, og socialarbejderne kalder det for ”omsorgssystem”. Denne afhængighed af systemet opfatter jeg som en isolation af resten af samfundet, især mangel på kontakt til mere stærke grupper, og jeg opfatter den som et udtryk for en begrænset mængde social kapital hos kvinderne, hvor de, i meget begrænset omfang og i nogle tilfælde slet ikke, er i kontakt med arbejdsmarkedet og samfundet omkring dem. Dette er også af betydning for kvindernes afhængighed, da deres møde med systemet også har betydning for behovet for den omsorg, de har behov for, og i nogle tilfælde kan det jf. informanterne opleves af kvinderne, at behovet dækkes af socialarbejderne. Dette kan også have betydning for socialarbejdernes professionalitet, da kvinderne pga. behovet for omsorg kan glemme at tage hensyn til socialarbejdernes rolle som myndighedsperson, da kvinderne har mest behov for omsorg. Denne systemomsorg tolker jeg også som den langvarige tilknytning til systemet, hvor de har været økonomisk afhængige af kontanthjælpen og andre sociale ydelser i mange år. Trods deres langvarige kontakt til systemet, er det ikke nemt for kvinderne at forstå og modtage indholdet af kravene og ny information. Derfor er

der en holdning blandt nogle af informanterne, at forklaring og atter forklaring af informationer er enormt vigtigt for at kvinderne kan forstå både, hvorfor de ikke skal være på offentlig forsørgelse hele deres liv, og hvorfor det er vigtigt, at de både tager ansvar for sig selv og er en del af samfundet og føler sig ansvarlig som samfundsborger. Spørgsmålet er om dette kan lade sig gøre i praksis for socialarbejderne? Dette vil jeg uddybe i det følgende afsnit.

Forklaring og information

Set i lyset af samfundets modernitet og dets udvikling i en dansk kontekst, samt arbejdsmarkedets krav på udvikling af medarbejderens kompetencer, tyder meget på at arbejdsmarkedet i Danmark i året 2015 og i fremtiden teknisk set kræver, at man skal være uddannet eller have en form for kompetence for at kunne komme i arbejde, da ufaglærte jobs med tiden vil være færre eller helt forsvinde. Dette afspejles i nedenstående citat af Informant A:

”[...] Arbejdsgiverne har selvfølgelig også et rimeligt krav om, at deres ansatte kan tale dansk. Forstå en instruktion, kunne læse en vejledning, kunne læse en advarsel på en rengøringsflaske, et rengøringsmiddel. [...] Kan man ikke læse det, er man jo uendelig svær at have ansat. [...]”
(Bilag2-Informant A, s.17).

Jeg fortolker citatet således, at uden et rimeligt kendskab til det danske sprog og uden en god kulturkompetence er det ikke nemt at komme i betragtning til et job. Der er stor konkurrence på arbejdsmarkedet, hvilket betyder at arbejdsgiverne vælger de mest kompetente og dygtige medarbejdere for at kunne klare opgaven bedst muligt. Nogle af informanterne fortæller, at kvindernes manglende uddannelse, og meget begrænsede akkumulering i en dansk kontekst og en habitus, der ikke kan bidrage med noget positivt ift. arbejdsmarkedet, kræver mere omfattende forklaringer og informationer. Dette er nødvendigt, fordi kvinderne har behov for information og forklaring på en mere dagligdags måde, for at de kan forstå og modtage budskabet. Informant B udtrykker sig om vigtigheden af forklaring på et simpelt niveau således:

”[...] det der med at sige, så får du en sanktion, så går vi ind og trækker i din kontanthjælp. De her fagudtryk, de er altså svære at kulturformidle [...]” (Bilag2-Informant B, s.14).

Informant B fortæller, at kvinderne ikke forstår de fagudtryk, der normalt bliver brugt på Jobcentrene. Derfor er det meget vigtigt at socialarbejderne er opmærksomme på dette og forklarer det på et almen daglig sprog. I tråd med dette fortæller informant A også, at kvinderne ikke forstår Jobcenterets breve, da der er flere oplysninger, som gør det besværligt for dem at forstå budskabet. I forbindelse hermed spørges informant A, om man kan sige, at der er informationsproblemer og informationsmangel:

”Det synes jeg godt man kan i mange tilfælde. Ja. Vi laver en barriere med al vores oplysning. Fordi alle borgere – deres retssikkerhed skal være i orden, så brevene de skal indeholde alt lovstof, der er henvist til. Det gør, at borgeren ikke kan læse dem. Det gør at kommunens retssikkerhed er opfyldt. Det vil sige, at man kan sanktionere de borgere, hvis de ikke gør, som der er dem pålagt” (Bilag2-Informant A, s.5).

Informant A fremhæver, at systemet med alle dets lovgivning med henblik på at kommunens og borgerens retssikkerhed skal være helt i orden f.eks. i forhold til evt. en sanktion, sætter barrierer for borgerne. Dette betyder, at kvinderne har svært ved at forstå budskaberne fra Jobcenteret. Informanterne er enige på dette punkt, nemlig at kvinderne har svært ved at forstå informationerne, især per brev eller, når socialarbejderen bruger fagudtryk, hvilket jeg fortolker som et forklarings- og informationsproblem. Dette kan illustreres af følgende citat fra B:

”[...]For det er netop det der med at få det ned på borgerniveau, for det er så nemt for os som professionelle at dække os ind bag vores fagsprog. [...]. Det med at stå til rådighed, det forstod hun ikke” (Bilag2-Informant B, s.15).

B forklarer, at kvinderne ikke er i stand til at forstå fagudtryk.

Når modtageren af budskabet, altså kvinderne, ikke fanger og forstår indholdet af budskabet, har det stor betydning for, om socialarbejdernes indsats overhovedet vil virke. Dette påpeger vigtigheden af formidling og forklaring af oplysninger på *”borgerniveau”*, da kvinderne ikke selv er i besiddelse af den institutionelle kapital i en dansk kontekst til selv at kunne finde frem til de nødvendige informationer.

Min observation af samtalerne mellem socialarbejderne og borgerne tyder også på, at forklaring af informationerne på et simpelt niveau har betydning for om borgeren kunne forstå budskabet. Dette illustreres bl.a. af den forklaring omkring et praktikforløb som socialarbejderen C kommer med. C.

forklarer på en meget pædagogisk måde kvinden (K4) indholdet af tilbuddet og selv adressen, selvom kvinden har boet i byen i flere år. Det er dog tydeligt fra observationen, at kvinden trods flere år i samme by, hvor praktikken ligger, har svært ved at kende adressen, som ligger meget tæt på hovedbanegården. Kvinden bruger tolk, da hun har meget svært ved at kommunikere på dansk (Bilag3-observationnr.4). Informanternes udtalelser og mine observationer af samtalerne kan ifm. kvindernes manglende sprogkompetence bekræfte hinanden. I 4 ud af de 5 observationer, jeg havde, kommunikerede kvinderne med socialarbejderne ved hjælp af tolk trods deres mangeårig ophold i Danmark. Det tyder på, at kvindernes manglende kulturelkapital i form af både mangel på uddannelse, sprogvanheligheder og mangel på arbejds erfaring i en dansk kontekst har stor betydning for kvindernes viden og forståelse af informationerne, især når forklaringerne og informationerne ikke er på kvindernes niveau, altså på et meget nemt niveau. Der er også en anden side af disse mere simple forklaringer til borgerne, som på sigt kan være problematisk, hvis man ikke er bevidst om det. Risikoen er, at man tager ansvaret fra en voksen myndig person.

Under en anden observation af den samme socialarbejder taler K5⁴ dansk, og der er ikke tolk tilstede. K5 skal starte i et tilbud i en anden by. C forklarer tingene meget langsomt, pædagogisk og som om det er et lille barn, hun taler til. Socialarbejderen læser brevet for hende og forklarer vigtigheden for at hun komme i god tid. C viser K5 hjemmeside og oplysninger om hvordan hun skal nå til stedet. Til sidst siger C:

” Det kan godt være, at jeg skal nok have min telefon åben den dag. Sig til, hvis du får behov for hjælp ” (Bilag3-Observation nr.5, s.1)

Det viser sig, som det også fremgik af tidligere citater, at kvinderne har stort behov for forklaring og information på et simpelt niveau, og det er nødvendigt, men det er dog også vigtigt, at socialarbejderne vurderer individuelt og ikke på baggrund af en forforståelse af kvinderne.

Forforståelsen kan også betyde, at socialarbejderen har et fastlåst billede af, at kvinderne har behov for ekstra forklaring og information. Derfor vil socialarbejderen C, som nævnt ovenfor forklare alt til kvinderne på meget simpelt niveau, for at kunne være helt sikker på, at borgeren forstår budskabet. Det er vigtigt, at socialarbejderne er opmærksomme på om den forklarende rolle tager ansvaret fra borgeren selv. Dette kan jeg fortolke ud fra samtalen med K5, hvor socialarbejderen vil have egen telefon åben den dag, da hun ikke er helt sikker på, om borgeren kan nå frem til adressen. Dette

⁴ Kontanthjælpsmodtager kvinde i mødet med socialarbejderen (C)

fortolker jeg som en form for umyndiggørelse af en voksen kvinde, da borgerens egen ansvarsrolle bliver meget mindre betydningsfuld, fordi socialarbejderen tager dette ansvar. På den måde bliver borgeren mere afhængig af systemet og socialarbejderen. Det skal dog understreges at denne afhængighed ikke er alene fra systemets side, men det er også kulturelateret; generelt set repræsenterer mændene familiens værdier udadtil, mens kvinderne passer de huslige pligter hjemme og derfor ikke, fra hjemlandets side, er vant til at skulle være i kontakt med offentlige instanser. Dette kan fortolkes ud fra et interseksionalistisk perspektiv (jf. teoriafsnit, s.39), at kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet ikke kun skal forstås ud fra et enkelt element, men det skal forstås ud fra mange forskellige skiftende aspekter, der påvirker hinanden og tilsammen danner et billede af den realitet, som kvinderne befinder sig i. Dette betyder, at kvindernes kønsrolle, etnicitet, alder og kapitaler og deres mange år på kontanthjælp gensidigt påvirker hinanden. Det er derfor en vanskelig opgave at finde arbejde til kvinderne; jobcentrets manglende rigtige tilbud og passivisering af kvinderne, også dem, der kunne have en uddannelse, har også betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning. Dette uddybes i næste afsnit.

Arbejdsmarkedsmuligheder og systemets krav til kvinderne

Følgende citat fremhæver, at det er svært for selv uddannede kvinder at komme i arbejde:

"[...]F.eks. har jeg en afghaner, som har taget flere uddannelser i Danmark og hun bliver ved med at tage uddannelse, fordi hun ikke kan få arbejde med det, hun har taget" (Bilag2-Informant F, s.7).

Den, i citatet, omtalte kvinde har, gennem sine uddannelser, udvist stor motivation i sine bestræbelser på at komme i arbejde. På denne måde har borgeren forsøgt at akkumulere sin kulturkapital, som skal svare til den danske standard, men har alligevel ikke fået chancen til at omsætte sine ressourcer og kapitaler til praksis på arbejdsmarkedet. Dette på trods af at hun har taget uddannelse med håbet på at sælge sig selv til arbejdsmarkedet, hvor der er store krav, især i forbindelse med den kulturelle kapital. Selvom nogle af kvinderne har en høj uddannelse og har haft arbejde, bliver deres viden ikke anerkendt. Dette illustreres af følgende citat af B:

”Jamen f.eks. kvinden, jeg havde, som kommer og siger: ”Jeg føler tit, at folk tror, jeg er dum, fordi jeg ikke kan sproget”. Hun har [...] en ret høj uddannelse og har haft arbejde i sit hjemland og bliver i dag mødt som en, der ikke ved ret meget og ikke kan så meget. [...].”
(Bilag2-Informant D, s.9).

Som den omtalte kvinde i citatet, kan det, at føle sig dum og tage flere uddannelser uden at det giver et job, føre til, at borgeren bliver skuffet og kan miste troen på omverden og samfundet. Kvinden oplever således ikke, at hun bliver anerkendt, hvilket betyder, at hendes værdi krænkes og nedvurderes. Nedvurderingen kan betyde, at kvinden ikke kan sætte sin livsførelse i forbindelse med noget, der har en positiv betydning for samfundet. Denne krænkelserform kan medføre, at borgeren ikke kan føle selvværd, og derved opstår en følelse af, at hun som enkeltperson ikke kan bidrage til realiseringen af de fælles samfundsmål (Høilund og Juul, 2005:178 - 179).

Ovenstående tyder på, at kvindernes kompetence ikke altid bruges af det danske arbejdsmarked. Kvinderne har også gennem jobcentrene deltaget i flere forskellige aktiviteter, uden at de bliver selvforsørgende. Dette kan illustreres af følgende citat af A:

”[...] De projekter, der har været før årtusindskiftet i hvert fald, har mange haft karakter af opbevaring [...]. Det er meget hyggeligt. [...], men der var ikke nogen, der lærte forfærdeligt meget af det. Og de kom ikke ud i arbejdsmarkedet. [...] Det kan ødelægge enhver kvindes motivation for at komme ud og få sig et selvstændigt liv. Som jeg ser det” (Bilag2-Informant A, s.16).

A argumenterer for at de tidligere projekter, som kvinderne deltog i, var noget hyggensnak, som ikke resulterede i nogen form arbejde. Kvinderne blev tværtimod umotiverede af de aktiviteter, da de ikke fik noget ud af det, der kunne medvirke til at forøge deres jobmuligheder. Ud fra dette tolker jeg, at det ikke kun er borgerens manglende kulturelle - og sociale kapitaler som er den eneste forklaring på kvindernes tilknytning til arbejdsmarkedet; selve systemet er en del af problematikken. Det skal dog understreges, at der heller ikke er så meget efterspørgsel fra arbejdsmarkedet til disse kvinder, da de etniske danske prioriteres først. Dette afspejles af følgende citat af informant A:

”[...] Når man ikke er efterspurgt. [...] Der er arbejdsløshed. Skal de så komme og tage vores arbejde? De kan være på slagterierne, hvor der er knokkelhårdt arbejde. I rengøringsfirmaer, hvor. Det er alt det, danskere ikke gider have, de kan få tilbudt [...]” (Bilag2-Informant A, s.16).

A's citat tyder på, at der er et generelt problem, at der ikke er efterspørgsel efter kvinderne, da etniske danske arbejdsløse bliver valgt først, og de job som danskerne "ikke gider" have bliver tilovers til disse kvinder.

Citatet kan være i sammenhæng med det, som Ejrnæs (2008) i sin bog "integration eller isolation" skriver: at indvandrere enten bliver ansat i brancher og virksomheder med skiftende behov for arbejdskraft, eller at de systematisk bliver ansat sidst og fyret først (Ejrnæs, 2008:13).

Kvindernes fastholdelse i systemet synes altså ikke alene at være et resultat af manglende motivation eller deres begrænsede kapitaler, men af vores system generelt, hvor arbejdsgiverne også har en del af skylden. Samfundet ikke giver disse kvinder de samme muligheder, som en etnisk dansk arbejdsløs har med henblik på at få et arbejde. Samtidig tilkendegiver flere af informanterne, at nogle af borgerne ikke magter en social indsats. Informant B tilkendegiver, at rammerne for aktivering er langt fra fyldestgørende i forhold til at udføre en motiverende indsats overfor kvinderne. Flere af socialarbejderne giver i denne forbindelse udtryk for, at kvinderne på langvarig kontanthjælp er blevet passiviserede og overladt til sig selv. De mener heller ikke, at der er rigtige tilbud til dem:

"Her i B⁵ Jobcenter har vi jo ikke ret mange tilbud" (Bilag2-Informant F, s.3).

Socialarbejderne er også af den opfattelse, at kvinderne bevidst er blevet passiviserede i mange år af systemet, derfor er det ikke en nem opgave at få dem ud af kontanthjælp. Dette kan læses af de følgende citater:

"På et tidspunkt har systemet bare sagt, jamen så placerer vi dem i passiv rollen og så får de lov til at gå der og så holder vi samtale 4 gange om året [...]" (Bilag2-Informant B, s. 27).

Adspurgte Informant B, om man opgiver dem?

"Det tænker jeg, at man gør. Sådan helt banalt, ja" (Ibid.: 9).

Jeg fortolker citaterne, at en del af kvinderne bliver negligeret og passiviseret, da systemet har en forventning om, at de alligevel ikke kan komme i arbejde. Samtidig prioriterer socialarbejderne at bruge flere ressourcer på de mest motiverede og de borgere, som ikke har været på langvarig kontanthjælp, hvilket peger i retning af en opgivende holdning til dem, der har været på kontanthjælp

⁵ Jobcenteret anonymiseret

i mange år. Dette medfører, at mindre motiverede borgere kun tilbydes samtaler fire gange pr. år. De organisatoriske rammer på jobcentrene påvirker derved socialarbejderne til at gå på kompromis med kvindernes retssikkerhed ved, at de vælger at bruge ressourcer på de kvinder, der er *"friske og kan"*, og hvis kulturelle kapital og habituelle dispositioner matcher systemet bedst muligt. På den måde udøver Jobcentrene symbolsk vold overfor de kvinder, ved at de mest kapitalstærke kvinder privilegeres, mens andre ikke tilbydes de samme muligheder for at blive integreret på arbejdsmarkedet:

"[...] , der er mere fokus på de nye, fordi det er ligesom dem, der er friske og man kan" (Bilag2-informant B, s. 9).

Forforståelsen hos informanterne har derved stor indflydelse på relationen til borgeren og deres manglende tilknytning til- og integration på arbejdsmarkedet, da det er socialarbejderen, som vurderer, hvem der er mest egnet til en ekstra beskæftigelsesindsats, og hvem der udelukkende kan støttes i at komme tæt på arbejdsmarkedet og eller få tilbudt en aktivitet. Denne forskelsbehandling kan dermed krænke kvindernes ret. Når kvinden føler, at hendes ret bliver krænket, kan det have betydning for, at hun ikke føler sig omfattet af retsfællesskabets beskyttelse som et fuldgældigt medlem. Dette gør det vanskeligere for kvinden at forfølge sin vision om et godt liv, men fører også til et tab af selvtillid. Flere af socialarbejderne påpeger, at disse kvinder er bare overladt til sig selv, passiviseret, glemt og indkaldes kun til samtale, da de prioriterer dem, der har udviklingspotentialer. Dette betyder, at de kvinder, der ikke vurderes motiveret eller arbejdsparate af socialarbejderen, bevidst passiviseres, og dermed krænkes deres ret og på den måde bliver de udelukket fra rettigheder, som de andre motiverede kvinder har. Dette giver anledning til, at socialarbejderne ikke respekterer kvinderne, hvilket kan afspejles i det som Honneth (2006) siger: *"Respekt for personer [...] er måske simpelthen respekt for deres rettigheder"* (s.161). Dette betyder: at marginalisere den mindst motiverede kvinde kan for hende opleves som manglende anerkendelse både som værdifuldt menneske med ret til autonomi, og som fuldgældigt medlem af et retsligt fællesskab med krav på retslig beskyttelse. Hos borgeren kan oplevelsen af at være krænket og uretfærdigt behandlet føre til tab af selvværd og selvtillid, eller til et svækket selvforhold, som kan påvirke kvindens motivation til at komme i arbejde og tro på egne evner. Dette vil også betyde, at kvinderne ikke kan akkumulere nye kapitaler, da de ikke kommer i kontakt med nye mennesker på arbejdsmarkedet og heller ikke får ny viden og erfaring fra arbejdsmarkedet.

Delkonklusion

Ifølge socialarbejderne har kompetencer, kvindernes sprogbarrierer og manglende kultur kapital stor betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning. Der er derfor stort behov for, at borgerne får informationerne forklaret meget simpelt, da kvinderne ikke altid har nemt ved at forstå de kommunale fagudtryk samt flere sider af lovgivning. Det er dog ikke alene den manglende institutionelle kompetence, den begrænsede sociale kapital og/eller kvindernes mangel på motivation, der har fastholdt kvinderne på langvarig kontanthjælp. Mødet med systemet, det at leve som hjemmegående i flere år uden at der bliver stillet krav, manglende information og at borgeren bliver frataget ansvaret, er også nogle af de væsentlige aspekter, som har relevans for kvindernes manglende integration på arbejdsmarkedet. Kultur, traditioner, familiens betydning og kønsrolle som er indlejret i kvindernes habitus er også af betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning. Arbejdsmarkedsmuligheder er heller ikke lige og nemt at få, og der er ikke den samme efterspørgsel for denne målgruppe sammenlignet med etniske danskere. Det konkluderes, at der er mange forskellige aspekter som gensidigt påvirker hinanden, og som kan være årsag til kvindernes fastholdelse på langvarig kontanthjælp.

Kulturforståelse

Kulturforståelse defineres som tidligere også nævnt i specialets teoriafsnit forskelligt. Ifølge Gulstrup bruges begrebet kultur ofte i dagligdagen uden særlig præcis betydning (Gullestrup, 1992:21). Det er også min fortolkning, at kvindernes arbejdstilknytning kulturaliseres af socialarbejderne. I specialets empiri har jeg kodet mig frem til nogle udsagn, jeg mener kan illustrere informanternes forståelse og oplevelse af kvindernes kulturelle baggrund i mødet med socialarbejderne og dets betydning for arbejdsmarkedet. Den kulturelle forskel viser sig også under mine observationer af samtalerne mellem socialarbejderen og borgeren.

I følgende afsnit vil jeg præsentere, hvordan kvindernes kulturelle baggrund set i forhold til kvindernes manglende integration på arbejdsmarkedet fortolkes af informanterne. Vigtige elementer, der i den forbindelse bliver fremhævet af informanterne, samt observation af samtalerne bliver inddraget og vil endvidere blive diskuteret.

Jf. min analysestrategi bliver dette afsnit delt op i fem underkategorier: *Kulturforskel, Kønsbetydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning, Kulturalisering af kvindernes manglende*

arbejdstilknytning, Forforståelse og generalisering af kvindernes situation og Kvindernes manglende arbejdsidentitet.

I mødet med socialarbejderne udfolder sig en ny problemstilling, som ligger i forlængelse af synet på kvindernes arbejdsmarkedsforståelse, nemlig kulturforståelse, som skal uddybes i følgende afsnit.

Kulturforskel

Socialarbejderne i denne undersøgelse tilkendegiver, at kvinderne har en kulturforståelse, som differentierer væsentligt fra livet og kulturen i det moderne danske samfund. Der lægges vægt på kulturforskel, som kan have indflydelse på socialarbejdernes vurderinger og beslutninger, da kvindernes kulturelle baggrund er af stor betydning i forhold til deres manglende arbejdstilknytning. Min empiri viser, at informanterne lægger stort vægt på kvindernes kulturelle baggrund i deres sagsbehandling og i mødet med kvinderne. Informanterne lægger ikke skjul på, at kvindernes kulturelle baggrund spiller en stor rolle i forhold til kvindernes mange år på kontanthjælp og deres manglende integration på arbejdsmarkedet:

”[...] . Kulturen er jo forskellig og den er jeg nødt til at kende for at kunne møde de mennesker på en ordentlig måde. [...], hvordan er jeg høflig, hvordan tager jeg pænt imod, hvordan viser jeg respekt. Fordi, hvis jeg ikke modtager de mennesker med respekt, så opnår jeg aldrig en kontakt eller et godt samarbejde. Det er uendeligt vigtigt i forhold til at arbejde med mennesker, der kommer fra andre kulturer, at vise respekt og anerkendelse. [...]” (Bilag2-Informant A, s.6).

Citatet viser, at A har en tilgang til arbejdet, hvor kvinders kultur tages alvorligt, da det har stor betydning for relationen mellem socialarbejderen og kvinden. Socialarbejderne gør sig på denne måde mange overvejelser om, hvorledes de skal forholde sig, for ikke at krænke borgeren på nogen måde, når de mødes. Informantens hensyn udviser derved en reel anerkendelse overfor kvinderne i relation til indsatser og samarbejde. Mine samtaleobservationer viser også, at socialarbejderne har formået at få borgerne til at føle sig anerkendte. Dette er bl.a. ved at inddrage kvindernes religion, traditioner og baggrund i flere sammenhænge. Under en af samtalerne, som foregik via tolk, viser A forståelse for K2⁶'s sprogbarrierer. A forsøger at være både lyttende, anerkendende og viser, at hun er engageret,

⁶ Kontanthjælpsmodtager kvinde i mødet med socialarbejderen

nærværende og interesseret i K2's kulturelle baggrund og har respekt for hendes religion. A forsøger i sine forklaringer på den ene side at anerkende både K2's barrierer og de udfordringer, hun skal møde, men på den anden side prøver hun at opmuntre K2 til at komme ud at bruge og øve sproget. Dette afspejler sig fra den følgende samtale mellem A og K2:

"[...] Det forstå jeg godt, at det er meget utrygt at tale med andre, når du ikke kan tale dansk. Jeg tror det er allerbedst at du kommer der (et praktik forløb, red.), da andre har tid og tid at lytte og forstå hvad du siger, stille og roligt, der du vil føle mere tryghed. [...], "Inshaallah"⁷"
(Bilag 3-Observation nr.1, s.2)

A påpeger i sin udtalelse, at på et tilbudssted vil andre give sig tid og lytte til K2 på en måde, hvor hun føler sig tryk. På den måde kan hun udvikle den sociale kapital i form af socialt netværk og den kulturelle kapital i form af at lære sproget. Det er mit indtryk af samtalen, der forgår i en god samarbejdsvenlig atmosfære. Umiddelbart er der en god og tillidsfuld relation mellem socialarbejderen og borgeren. Under samtalen viser K2, at hun er tryk ved A. K2 smiler og viser en et glad ansigtsudtryk, når A bruger ordet *Inshaallah*.

Trods angsten for ikke at gøre sig forståelig på dansk, ønsker K2 alligevel at starte på et forløb, hvor hun kan komme ud og lære sproget. K2 kender allerede en børnehave som er tæt på, hvor hun gerne vil i praktik i 2-3 timer om dagen, så kan hun også tale dansk med børnene (Ibid.:2-3).

Dette imødekommer socialarbejderen med en bekræftelse af, at praktik i en børnehave vil være det rigtige sted, ikke mindst ifm. at lære sproget, hvilket fremhæves i følgende citat fra A: *"børn spørger rigtig, rigtig meget. De er gode at lære dansk ved"*. Samtidig bliver der aftalt, at det er muligt, at K2 kommer i praktik i børnehaven. Derfor tilknyttes med det samme en virksomhedskonsulent for at oprette praktikken, hvor K2 gerne vil i praktik (Ibid.:3).

Dette betyder, at det ikke kun er A, der forventer at K2 skal komme i et tilbud, men K2, som en borger, der tilknyttet systemet også har nogle forventninger til A.

Buss og Strauss (2004) påpeger, at der kan være mange gensidige forventninger mellem socialarbejderen og borgeren. De argumenterer for, at borgerens ønske til socialarbejderene at møde en følelsesmæssigt engageret, nærværende socialarbejder, der er i stand til at være personligt til stede i hendes kontakt med borgeren. Disse forventninger harmonerer, ifølge dem, godt med

⁷ In-sha-Allah, inshallah, (arabisk 'om Gud vil'), meget benyttet arabisk mundheld. Det bruges ofte, når man fx har aftalt at mødes, eller når man har indgået en eller anden form for forpligtende aftale. (Gyldendal, Den Store Dansk Ordbog).

socialarbejderfagets etikgrundlag, og kan som sådan ses umiddelbart som noget socialarbejderen gerne vil honorere (Buss & Strauss, 2004:244).

Jeg tolker observationen af samtalen mellem A og K2 som en anerkendende tilgang og med gensidige forventninger, samt en engageret tilstedeværende socialarbejder, der viser interesse for K2's situation. Dette betyder, at socialarbejderen inddrager K2 i beslutninger omkring start på tilbuddet, men samtidig ansvarliggør hende for at komme ud at lave noget. Det er også klart, at der er dialog mellem socialarbejderen og borgeren og gensidige påvirkninger, hvor K2 også har en forventning om, at hun kan komme i et ønsket forløb, som også tager hensyn til hvor mange timer, skal hun være i praktikken. Ifølge Hutchinson og Olteidal (2006) er situationsdefinitionerne afgørende for, hvordan interaktionen mellem K2 og A bliver. Kommunikationen mellem dem kan gå i stå, hvis de begge kun tager udgangspunkt i deres egen situationsdefinition, hvilket ikke er tilfældet her. A og K2 når frem til en fælles situationsdefinition, som udgør en »working agreement«, altså enighed om praktikforløbet i børnehaven, og som fører til, at de får »a working relation«, hvilket er til »at leve med« i det videre samarbejde (Hutchinson & Olteidal, 2006:92).

Samtidig understreger A, at hun arbejder på en anden måde med de etniske danske kvinder, end hun gør med kvinderne. Ifølge A har det indflydelse på kvindernes nuværende situation hvilket land, de kommer fra. Om kvinden kommer fra land eller by har også indflydelse på kvindernes nuværende situation, da kvinderne i nogle kulturer per definition er hjemmegående. Danmarks Statistik (jf. indledning s. 6-7), påpeger også, at forskellen i beskæftigelsesfrekvensen afhænger af, hvilke lande kvinderne oprindeligt kommer fra. Socialarbejderen er således opmærksom på at behandle disse kvinder med respekt og på en anden måde end etniske danske kontanthjælpsmodtagere:

[...] Og det er man på en måde, når man arbejder med de mennesker, jeg gør og på en anden måde, når man arbejder med etniske danskere” (Bilag2-Informant A, s. 6).

Socialarbejderen forskelsbehandler sine egne borgere, afhængigt hvor de kommer fra og hvilken kultur de tilhører. Risikoen er, at socialarbejderne forklarer kvindernes manglende arbejdstilknytning som konsekvens af en ikke ”udviklet” kultur, og at de derved ikke bliver anerkendt for deres individuelle kvaliteter, men opfattes som resultat af en ”lavere, homogen” kultur.

Følgende citat illustrerer, hvordan socialarbejderne sammenligner kvinderne med etniske danske kvinder, og hvordan det kan have indflydelse på deres vurdering:

”[...] De har ikke forståelsen af, at kvinder skal arbejde. De har ikke været igennem den udvikling, vi har været i Danmark [...] Man kan ikke forvente” (Bilag2-Informant A, s.22).

Min tolkning af citatet er, at socialarbejderne har en forforståelse, at kvinderne er langt bagude sammenlignet med etniske danskere kvinder, og her fylder barriererne mere end ressourcerne. Dette betyder, at kvinderne ikke mødes med de samme krav og forventninger, som man ville have til en etnisk dansk kvinde på kontanthjælp. Dette er også i sammenhæng med det som Ugebrevet A4 (Jf. indledning, s. 7) skrev i april 2013, nemlig, at jobcentre vurderer ledige indvandrere som svagere end danskere. Man frygter, at ledige med lys og mørk hud behandles forskelligt, og de vurderer forholdsvis flere indvandrere end etniske danskere til at være dårligt fungerende. Dette afspejles også af B's udtalelse. Adspurgt B, om de vurderer kvinderne sværere at få i job selvom de har kompetencen, sammenlignet med en tilsvarende etnisk, dansk kvinde er svaret:

” Ja, det tænker jeg. Det er faktisk noget af det første vi går ind og vurderer, fordi de er flygtninge, så er de aktivitetsparate, fordi de har en barriere i og med de er flygtninge. [...]” (Bilag2-Informant B, s.26).

Jeg tolker citatet fra B således, at der er en forforståelse, som spiller en stor rolle i forhold til vurdering af kvindernes reelle kompetence og arbejdsevne, fordi de er flygtninge⁸. B fremhæver, at hun vil vurdere en dansk kvinde med den samme kompetence som jobparat.

”fordi de er flygtninge, så er de aktivitetsparate, fordi de har en barriere i og med de er flygtninge” er en form for generalisering af borgernes situation, og dermed bliver borgeren ikke mødt som et enkelt respekteret individ, men som andre flygtninge, der har barriere. Dette kan nemt tegne et negativt menneskesyn af socialarbejderen i forhold til kvinden, og det er ikke til gavn for nogen af parterne, fordi det fra starten skaber tvivl om tillid, som er altafgørende for et videre samarbejde. Dette betyder også, at socialarbejderne møder kvindernes manglende integration på arbejdsmarkedet gennem fortolkning med deres forforståelse af kvindernes manglende arbejdstilknytning, baseret på de erfaringer, de hidtil har gjort sig. (Berg-Sørensen, 2012:22).

Socialarbejderne peger på kulturen som en stor del af årsagen til kvindernes manglende arbejdstilknytning. I flere tilfælde er der større fokus på kulturen end der er på borgeren.

⁸ Min undersøgelse handler om ikke-vestlige indvandrere kvinder på langvarig kontanthjælp. Derfor er informanterne flere gange inde i interviewet blevet orienteret om det, men i deres udsagn bruger de flere gange ordet flygtninge i stedet for indvandrere.

Adspurgte socialarbejderen informant A, om disse kvinder er skabt for at passe på hjemmet, børnene og manden lyder svaret:

”Ja og passe på de gamle. Man giver jo ikke sine børn og sine gamle og sine handicappede fra sig. [...]. Alt det vi har udliciteret til vores plejehjem og alderdomshjem og børnehaver og specialinstitutioner med vores – det gør de helst selv, mange af dem. Det kræver en mægtig arbejdskraft også” (Bilag2-Informant A, s.17).

A mener, at disse kvinder repræsenterer en kultur, hvor kvinderne er skabt for at passe på hjemmet, børnene, manden og de ældre. Hvorimod i den danske kultur, som A repræsenterer, er det plejehjem, børnehaver og specialinstitutioner, der tager sig af vores børn, ældre og handicappede.

Ud fra den etnocentriske fordom (Skytte 2007) er der tendens til at socialarbejderen egenskabsforklarer kvindernes adfærd og handlinger, da hun ikke definerer sig selv i samme kategori med dem. Dette kan umiddelbart være et dilemma, da socialarbejderne risikerer at medvirke til at stigmatisere kvinderne, når de egenskabsforklarer kvindernes adfærd med henvisning til deres kultur (Antczak og Johansen, 2007:177).

Denne egenskabsforklaring kan jf. Skytte (2007) medføre en konstruktion af en samfundsmæssig brudlinie mellem ‘dem’ og ‘os’, hvilket er risikoen, når egenskabsforklaringen understøttes af visse former for kulturforståelse (s.16).

Informanterne påpeger i deres udsagn, at kvinderne kommer fra en kultur, hvor den fremtrædende norm er, at kvinden står udenfor arbejdsmarkedet og i stedet er hjemmegående. Denne afspejler sig også af nedenstående citat fra informant B:

”[...] en etnisk kvindes verden ser anderledes ud end en dansk kvindes, fordi de tit er opfostret til at være hjemmegående, hvor vi i Danmark er opvokset til at skulle tage en uddannelse og have arbejde, og det var nogle af de gamle tyrkiske kvinder, så det var nogen der aldrig havde gået i skole, som havde levet i traditionelle tyrkiske samfund. [...]” (Bilag2-Informant B, s.1).

B's udsagn indikerer, at kvinderne kommer fra en kultur, hvor den fremtrædende norm er, at kvinden står udenfor arbejdsmarkedet og i stedet er hjemmegående, hvilket kan udgøre en stor barriere for at integrere kvinderne på det danske arbejdsmarked i en dansk kontekst. Dette kan give anledning til at kvindernes kulturelle og sociale kapitaler ikke udvikles og følger med samfundets udvikling. Jf.

informanterne er kvindernes kultur ikke udviklet på det samme niveau, som den danske, derfor er det også meget svært for kvinderne at kunne varetage et job i Danmark. Dette kan også forklares med den relativistiske kulturforståelse, hvor mødet mellem socialarbejderen og kvinden vil være præget af egenskabsforklarende faktorer, hvor kvindernes kulturelle kerneværdier i den pågældendes miljø forklares som resultat heraf, dvs. kulturen er en del af kvindens manglende arbejdstilknytning (Skytte, 2014: 10-14). Jf. Skytte (2014) kan der i en relativistisk kulturforståelse risikeres, at socialarbejderen arbejder ud fra en kulturtilgang, hvor kvinden ikke ses som et unikt individ med egne værdier og holdninger, men som repræsentant for en given kultur (s.10-14).

Der påpeges også, at kønsforskel også er en betydende faktor i forhold til kvindernes manglende arbejdstilknytning, da det er mændenes ansvar at forsørge familien og konen. Følgende afsnit handler derfor om kønsforskel og dens betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning.

Kønsbetydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning

Alle informanter, der har deltaget i denne undersøgelse, påpeger at kønsroller har stor indflydelse på kvindernes manglende arbejdstilknytning. Følgende citat viser, at kvinderne er både undertrykte og har ikke lige muligheder som deres mænd:

[...] så skulle kvinder være totalt tildækket, og det er ikke med kvindernes gode vilje, at det er sket. Helt sikkert ikke. Så det er så svært at sige det der med tørklædet, fordi hvem vælger selv og hvem får det påduttet? ” (Bilag2-Informant A, s.14).

A's udsagn påpeger, at kvinderne er opvokset og opdraget under vilkår, hvor der ikke er ligestilling og de har ikke de samme muligheder og rettigheder som kvinderne i Danmark. Dette betyder, at der også er samfundsmæssigt undertrykkende elementer, som har haft betydning for kvindernes personlige frihed og udvikling. Med andre ord blev disse kvinder holdt nede i en situation, hvor de ikke fik mulighed for at udvikle en kritisk bevidsthed og reagere på undertrykkelsen (Paulo Freire i Hutchinson & Olteal, 2006:193).

Under en af min observationerne i Jobcenter X⁹, hvor konens mand også deltog, var det helt tydeligt, at manden var dominerende og bestemmende. Samtalen udførtes ved hjælp af en arabisk tolk. Trods socialarbejderens forsøg på at tale med kvinden, forsøgte manden at påvirke samtalen, især gennem

⁹ Jobcenteret anonymiseret

kvinden. Selvom kvinden faktisk har færdiggjort danskprøve 2 og indimellem talte dansk, ignorerede socialarbejderen dette og var mest interesseret i at samtalen gik gennem tolken. Manden pressede konen, for at hun skulle have fri mindst en dag om ugen. Konen forsøger på baggrund af mandens pres, at få socialarbejderen til at give en dags frihed, med argumenter omkring graviditeten- ondt i kroppen, tidligere oplevelser og sygdomsforløb. Dette fremgår også af informanternes udsagn, som peger på kvindernes rolle og opgaver i samfundet, som konsekvens af den mandsdominerende kultur, hvor kvinder skal være hjemmegående og passe på børn, og mænds opgaver er at forsørge dem og børnene. Der kan her jf. intersektionalitetsperspektivet påpeges, at det ikke kun er en enkelt dimension, der er med til at fastholde kvinden på kontanthjælp. Der er også andre dimensioner såsom kønsdimensionen har indflydelse på kvindernes manglende arbejdsintegration. Dette kan fremvises fra både informanternes udsagn og under mine observationer, hvor manden vil bestemme, at konen skal have en dag fri fra sprogskolen. Dette asymmetriske magtforhold kan vise sig på forskellige måder i et kønsperspektiv hos ikke-vestlige familier. Dette kan illustreres af følgende citat:

”[...]Altså familiens forsørgelse – og det man gør hjemme, det er kvinden, hvor manden, han repræsenterer familien udadtil. Han kan gå på arbejde eller ikke gå på arbejde, men han repræsenterer familien udadtil, hvor kvinden sørger for det indre i familien og ikke har den store kontakt ud i verden. [...]” (Bilag2-Informant A,s.4).

Min tolkning af A's udtalelse er, at kvinden ikke bestemmer over sig selv men ligger under for sin mands vilje og ikke har lov til at komme ud og møde andre mennesker, eksempelvis gennem arbejde. Derimod bestemmer manden selv, om han går på arbejde eller ikke, men det er ham der repræsenterer familien udadtil, og det er ham, der taler for kvinden. Når kvinden ikke har mulighed for at komme ud blandt andre mennesker, se og opleve andre kulturer og ikke tale med andre på dansk, så har kvinden ingen chance for at kunne akkumulere nye kapitalformer. Dette betyder også at kvinden, selvom hun bor i Danmark, ikke udvikler sig personligt og får ikke så meget viden om samfundet og heller ikke om sine rettigheder og sine pligter overfor samfundet.

Manden har magten, der fastsætter den dagsorden, som manden skal have. Dette betyder, at manden, der har magten definerer og bestemmer, om kvindens hjemmegående rolle skal betragtes som et problem, hvad manden ikke gør. Derfor er der flere dimensioner på spil, som er med til at forklare kvindernes manglende arbejdstilknytning og deres manglende arbejdsidentitet. Kønsrolle har ifølge informanterne indflydelse på, hvor kvinderne skal placeres. Socialarbejderne argumenterer for, at

kønsdimensionen spiller en så store rolle, der afhængiggør kvinden af manden, der er ansvarlig for familien. Det kan illustreres af dette citat:

”Jeg tror stadig at der er den kultur med at kvinden skal være huslig og mændene skal være praktikere, manden er jo den, der skaffer og kvinden er den, der sørger for hjemmet [...]” (Bilag2- Informant E, s.9).

Citatet fremhæver tydeligt, hvilke opgaver kvinderne har, og hvad manden har ansvar for. Kvinden er økonomisk afhængig af manden, som skaffer, og kvinden har til opgave at passe på de huslige opgaver. Med andre ord, manden er hjemmets repræsentant udadtil og det er også manden, der arbejder eller skaffer pengene. Derfor er det også ham, der vurderer og ved, hvad pengene skal bruges til. Det er mændene der bestemmer over deres økonomi i det hele taget, hvilket betyder at dækning af kvindernes økonomiske kapital er afhængig af mændene. Dette gør det heller ikke nemmere for kvinderne, da det kan begrænse kvindernes sociale liv og kontakt til andre. Jeg vil understrege, at pga. manglende udsagn fra kvinderne selv, skal ovenstående ikke opfattes som dækkende for samtlige af de omtalte indvandrerkvinder, da jeg ikke har den førstehåndsviden af borgerne selv. Det skal dog antages, da jeg selv kommer fra det samme geografiske område, og således er bekendt med, at det er mænd, der normalt forsørger hele familien, og det er stadigvæk dem, der bestemmer hvordan skal pengene bruges. Dette afspejles også i en artikel, der er skrevet af tidlige folketingsmedlem Fatma Øktem i Berlingske den 7. marts 2013, som påpeger, at der findes en stor gruppe indvandrerkvinder, der lever under konstant opsyn og overvågning fra deres mænd. Kvinder, der er nægtet adgang til noget så basalt som deres eget Dankort og som aldrig har været i nærheden af arbejdsmarkedet.

Jeg mener, at dette betyder, at kønsrolle har indflydelse på kvindernes arbejdstilknytning.

Bulter¹⁰ mener at, kønnet er indlært og indlejret i kulturen, og på trods af at individets krop er individets egen, vil individet ikke kunne undgå at blive dømt efter gældende kulturelle normer i samfundet. Kroppen bærer symbolsk værdi, der kan ses som en afspejling af individets person og er bundet til kulturelle normer. Derved bliver normer vedrørende disse kvinders køn bestemmende for, hvad der tolkes som accepteret og ikke accepteret (Butler, 2004: 21- 28). Dette betyder, at kvindernes køn har stor betydning for, om det er accepteret og tilladt af ægtefællen og omgivelserne og kvinden selv, at komme ud at arbejde. Jf. forrige citat (Informant E, s.63) er det huslige arbejde kvindernes

¹⁰ Butler, Judith er professor i retorik og litteraturvidenskab ved Berkeley University of California. Hun er en af de mest indflydelsesrige feministiske tænkere jf. Søndergaard (Søndergaard, 2007:25).

opgaver og manden er ansvarlig for at forsørge familien, derfor skal manden gå på arbejde. Dette kan tolkes således, at kønsrollen påvirkes af normerne og kulturen. Butlers kønsteori¹¹ påpeger, at køn spiller en bestemt rolle, og køn er påvirket af historien og samfundets normer, som også bygger på en kulturs historie:

“My reflexivity is not only socially mediated, but socially constructed. I cannot be who I am without drawing upon the sociality of norms that precede and exceed me” (Butler, 2004: 32).

Dette hænger også sammen med Bourdieus begreb *habitus*, som sætter fokus på, at menneskelig handling både sker i overensstemmelse med samfundets normer og en kulturs historie. Dette betyder, at man uafhængigt af køn bliver gjort til noget gennem socialisering (Rosenberg, i Søndergaard, 2007: 20).

Selvom kvinderne har boet en del af deres liv i Danmark, har de alligevel fastholdt deres oprindelige kultur fra deres hjemlande. Der er gået mange år, og der er også sket mange ændringer i de ikke-vestlige lande, hvor bl.a. i Mellemøsten mange kvinder som konsekvens af bl.a. udviklingen i samfundene har fået en uddannelse og er kommet ud på arbejdsmarkedet. En undersøgelse under titlen *“Women in the Middle East Workplace”* blev foretaget af bayt.com (det førende beskæftigelseshjemmeside for Mellemøsten, der beskæftiger sig med kvinder i arbejdsstyrken) og YouGov Siraj i juni 2010, der konkluderede, at 30% af de adspurgte kvinder erklærede, at de opfattede at 51-75 % af kvinderne i deres land til at være i arbejde på nuværende tidspunkt, og 75 % angav, at kvinderne var i ledende funktioner i en række selskaber (Bayt & Yougov, 2010).

Dette betyder, at de, i dette speciale omtalte kvinder har internaliseret en *habitus* som hjemmegående, der stammer fra før de forlod deres oprindelige hjemland, hvilket er svært at ændre på. Dette har haft konsekvens i form af, at de ikke har akkumuleret nye kulturelle og sociale kompetencer i en dansk kontekst og heller ikke ift. de medborgere, som de en gang har forladt i deres egne oprindelige lande. Ovenstående undersøgelse påpeger klart, at kvinderne fra Mellemøsten i 2010 har en høj arbejdsidentitet og ligeledes besidder en række lederstillinger. I den samme forbindelse skriver Rushy Rashid (1996), at hendes forældre i Danmark forsøgte at klæde hende på efter den måde, man brugte

¹¹ Da mit speciale handler om ikke-vestlige kvinders møde med socialarbejdere i et socialarbejderperspektiv, er kønsteorien fravalgt, fordi jeg har baseret min undersøgelse på socialarbejdernes udsagn, forståelse og fortolkninger og derfor ikke selv har haft adgang til kvindernes egne meninger vedrørende deres køn og deres forståelse heraf. Samtidig er det ikke specialets sigte, at undersøge kvindernes kønsbetydning i mødet med socialarbejdere eller ude på arbejdsmarkedet. Alligevel er ifølge Butler køn påvirket af samfundets normer, som også bygger på en kulturs historie, hvilket har betydning for individets opvækst (Butler, 2004: 21 - 28).

i Pakistan og derved fastholde det, de havde forladt (Rashid, 1996:14). Rushy Rashid kom første gang som 4 årig pige til Danmark, men hendes forældre besluttede at sende hende tilbage til Pakistan, hvor hun skulle opdrages, da Pakistan -jf. forældrene og bedsteforældrene – var det bedste sted for hende at vokse op, i forhold til Danmark, hvor kvinderne bl.a. havde påklædningsfrihed (Ibid:8):

”[...]min far pludselig gav min mor ordre til, at fra nu af måtte jeg ikke gå med kortærmede kjoler mere. Alle mine kjoler, der kunne sys om, fik syet lange ærmer på. De, der ikke kunne sys om, bliver kasseret. Kort efter skulle jeg med min far til Pakistan [...]. Mine faster var kommet til lufthavn for at hente os. Deres første spørgsmål var, hvordan jeg dog så ud, og om jeg ikke vidste, at det var varmt i Pakistan i april måned? [...]. Den næste dag var det første, min ene faster gjorde, at kikke hele min garderobe igennem, tage alle mine langærmede kjoler frem og klippe dem kortærmede. [...]. Desuden gik alle de andre jo i kortærmede kjoler, så hvorfor skulle jeg ikke også have lov?” (Ibid.: 15).

Der er en sammenhæng mellem den ovenstående undersøgelse, der blev foretaget af bayt.com og YouGov Siraj og den historie som Rashid peger på. Undersøgelsen viste, at der var mange kvinder fra Mellemøsten der var uddannet og kommet i arbejde. Rashids historie viser også, at kvinderne har fået mere frihed i deres traditionelle samfund end de kvinder, som har boet mange år i Danmark. Historien giver et billede af, hvordan der bliver forsøgt, at fastholde kvinderne i den kultur og den tradition, som de en gang har forladt i deres oprindelige hjemland. Denne fastholdelse betyder, at kvinderne ikke får muligheden for at udvikle sig ligesom deres medborgere i deres oprindelige lande. Med andre ord, når disse kvinder ikke har mulighed for at komme ud på arbejdsmarkedet og ikke har en uddannelse, så er det klart at deres humankapital jf. Bourdieu vil være ringere. Dette betyder også, informanternes holdning om, at kvinderne fra ikke-vestlige lande per definition er hjemmegående ikke helt kan bekræftes, og det kan ikke generaliseres til alle kvinder fra ikke-vestlige lande. Det er bare tydeligt, at socialarbejderne har meget fokus på kulturen, som en del af forklaringen på kvindernes manglende arbejdstilknytning. Følgende afsnit handler derfor om kulturalisering af kvindernes manglende arbejdstilknytning.

Kulturalisering af kvindernes manglende arbejdstilknytning

Mine observationer og udtalelserne fra socialarbejderne viser, at de har fokus på kvindernes kultur, som også har betydning for deres generelle tilgang til kvinderne. Fokusset peger i retningen af en kultur, hvor mændene er dominerende og har interesse i at kvinderne skal være hjemmegående, passe på børn og være afhængige af mændene.

Spørgsmålet er: Hvordan kan informanterne være så sikre på, at det er kulturen, som er en stor del af forklaringen på kvindernes fastholdelse på kontanthjælp trods deres mangeårige ophold i Danmark? Jeg vil først fremvise en citat fra informant A, som giver udtryk for, at kvinderne per *definition* er hjemmegående. Derefter prøver jeg at svare på ovenstående spørgsmål.

” [...] Det kan også være at i nogle kulturer, der er kvinden per definition husmor. Den, der passer hjemmet. [...], hvor manden, han repræsenterer familien udadtil [...]” (Bilag2-Informant A, s.4).

Ovenstående citat indikerer informanternes syn på kvindernes kultur, som hjemmegående kvinder, der har identiteten og rollen til at passe hjemmet og være tovholder ved alt det, der forgår indenfor hjemmet og manden er den, der repræsenterer familien udadtil og forsørger familien. Citatet viser, at der er fokus på kulturen, som en stor barriere og en del af årsagen til kvindernes fastholdelse på kontanthjælp og manglende arbejdsintegration. Socialarbejderne på nær informant C reflekterer ikke over, at mange af disse kvinder har været boende i Danmark i rigtig mange år.

” [...] , hvis folk kommer og har opholdt sig i landet i måske 10 – 15 eller 20 år, så tillægger jeg det ikke nogen betydning, at de oprindeligt kommer fra en anden kultur” (Bilag2-Informant C, s.4)

C fremhæver modsat de andre informanter, at hun ikke tillægger den oprindelige kultur, kvinderne kommer fra nogen betydning, når de har boet i Danmark i mange år.

Jf. informanternes udsagn, er det ikke kun kvindernes kønsrolle som hjemmegående, men også kvindernes kultur, der ikke har udviklet sig på den samme måde, som danskernes har gjort. Dette kan illustreres i følgende citat fra informant A:

”[...] Vi har haft valget i 100 år og det er jo en enorm udvikling, der er sket. Den forventer vi at udlændinge, der kommer til Danmark, de skal klare sådan her. Det kan jeg jo se er en kæmpe udfordring. [...]” (Bilag2-Informant A, s.22).

A påpeger, at der er stor kulturforskel, hvor udviklingen ikke kan forceres. Systemets forventning til disse kvinder er heller ikke realistisk. Informanten har udfordringer med disse kvinder, da de har svært ved at se dem og forvente så meget af dem, som man kan forvente af en kvinde med dansk baggrund. A tilkendegiver, at etniske danskere kvinder har lært og erfaret at tage ansvar og komme ud at arbejde, hvorimod kvinderne er opdraget til at være hjemmegående og blive forsørget af mændene. Informantens udsagn viser, at der også er en sammenkobling med kategoriseringen af alle ikke-vestlige indvandrerkvinder i en kasse.

Skytte (2009) argumenterer for, at kategorisering bliver en slags kagebog til, hvordan vi skal handle, og hvordan vi kan forvente, at andre handler (s.116). Dette betyder, at socialarbejderne har en forventning til kvinderne om, at de handler på en bestemt måde, og at socialarbejderne tilsvarende handler på egne eller en bestemt måde. Dette kan illustreres af følgende citat:

”[...] Så der var jeg faktisk inde i en af de der undervisningssituationer og skitsere for dem og sige, hvordan så min hverdag egentlig ud og hvilke opgaver havde jeg, der var mine, og hvilke varetog min mand egentlig. Og det var de meget forundrede over, at han godt ville støvsuge [...]” (Bilag2-Informant B, s.5).

Citatet fra B, som repræsenterer majoritetens udviklede kultur indikerer, at hun bruger sig selv og familien som eksempel for at illustrere for disse kvinder, hvordan en dansk familie lever og forsørger sig selv og familien. Udtalelserne fra B fremhæver, at socialarbejderne har en forventning om, at kvinderne lærer at forsørge sig selv, komme i arbejde og handler på en bestemt måde, som er samfundsaccepteret eller majoritetsaccepteret. Socialarbejderen har i sine udsagn efter min fortolkning en evolutionistisk kulturopfattelse (jf. teoriafsnit, s. 37-38). Ud fra et evolutionistisk kulturforståelsesperspektiv forsøger B at lære kvinden, hvordan hun og hendes ægtefælle kan dele opgaverne, og hvorfor det er vigtigt, at både mand og kvinde arbejder for at kunne have et bedre liv, sådan som majoriteten, danskerne, gør. B's udsagn har også en intersektionitetsdimension, da hun forsøger at fremhæve, at kvindernes manglende arbejdstilknytning er resultatet af flere aspekter, som bl.a. kønsrolle, kompetence og hvor de kommer fra. Dette er også tydeligt i informanternes udtalelser,

at kvindernes kultur, især med henblik på ligestilling og i forhold til kulturelle og sociale kapitaler, ikke kan tilpasse sig den danske kultur, og at deres kultur opfattes som meget mindre udviklet i en dansk kontekst. Jf. den evolutionistiske kulturforståelse indikerer denne opfattelse, at interviewpersonerne, som er fra en 'højere udviklet' kultur i kraft af deres selv-opfattede overlegne position, forsøger at vise at de ved, hvad der er bedst for disse kvinder, som stammer fra 'lavere udviklede' kulturer. B er i sin udtalelse overbevist om, at kvinderne stammer fra en kultur med lavt arbejdsidentitet og kun besidder få kompetencer. Informant E fremhæver, at det er kvindernes kultur, som fastholder dem i at være hjemmegående og ikke kommer i arbejde. Dette illustreres i følgende citat:

"[...]Der er også noget kulturelt, hvor det ikke så meget er kvinderne, der arbejder, men hovedsageligt mændene [...]" (Bilag2-Informant E, s.2).

Citatet fremhæver at kvinderne jf. Skytte repræsenterer den kultur, som de har med sig. Ud fra den kulturelrelativistiske forståelse og på baggrund af informanternes udsagn har kvinderne deres egne unikke kultur, som er med til at fastholde dem i kontanthjælp. Kvinderne bliver dermed ikke set som unikke samfundsborgere med egne værdier og holdninger og som repræsentanter for deres handlinger, men som repræsentanter for en bestemt kultur. Kvinderne ses ikke som individer, men alene som *kulturrepræsentanter*, og alle deres handlinger og deres liv på kontanthjælp forklares derfor med henvisning til deres kultur (Skytte & Montesio, 2007: 286).

Dette kan aflede årsagen til kvindernes manglende integration på arbejdsmarkedet, da alt ses som en del af deres kultur (Eriksen & Sørheim 2005:53).

Forforståelse og generalisering af kvindernes situation

I denne undersøgelse forsøger de fleste af informanterne i deres udsagn at generalisere med en kulturforståelse, som giver udtryk for og forklarer kvindernes manglende arbejdstilknytning ud fra kvindernes kulturelle baggrund. Det er også min opfattelse, at der er nogle kulturelle elementer, som kan have betydning for kvindernes passivitet, men i mange tilfælde og ud fra informanternes udsagn spiller forforståelse også en rolle i at forstå og forklare kvindernes manglende arbejdstilknytning. Alle kvinderne kategoriseres derved efter en bestemt kulturopfattelse. Dette medfører, at der ikke bliver taget højde for at alle mennesker er unikke, hvilket betyder, at kvindernes manglende

arbejdstilknytning ikke forklares ud fra fokus på og forståelse af individet. I stedet bliver deres situation vurderet efter fælleskasse (fælleskultur), som de tilknyttes eller placeres i (Skytte, 2007:17). Ifølge Skytte (2007) er der også et magtforhold mellem socialarbejderne og borgerne. Socialarbejdernes magt ligger derved i de muligheder socialarbejderne har, hvor de kan definere kvindernes virkelighed ud fra egne og ikke kvindernes referencerammer (s.191). Dette kan indikeres ud fra informanternes udsagn:

”[...]For vi har allerede et billede i vores hoved af, hvordan ser en irakisk kvinde ud, hvordan ser en somalisk kvinde ud og så handler man jo egentlig ud fra den forforståelse, vi egentlig har [...].” (Bilag2-Informant B, s.18).

B's udtalelser fremhæver, at socialarbejderne har en forforståelse af, hvordan kvinderne ser ud, hvilket betyder at de i forvejen, inden de taler med kvinden, har et billede af, hvordan skal man som socialarbejder handler med en irakisk eller somalisk kvinde. Her tilsidesætter socialarbejderen i sit arbejde med kvinderne ikke egne holdninger og fordomme. I sin tilgang er B bevidst om, at den fortolkning og den afledte viden, hun kommer frem til i forståelsen af sin praksis, er formet af egne måder at forstå kvinderne på. Dette betyder også, at socialarbejderen ifølge Højberg, (2013) ikke går forudsætningsløst til kvindernes arbejdstilknytning, da socialarbejderens forståelse og udlægning af mening altid bygger på en allerede given forståelse af kvinderne og deres situation. Dette kan vise sig af følgende citater:

”[...] ,fordi de har en barriere i og med de er flygtninge. [...] fordi de tit er opfostret til at være hjemmegående [...]” (Citaterne er taget fra allerede ovenstående citater på s.59 & 60).

Citaterne viser, at informanterne har forforståelse om kvinderne, og da de er magthavende defineres kvindernes manglende arbejdstilknytning ud fra egne og ikke fra kvindernes referencerammer. På den måde glemmer man at fokusere på borgeren som et unikt individ med egen selvstændig historie. Socialarbejderens forforståelse spiller en rolle, hvilket kan illustreres af følgende citat fra en af informanterne:

”[...] For indvandrer mænd er årsagen til at de er søgt til Danmark, er det jo fordi, vi er kendt for at have de højeste sociale ydelser [...]” (Bilag2-Informant F, s.3).

At indvandrermand kommer til Danmark kun pga. den høje ydelser er en meget grov generalisering. Dette kan aflede fokuset på borgerens barrierer og ressourcer og mistænkeliggøre borgeren på grund af egen forforståelse af ikke-vestlige indvandrerkvinder. Denne forforståelse hos socialarbejderen betoner, at hun ikke går forudsætningsløst til kvindernes manglende arbejdstilknytning, da hendes forståelse og udlægning af mening altid bygger på en allerede given forståelse af kvinderne (Højberg, 2013:301).

I sammenhæng med dette forsøger interviewpersonerne i flere udsagn at forstå og forklare kvindernes manglende arbejdstilknytning ud fra egenskabsforklaringer, hvilket betyder at kvindernes individualitet, ressourcer og muligheder kan overses, og fokuset kan være på barrierer, begrænsninger og kulturen. Følgende citat illustrerer socialarbejdernes egenskabsforklarende tilgang:

"[...], det gik op for mig, at der egentlig var en kulturel forskel, som kunne spille ind. Ikke bare det helbredsmæssige eller det sproglige, som vi også ser, men at der også var noget kulturelt i det, fordi man havde en forventning om at skulle være hjemmegående også. Det var ligesom det, man var opfostret til" (Bilag2-Informant B, s.1).

Citatet viser, at socialarbejderne har svært ved at lave en konkret situationsforklaring, da de er mere optaget af en egenskabsforklarings handling. Risikoen kan være, at kvindernes reelle problematik og deres individualitet ikke situationsforklares, men i stedet har fokuset været på at kvinderne egenskabsforklares (jf. teoriafsnit, s.36-38).

Socialarbejderens fokus på kvindernes kulturelle baggrund kan medføre, at socialarbejderen ikke sørger for at forstå kvindernes problem og manglende arbejdstilknytning ud fra den konkrete situation, de er i, men i stedet for forklarer den som et resultat af deres kulturbaggrund (Skytte 2009).

Kvindernes manglende arbejdsidentitet

En del af kvinderne er tilfredse med at være hjemmegående, og at de opnår anerkendelse og en form for arbejdsidentitet igennem funktionen som hjemmegående husmor. *"[...]. Nogen siger ja og jeg har det rigtig fint med at være på kontanthjælp, [...] Nogen synes det er o.k. at gå hjemme. [...]"* (Bilag2-Informant E, s.6). Dette kan også begrundes med, at det, ifølge socialarbejderne, er ganske normalt og forventet at være hjemmegående i kvindernes hjemland, hvorfor en sådan funktion må antages at være anerkendt som livsform blandt andre etniske minoritetsfamilier. Samtidig nævner

flere af informanterne, at der finder en form for social kontrol sted, hvor normen er, at en god ikke-vestlig indvandrerkvinde er hjemmegående husmor. Informant A understreger, at socialkontrollen er så brutal, at "æren" kan komme på spil. Dette kan illustreres af følgende citat fra A:

[...], fordi der er en enorm social kontrol i den gruppe. Naboerne sladrer om hinanden og til hinanden. Der er helt enormt social kontrol og man har en stor risiko for at blive udstødt og der kommer æren også i spil. Det er skamfuldt, hvis ikke manden kan forsørge sin kone. Så hans ære er truet, hvis hans kone skal ud at arbejde [...]". (Bilag2-Informant A, s.8)

Citatet belyser, at den sociale kontrol og de forventninger, som kvinderne møder hos familie og nære kontaktpersoner stemmer ikke overens med de krav, de bliver mødt med af det omgivende samfund. Dette kan give anledning til selvmodsigende strategier, hvor de kvinder som nærer ønske om at arbejde, undlader at forfølge dette ønske, da de møder modsatrettede forventninger, og således risikerer ikke at få et arbejde og dermed kontakt med danskerne og arbejdsmarkedet (jf. teoriafsnit, s. 33-34). Dette kan have betydning for at kvinden ikke udvikler en nødvendig kapital, som kunne være med til at de får deres sociale og kulturelle kapital i en dansk kontekst dækket. Når kvinden ikke har adgang til arbejdsmarkedet og er hjemmegående, er der stor sandsynlighed for, at hun opnår en form for social kapital gennem kontakt med sin familie og andre hjemmegående indvandrerkvinder. Følgende citat fra informant D vidner om, at kvinderne har et socialt netværk:

"[...], så snakker man kun med ægtefællen eller det netværk, man har, og BOM, så er sproget bare væk. [...]" (Bilag2-Informant D, s.12).

Ovenstående citat indikerer, at kvinderne kan opnå social kapital igennem en tilværelse uden tilknytning til arbejdsmarkedet. De har ydermere (jf. tidligere citater, s. 45) adgang til økonomisk kapital igennem kontanthjælpen og evt. mandens indtægt, og de kan igennem netværk med andre etniske minoritetsfamilier dyrke deres hjemlands kultur og tale deres modersmål. Kvinderne er derved aktører i en række felter, hvor de kan anvende deres akkumulerede kapitaler fra hjemlandet og samtidig opnå adgang til den anerkendelse og de kapitalformer, som ofte forbindes med deltagelse på arbejdsmarkedet og deltagelse i samfundet. Dette kan betyde, at nogle af kvinderne ikke har et ønske om at deltage på arbejdsmarkedet. Informant B taler om, hvordan kvinderne forsøger ikke at deltage på arbejdsmarkedet:

”[...] Det ser man jo pludselig en helt anden person. Jeg har jo også oplevet at møde dem ude i byen. Jeg har faktisk opdaget en, der gemte sig, da hun opdagede mig, fordi der var hun kommet løbende nærmest, for hun skulle nå noget, og når hun kom ellers ud til mig, så kunne hun næsten ikke gå eller noget, så det er jo altså en rolle, der bliver spillet også”. [...] (Bilag2-Informant B, s.12)

B har oplevet, at kvinderne kan meget mere end det, de mener om sig selv og viser hos socialarbejderen. B mener også, at kvinderne spiller en rolle, hvilket jeg tolker som, at socialarbejderen er mistænksom over for, om disse kvinder fortæller sandheden, når de på grund af bl.a. sygdom ikke har overskud til at varetage et arbejde. Det er også min fortolkning, at kvinderne oplever, at de som hjemmegående opnår behovstilfredsstillelse og kan opretholde en ønsket levestandard og en hjemmegående identitet, hvilket den manglende evne til at omsætte de skjulte/misvisende ressourcer eller fritidsressourcer til en arbejdsevne kan vidne om. Flere af informanterne omtaler en sådan manglende arbejdsmarkedsidentitet:

”[...] Der har kvinderne svært ved at finde en plads på arbejdsmarkedet på grund af, tror jeg, den familiestruktur, de har og den selvforståelse kvinderne har af kvindens rolle i familien (Bilag2-Informant A, s.2).

Citatet indikerer, at en del af kvinderne ikke har nogen arbejdsmarkedsidentitet indlejret i deres habitus og derved ikke ser sig selv som arbejdsmarkedspart eller som en del af arbejdsmarkedet, og at kvinderne prioriterer familielivet og børnene højere end en plads på arbejdsmarkedet. Kvinderne anerkender således ikke arbejdsmarkedsfeltets eksistensberettigelse for dem, som en målgruppe, og denne manglende anerkendelse af feltet kan ekskludere dem fra at deltage i dette felt. Også kvindernes isolation fra det omgivende danske samfund kan være et problem, hvilket afspejles i følgende citat fra informant E:

”[...] Mange af dem kan godt være noget isolerede, idet de har mange børn eller bor i et område med mange ikke- etniske danskere, og det vil jo sige, at de kommer ikke rigtigt ud, det kan selvfølgelig også være et problem i sig selv [...]”. (Bilag2-Informant E, s.2)

Min tolkning er, at der ikke kun er mangel på kvindernes socialkapital i en dansk kontekst og på det danske arbejdsmarkedsfelt; det er også problematisk, da kvinderne er isoleret fra resten af samfundet og kun har kontakt til dem, der har den samme baggrund. En anden informant omtaler i samme forbindelse, hvordan de kan påvirke hinanden:

"[...] jeg er meget opmærksom på, hvilke tolke, jeg bruger. For eksempel da jeg startede her i Y (red.) Kommune¹², da sagde jeg meget tydeligt, at jeg bruger ingen libanesiske tolke her, fordi at gruppen er så stor [...], så uanset om det er en libanesiser fra en anden by, så skal det nok komme til at påvirke" (Bilag2-Informant B, s.12).

B er bevidst om, at der kan foregå en intern påvirkning, kvinderne imellem, eksempelvis ved brug af tolke. Kvinderne kan på denne måde danne en fælles forståelseshorisont, hvor de kan påvirke hinandens habitus og derved fastholde hinanden i ledighed ved at anerkende ledigheden og vise forståelse overfor hinandens manglende arbejdsidentitet. Derved opstår en slags feedbackmekanisme, hvor kvinderne løbende bliver mere og mere ekskluderet fra deltagelse på arbejdsmarkedet og i en lang række andre felter. Kvindernes liv som hjemmegående ekskluderer dem derved fra deltagelse i og kendskab til normer og regler i en række felter i det danske samfund. Samtidig betyder dette, at kvinderne ikke får mulighed for at akkumulere ny kulturel kapital, herunder sprogkundskaber. Det giver også anledning til, at det manglende kendskab til felternes doxa¹³ kan gøre det vanskeligt for kvinderne at begå sig i disse felter ved f.eks. tilbud, og deres manglende kapitalakkumulering gør, at de ikke tilegner sig de nødvendige kompetencer for at kunne udføre forskellige jobfunktioner. Kvindernes hjemmegående funktion kan derved over tid medvirke til yderligere arbejdsmarkedsmæssig og social marginalisering, da størstedelen af samfundet løbende akkumulerer nye kapitalformer og kendskab til en række felter, medens kvindernes udvikling på dette punkt står i stilstand, som også kan afspejles i følgende citat fra informant A:

"[...] Hun bliver lært op som man gjorde i hjemlandet for 30 år siden. Der sker ingen udvikling [...]" (Bilag2-informant A, s.8).

¹² Anonymiseret

¹³ Doxa refererer til det der ikke udtrykkes sprogligt eller formuleres, dvs. de 'uskrevne spilleregler' for feltet. Doxa er styrende for de positioner, agenter har og de beslutninger, de kan træffe i feltet. Alle felter har doxa, og for at kunne deltage i feltet må denne doxa være indlejret i ens habitus. Det betyder, at doxa repræsenterer den 'enighed', der er i feltet om, hvad der er værd at kæmpe om og er således det, som gør kampene i feltet meningsfulde. (Wilken, 2011:55).

Citatet tydeliggør, hvordan kvinderne i mødet med arbejdsmarkedet pludselig kan føle sig utilstrækkelige, da de møder en række krav og forventninger, de normalt ikke bliver mødt med og samtidig pludselig er i et felt, hvor deres eksisterende kapitalformer ikke kan omsættes til symbolsk kapital. Dette omtaler informant A:

” [...] godt nok nogle store krav, vi kommer med og stiller i Danmark – om at alle kvinder skal arbejde. Det er jo fuldstændigt ukendt for dem. Ukendt, ja, det mener jeg, at det er” (Ibid.:4).

Citatet peger i retning af, at kvinderne ikke har nok humankapital for at kunne varetage et arbejde i en dansk kontekst, og derved kan mødet med arbejdsmarkedet og det omgivende samfund betyde, at kvinderne ikke føler sig anerkendt for deres livsstil og levemåde, og ikke føler sig anerkendt som bidragende med noget værdifuldt til arbejdspladsen og samfundet. Det kan derfor antages, at kvinderne, som identificerer sig som hjemmegående trives bedre, da de her føler sig anerkendt for deres levemåde, og ikke bliver konfronteret med nye krav, som de har svært ved at leve op til. Som hjemmegående kan de anvende deres eksisterende kulturelle kapital og tale det sprog, som de bedst kender. Flere af informanterne mener dog, at kvindernes manglende arbejdsmarkedsidentitet og manglede tilknytning til arbejdsmarkedet også kan skyldes, at den tidligere socialpolitik har still et for få forventninger og krav til kvinderne:

”[...], at det ikke at blive stillet krav til, og det så at sige at blive ”parkeret” på en ydelse, det skaber en passivitet[...]” (Bilag2-Informant D, s.4).

Ifølge informanten har de manglende krav til målgruppen været med til at fastholde kvinderne i ledighed. Den tidligere socialpolitik har derved understøttet kvindernes nuværende livsførelse og samtidig præget deres habituelle dispositioner i forhold til at være hjemmegående. Dette har samtidig medført, at kvinderne ikke har tilegnet sig ny kulturel kapital. Da habitus er svær at forandre, og kvinderne tidligere ikke er blevet mødt med de samme krav som nu, kan dette gøre det meget vanskeligt at ændre på kvindernes arbejdsidentitet, da de igennem mange år har været vant til at leve en tilværelse uden tilknytning til arbejdsmarkedet og det danske samfund. Dette illustreres også af følgende citat:

”[...] De (kvinderne, red.) sagde, jamen, vi har ikke været til andet end samtaler i tre år. Vi har ikke været ude i noget sådan og lige pludselig, så skal vi møde hver dag i 8 uger, hvorfor? De forstod det ikke. [...]” (Bilag2-Informant B, s.10).

B argumenterer for at, at den tidligere socialpolitik, hvor der ikke blev stillet krav til kvinderne, førte til at mange har været vant til at leve med kontanthjælpen og derved blev tabt på gulvet.

Flere informanter omtaler i denne forbindelse, hvordan kvinderne ikke føler sig som en del af det danske samfund og samtidig heller ikke accepteret af samfundet. En del af kvinderne føler ikke, at de bliver anerkendt hverken af systemet eller af samfundet generelt, da de føler, at deres kompetencer ikke er værdsat og de føler, at folk ser dem som dumme, når de ikke kan tale sproget. Dette betyder, at kvindernes personlighed derved heller ikke bliver respekteret. Denne følelse og skuffelse hos borgerne kan skabe en tanke om, *”at det hele kan også være lige meget for jeg kan jo alligevel ingenting”* (Bilag2-Informant D, s.9). Dette giver anledning til at de ikke føler ansvar eller forpligtelse overfor et samfund, som de føler, de står udenfor, og som de ikke føler sig accepteret og anerkendt i. Jf. tidligere citater har nogle af kvinderne derved etableret en modkultur imod denne manglende accept og krænkelse og prøver at maksimere mængden af økonomisk kapital uden at deltage aktivt som medborger eller deltage på arbejdsmarkedet.

Disse kvinder har haft en del af deres liv i systemet og er i virkeligheden blevet en del af systemet, derfor er de også erfarne i, hvordan de skal handle med socialarbejderne om deres sag. Trods deres manglende kapital, især i en dansk kontekst, har de alligevel, som erfarne borgere, der har været tilknyttet systemet i mange år, kendskab til hvordan de skal give udtryk for deres synspunkter og repræsentere deres sager. Informant F omtaler i den forbindelse:

”[...] De (ikke-vestlige indvandrerkvinder, red.) snakker jo med andre indvandrere og får deres erfaringer med det danske system og så prøver de at gøre sig dårlige for at få nogle ydelser [...]” (Bilag2-Informant F, s.3).

Citatet beskriver, hvordan borgeren får sin erfaring om systemet gennem andre og præsenterer sin sag på en bestemt måde, dvs. på den måde, som hun selv gerne vil fremstå, eksempelvis som dårligstillede for at få nogle ydelser.

Ifølge (Eskelinen et.al, 2008) har kvinden i samtalen mulighed for at »præsentere sin sag« og give udtryk for sine synspunkter, herunder at fremstille sig selv og sin verden på bestemte måder i

interaktion med socialarbejderen. Kvinderne har forskellige behov og forventninger til det sociale system, og de skal »kvalificere sig« som »klienter», så de er berettigede til bestemte ydelser og til at modtage vejledning og service. *”Det understreges, at samtalen altid påvirkes af klienten – uanset om denne taler eller er tavs”* (Eskelinen et.al, 2008:51).

Egelund og Hilgaard (1993) påpeger også, at klienter har forskellige erfaringer med og kompetencer til at håndtere myndighedskontakten (Egelund og Hilgaard, 1993 i Ibid.).

Forfatterne er enige i, at kvinderne har indflydelse på samtalen, har kompetencer til at håndtere myndighedskontakten, og de præsenterer og kvalificerer sig som klienter, der er berettigede til bestemte ydelser, vejledning og service, da de også har forskellige behov og forventninger til systemet.

Delkonklusion

Der er flere forskellige aspekter på spil, og der er flere forskellige forklaringer på kvindernes manglende arbejdstilknytning. Kvinderne mangler human kapital, især i form af kulturel kapital, hvor især manglende sprogkundskaber er meget væsentlige, ift. at kvinderne kommer tættere på arbejdsmarkedet. Der er også kulturelle aspekter, der har stor betydning for kvindernes fastholdelse på kontanthjælp. Kvinderne er opdraget til at være hjemmegående og være tovholdere på alt det, der har med hjemmet at gøre, hvorimod mændene har ansvar for at forsørge familien og præsenterer familien udad. Dette skaber en store forhindringer og barrierer, da kvinderne bliver »fastlåst» på hjemmefronten. Derved kan de ikke akkumulere nye kapitaler, især i dansk kontekst, da de ikke har kontakt til det danske arbejdsmarked. På den måde fastholder man den kultur, man en gang for mange år siden har forladt. Kønsforskel er også en del af forklaringen, da kvinderne ikke har de samme muligheder og rettigheder, som deres mænd mht. at komme ud at arbejde. Kvinderne har bl.a. fået en habitus som husmor, hvilket er blevet til en del af kvindernes identitet. Dette betyder, at kvindernes manglende arbejdstilknytning ikke alene kan forklares af en enkelt årsag, men det handler om flerdimensionelle forklaringer, og der er forskellige aspekter på spil ift. disse kvinders situation. Det er også tydeligt, at kvindernes ledighed generaliseres og egenskabsforklares, ligesom man kulturaliserer selve problemet, og fokuset er ikke på deres individuelle kvaliteter med egne værdier og holdninger. Her er der risiko for at kvindernes ledighedsproblem, ud fra den relativistiske kulturforståelse, forklares som resultatet af deres kultur. Gennem flere udsagn giver socialarbejderne, som har både magten, viden og repræsenterer majoriteten, udtryk for, at kvindernes kultur ikke er

udviklet på det samme niveau, som den danske. Derfor forsøger socialarbejderne ud fra et evolutionistisk kulturforståelsesperspektiv at lære kvinderne, hvordan man lever i et moderne udviklet land som Danmark. Ifølge informanterne har kvinderne en anden sygdomsforståelse end de etniske danske. Dette vil jeg uddybe i det følgende afsnit.

Sygdom og sygdomsforståelse

Sygdomsforståelse

Ifølge informanterne, fremstiller kvinderne sig som dårligt stillede og mener selv, at de er for syge til at komme ud at arbejde. Dette bundet ifølge informanterne i en sociokulturel forståelse af sygdom, som ikke står mål med kvindernes virkelighed og reelle arbejdsevne og ressourcer. Der påpeges, at kvinderne er sygdomsfikserede, hvilket ifølge socialarbejderne kan være en forklaring på en del af kvindernes manglende arbejdstilknytning. Informant C angiver, at kvinderne fra Mellemøsten sygdomsfikserede og ikke motiverede:

”Der var noget i oktober- november sidste år, et møde i København omkring integration, hvor der kom folk fra hele landet og fortalte om de projekter, som de lavede for kvinder med anden etnisk baggrund. Der kunne man høre, at rundt omkring i landet var det den samme problematik, at kvinder fra Mellemøsten er sygdomsfikserede og sidder meget fast i noget familie et eller andet og er ikke motiveret for at komme ud” (Bilag2-Informant C, s.2).

Holdningen, der udtrykkes i ovenstående citat, bekræftes af alle socialarbejdere, der har deltaget i denne undersøgelse. Informanterne er enige i, kvinderne har en anden sygdomskultur, som udgør en stor forhindring i forhold til, at kvinderne kommer ud på arbejdsmarkedet. Dette kan jeg også genkende på baggrund af de samtaleobservationer, som jeg har haft i forbindelse med denne undersøgelse. Under en af mine samtaleobservationer, som foregik via tolk, brugte socialarbejderen og borgeren de første 15 minutter på at tale om kvindens sygdomsproblemer. Socialarbejderen, som også var en af interviewpersonerne kaldet A, drøfter kvindens psykologiske behandling, medicinske behandling og mange smerter. Kvinden (K1) oplyser, at hun har stoppet med medicinen, da den ikke har hjulpet. Hun tager til egen læge og møderne er meget korte,- De handler mest om de smerter som

hun har. K1 taler om maveproblematikken for tiden og om sit menstruationsproblem, som er startet for længe siden, og P-piller har heller ikke hjulpet. Under mødet kan jeg observere, at K1 sidder meget krummet, er meget lavt talende, meget optaget af sygdom og prøver at overbevise socialarbejderen om, at hun ikke magter at komme ud i et tilbud og heller ikke har overskud til at have en mentor (Bilag 3, observation nr. 1).

Jeg tolker udtalelserne fra K1 ovenfor, at hun mangler motivation, er optaget af sygdom og har en anden forståelse af sygdom. Hun forsøger på forskellige måder at overtale socialarbejderen, hvorfor hun ikke kan komme i et tilbud. Kvinden bruger flere forklaringer omkring sygdommen for at overbevise socialarbejderen, at hun ikke magter noget som helst pga. sygdommen. Dette betyder, at hun gerne vil både have anerkendelse fra socialarbejderen, at hun er syg, men at hun også fortsat gerne vil bevare sin økonomiske kapital i form af kontanthjælp, uden at hun presses i noget tilbud. K1 viser, at hun også har nogle ressourcer, som sagtens kunne bruges på et rigtigt arbejdsmarked. En af underviserne fra et tidligere kursusforløb har skrevet til A, at K1 ikke har været deltagende i undervisningen, har manglet motivation og skabt dårlig stemning på holdet, derfor havde de besluttet, at K1 skulle stoppe. A forklarer også, at K1's attitude, den måde hun sidder på og hvordan K1's fysiske deltagelse er, kan være med til at andre tænker om hende som en negativ person. Dette kan være indlejret i K1's habitus, hvor hun ikke er vant til at komme ud blandt andre fremmede mennesker, derfor er det normalt for K1, at hun non-verbalt ikke viser andre at hun er til stede. Dette betyder, at K1's socialkapital, især indenfor det danske arbejdsmarked er meget begrænset, og da hun ikke kan tale sproget, så er der mangel på den kulturelle kapital. Dette kan også påpeges af det følgende udsagn fra K1:

”Jeg har ikke behov for mentor, fordi jeg normalt ikke kommer ud meget, og jeg er bare typisk sådan”.

Citatet illustrerer, at K1 har en habitus som en mere hjemmegående, og det vil hun gerne bevare, da hun også typisk er sådan. På den ene side er hun ked af at høre andre tænker negativt om hende, på den anden side forsøger hun at deltage på trods af, at hun nogle gange ikke har det godt. I reaktionen på, at K1 har været negativ, umotiveret og ikke deltagende under kurset, bruger hun flere gange *”det har chokeret mig”*. K1 forsvarer sig selv og prøver at vise, at hun ikke er sådan, som andre tror:

”Jeg kan bedømme en person fra første blik, så snart jeg har siddet mig og spørger mig selv: er den person sådan eller sådan, men på den anden side kan jeg ikke træffe beslutning og bedømme folk hurtigt [...]” (Bilag3-observation nr.1, K1, s.3).

Citatet fra K1 påpeger, at hun kan verbalt forsvare sig selv og forklare andre, at hun også kan træffe beslutninger, og at hun ikke kan acceptere, at andre uden hendes inddragelse dømmer hende og træffer beslutning om hende. Hun viser også, at hun ikke vil finde sig i et tilbud som Jobcenteret vil tilbyde hende, da hun konsekvent afviser, at hun komme tilbage til det tilbud, hvor underviseren har skrevet til socialarbejderen om hende. Dette tolker jeg som en ressource, da hun viser, at hun godt ved, hvordan skal folk behandle hinanden, og hvordan har hun krav på at blive behandlet. Dette foregår ved hjælp af en tolk, derfor kan hun måske alligevel ikke vise overskud i virkeligheden og i en dansk kontekst, måske også pga. sprog vanskeligheder. Dette kan også tolkes, at kvinden ikke kender den danske arbejdskultur på de felter, hvor der er andre doxa, som skal overholdes for at kunne accepteres som en del af gruppen. Det er dog ikke helt gangbart, da jeg ikke har mulighed for at få informationerne direkte fra underviseren, om hun har inddraget K1, eller om der er andre årsager, som f.eks. faglige problemer, der er blevet medtaget i deres beslutning om stop af praktikforløbet. Når K1 problematiserer menstruationen, så er det mere i overensstemmelse med informanternes udtalelser omkring kvindernes sygdomsfiksering og sygdomsforståelse. Det tyder på, at lidt hovedpine eller en forkølelse kan have betydning for, at kvinderne ikke kan være fleksible på et tilbud eller arbejdsmarkedet. Ud fra informanternes udsagn er der forskellig sygdomsforståelse, hvor informant B i det følgende citat beskriver sygdomskulturen i Mellemøsten sammenlignet med sygdomskulturen i Danmark således:

”Jamen, jeg tænker, det også er noget de har med, fordi sygdomskulturen er anderledes for eksempel i Mellemøsten end den er her. Her arbejder vi med at sige: Vi møder på arbejde selvom vi har hovedpine. Selv om man er lidt forkølet, kan man godt tage af sted alligevel. Der har man et andet billede, der hvor man kommer fra [...]” (Bilag2-Informant B, s.23).

Informant B argumenterer for, at sygdomskulturen fra Mellemøsten og Danmark differentierer sig fra hinanden. Ifølge flere informanter er der også en anden kultur i forhold til graviditeten, der problematiserer kvindernes situation med henblik på at arbejde, da ”man ikke skal” arbejde eller

gøre noget som helst, når man er gravid. Tværtimod skal den gravide kvinde passe på sig selv og passes meget på af andre, som er omkring hende:

”[...]familien vil ikke bo derude, fordi hun er gravid, og hun skal jo ikke gå hen til bussen. Det er jo frygteligt. Og manden skal gerne være hjemme og passe hende, for hun er jo gravid, så”
(Bilag2-Informant B, s.11).

Citatet ovenfor indikerer, at der er forskellig kulturforståelse af sygdom og graviditet. De etniske danske kvinder kommer af sted på arbejde under graviditeten, men det tyder på, at kvinderne har en anden forståelse af graviditeten. Informanterne fremhæver i deres udsagn ovenfor, at kvindernes graviditeter og sygdomme påvirker kvindernes manglende arbejdsintegration i en negativ retning. Det giver anledning til, at kvinderne i meget lang tid er væk fra arbejdsmarkedet og kontakten til danskerne, hvilket betyder, at kvinderne risikerer at blive passiviseret og tabe sproget. Dette gør det utroligt svært at komme tilbage på arbejdsmarkedet. Informanternes udsagn indikerer, at kvinderne igennem sygdomsbilledet kan opnå anerkendelse og identitet, og der er en sociokulturel forståelse af, at kvinden ikke skal arbejde, når hun er syg eller gravid. Denne tankegang afspejler en stor forskel på kvindernes og informanternes habitus, som især bliver tydelig hos de socialarbejdere, der mener, at kvinderne bruger sygemeldingerne og graviditeten som en strategi for at undgå at blive aktiveret eller komme på arbejdsmarkedet. Socialarbejder B argumenterer for, at kvinderne gør sig dårlige og bruger sygdommen for at undgå at samarbejde eller komme ud. Dette illustrerer sig af følgende citat:

”Jeg havde også en irakisk kvinde, [...] Hun lå jo bare hjemme hver dag og blev vartet op af familien, [...]. Så fik hun en offerrolle [...] lægen kunne ikke finde noget og hun skrev decideret, at det var manglende compliance – altså manglende vilje til at ville deltage – for der var ikke noget at finde på hende, hvor vi gik ind og var meget skarpe i vores krav [...]” (Bilag2-Informant B, s.20-21).

B mener, at sygdommen bruges som en offerrolle, hvor kvinden trods ingen lægelige dokumentationer forsøger at vise, at hun ikke magter noget som helst, da hun er for syg. Det skinner igennem i citatet, at hverken socialarbejderen eller lægen tror på, at kvinden virkelig er syg, og derfor stiller B til sidst et meget skarpt krav til kvinden, for situationen kan ikke mere accepteres af systemet. Dette betyder, at kulturelle forskelle i forhold til sygdomsopfattelser spiller en rolle, som er afgørende

for den interkulturelle kompetence. Det er særlig relevant i forhold til integration på arbejdsmarkedet, hvor B arbejder med kvinden, der har forskellige former for helbredsproblemer f.eks. i et aktiveringsforløb, revalidering, pensionsansøgninger mv. Dette skyldes, at hvordan man forstår, forklarer og handler i forhold til sygdom og afvigelse, varierer fra sted til sted, og det må derfor ses i sammenhæng med de sociokulturelle, religiøse, politiske og økonomiske kontekster, de optræder i (Eriksen & Sørheim, 2005: 239). Her er der tvivl om, at socialarbejderen har nok viden om det interkulturelle, da hun kun bruger lægens forklaringer for at presse kvinden, som føler og viser at hun er så ekstremt syg, at hun ikke har overskud til at passe sine børn eller lave mad. Her er det tydeligt, at der ikke bliver taget hensyn til evt. psykiske problemer og kulturelle forskelle, når socialarbejderen på baggrund af den eneste dokumentation, som er fra lægen vurderer, at hun ikke har tillid til kvinden og har været meget skarp i sine krav til kvinden.

Ifølge den medicinske antropologi er der vigtige kulturelle forskelle i opfattelse og håndtering af blandt andet symptomer, smerter, sygdomsårsager, sygerolle og omsorg. Der er også individuelle forskelle på, hvordan den enkelte forholder sig til og forstår sine egne symptomer, samtidig med at man påvirkes af andres opfattelse af sygdom (Antzac & Johansen, 2007:211).

Citaterne illustrerer, at der er kulturelle forskelle i forhold til, hvordan kvinderne oplever symptomer og smerter, da socialarbejderne fremhæver, at kvinderne er sygdomsfikserede. Denne forskel vil, i forhold til tolkning af symptomer og håndtering af smerter, altid være kulturelt betinget. F.eks. vil symptomer, som i kvindernes kultur bliver betragtet som tegn på sygdom, ikke blive det i den danske kultur, de vil blive betragtet som normale - og modsat. I en sådan situation vil det være svært for disse kvinder med mange helbredsproblemer at blive anerkendt som syg, hvis de symptomer man udviser, ikke bliver betragtet som legitime af socialarbejderen eller andre specialister, herunder læger. I den sammenhæng er det væsentlige at kunne skelne analytisk mellem *disease og illness* (Eriksen & Sørheim, 2005:252-253). Disease står for lægens perspektiv og en medicinsk forståelse af sygdommen. Når lægen stiller en diagnose, er det fordi der er fundet en disease, og lægen definerer ikke patienten som syg med mindre han har fundet en "fejl" ved hjælp af medicinsk accepteret metode (Ibid.:253-254)

Kvinden, som oplever sig selv som meget syg, og ifølge B ikke kan varetage noget ansvar, vil sikkert fortælle sine oplevelser i et ikke-medicinsk sprog og beskrive fænomener, der er ukendte for lægen, hvilket kan gøre det svært at opnå anerkendelse af, at der er nogen fejl. Det er vigtigt især at hæfte sig ved smerteoplevelser, som påvirkes af såvel fysiske som psykiske faktorer. Det er dog især de psykiske faktorer, der varierer. De er påvirket af kultur og omgivelser som påvirker opfattelsen af,

hvordan det er passende at give udtryk for smerte (Antzcak & Johansen, 2007:215). Dette betyder, at både adfærd og evnen til at håndtere smerte er forbundet med socialisering og påvirket af den enkelte kvindes familiære og kulturelle baggrund (Ibid.).

Udtalelsen fra informanten underbygger antagelse om forskellige symptomer, sygdomsforståelse, og oplevelse af smerter i arbejdet med kvinderne. De symptomer, som kvinden udviser, bliver ikke anerkendt og accepteret som legitime af socialarbejderen, der har sygdomsopfattelse i den danske/vestlige medicinske kultur. Dette betyder, at det kan være vanskeligt at opnå en fælles forståelse af de helbredsmæssige problematikker, som den enkelte kvinde eventuelt kan have, og her kan socialarbejderen rejse tvivl om kvindens ønsker om måske at undgå at komme i et tilbud eller arbejde. Her vil tilliden til hinanden svigte, da det ikke er særligt konstruktivt for et samarbejde, hvis det bygger på mistillid eller manglende gensidig forståelse.

Det afspejles i kvindernes habitus ved, at de generelt har en opfattelse af, at man ikke kan eller bør arbejde, når man er syg eller gravid. Dette kan derved tolkes som både manglende kendskab til arbejdsmarkedet, og de krav der stilles, og manglende kendskab og viden om, at en række arbejdsfunktioner kan udføres på trods af forskellige typer af sygdom. Det kan samtidigt tolkes som, at der i kvindernes kultur hersker en holdning til, at syge og gravide kvinder bestemt ikke skal og bør arbejde. Det betyder ikke, at det kun disse kvinder, der sygemelder sig under graviditeten. En rapport fra Beskæftigelsesministeriet fra 2010 viser, at gravide i Danmark har i gennemsnit 48 sygedage. Dette bakkes op af en nyere norske tal fra 2012, som viser, at cirka 75 prc. af alle gravide er sygemeldte i løbet af graviditeten (Politikken, 2014).

Det skal antages, at kvindernes kulturelle baggrund og deres kompetencer, samt socialarbejdernes interkulturelle kompetence spiller en rolle. Dette afspejler, hvor vanskeligt det er for kvinderne at begå sig i en række felter i det danske samfund og i en dansk kontekst, da deres kulturelle kapital ikke kan omsættes til symbolsk kapital i felterne, og da deres habituelle dispositioner ofte fordrer en levemåde, som på mange måder ikke står mål med samfundets ideal om selvforsørgelse og inklusion på arbejdsmarkedet. Samtidig tyder socialarbejdernes udsagn på, at kvinderne kan opnå anerkendelse igennem deres sygdom, ved at de modtager omsorg fra nære personer og familien, som anerkender deres sygdomsbillede og passer på dem. Dette afspejles af følgende citat fra informant A:

"[...] Jeg ser mange kvinder, der er sygdom deres eneste beskyttelse mod mandeverdenen. Også mod danskere og verden med arbejde og så videre. [...]. Den eneste måde, de kan blive hørt på, det er ved at angle efter medlidenhed [...]" (Bilag2-Informant A, s.11).

Denne udtalelse fremhæver, at kvinden benytter sygdomsstrategien for at forsvare og beskytte sig selv mod mand og omverdenen, og derved kan kvinden få medfølelse fra andre. Det kan også betyde, at sygdommen bevirker, at ingen i kvindernes netværk, især deres mænd forventer, at kvinderne besidder et arbejde, hvorfor de derved kan undgå krænkelser og isolation i deres netværk og måske endda opnå anerkendelse fra familien, netværket og mændene igennem deres sygdom. Her får kvinden respekten af sit eget lokale netværk, og derved får hun adgang til socialkapital gennem sine egne familier og måske indvandrer-netværket, hvorfor det kan antages, at incitamentet til at ændre på kvindernes livssituation ikke er særlig stort. Med andre ord, *"[...]så går konen jo hjemme som det egentlig er forventet af en god etnisk kvinde"* (Bilag2-Informant B, s. 3). Det skal også understreges og kan begrundes med, at informanterne ikke anerkender kvindernes sygdomsforståelse, hvorfor kontakten til socialarbejderne kan være en ubehagelig situation for kvinderne, hvor de føler sig presset og stillet skarpe krav. Dette kan belyses ud fra følgende citat:

"[...] , så tænker jeg lidt om det er blevet forsvarsmekanisme. Det er en måde at være lovligt fritaget på. [...] . De finder jo ud af, at i Danmark har man jo barsel næsten et år, så der er et år, hvor der ikke bliver stillet krav. De skal ikke deltage i sprogskole. De skal ikke deltage i møder eller noget som helst. De går bare hjemme og passer deres børn og får deres kontanthjælp" (Bilag2-Informant B, s.3).

Her tyder socialarbejderens udsagn på, at kvinderne gennem deres barsel og sygemelding kan opnå både anerkendelse i form af forståelse og accept fra systemet og at være fri for bl.a. tilbud og møde med systemet. Samtidig kan kvinderne trods deres barsel have mulighed for at få kontanthjælpen som en kilde til at få sin økonomiske kapital dækket. Kvinderne kan derfor have interesse i at forsøge at undgå mere kontakt med systemet end højst nødvendigt. Det er dog et stort dilemma, da det for socialarbejderne må være meget svært at bedømme, hvorvidt kvinderne rent faktisk er hæmmet af sygdom, eller hvorvidt de bruger sygdommen som en strategi med henblik på at undgå at komme i beskæftigelse eller i et tilbud. Derfor kan aktivering og sanktionering af kvinderne være meget relevant for at finde frem til en afklaring af kvindernes rådighed. Jeg vil derfor skrive om emnet aktivering og sanktionering i det følgende afsnit.

Aktivering og sanktionering af kvinderne

Socialpolitikken sætter aktivering centralt som en vigtig indsats, der kan have en motiverende effekt for at de ledige på offentlig forsørgelse bliver selvforsørgende. Aktivering og sanktionering af kvinderne og effekten heraf er af stor betydning for socialarbejdernes indsats overfor kvinderne. Som belyst i de foregående afsnit er informanterne af den opfattelse, at mange af kvinderne godt kan arbejde eller komme i et tilbud, men af forskellige årsager, bl.a. pga. sygdomsforståelse og kulturforståelse ikke ser sig selv arbejdsdygtige. Som belyst også under afsnittet om (motivation eller passivisering, s. 45) er socialarbejderne grundlæggende af den opfattelse, at kvinderne tidligere blev passiviserede, fordi man ikke stillede krav til dem. Det er derfor interessant at undersøge, hvilken opfattelse og mening socialarbejderne har til aktivering og sanktionering imod borgerens vilje. Jeg vil derfor i det følgende afsnit fokusere på lov om aktiv beskæftigelsesindsats, da det hovedsageligt er denne lov socialarbejderne anvender i forhold til aktivering og sanktionering.

Jf. afsnittet (Kontanthjælp og arbejde, s.10) modtager målgruppen kontanthjælp efter lov om aktiv beskæftigelsesindsats § 11, og jobcentrene opererer indenfor denne lovs rammer i forhold til aktiv beskæftigelsesindsats, sanktionering og ophør af kontanthjælp. Jf. § 13 stk. 1.

Hvis borgeren ikke lever op til de krav, som jobcenteret stiller til hende, mens hun modtager kontanthjælp, kan hun få en sanktion efter Aktivloven § 36. Jobcenteret kan trække de dage af kvindernes kontanthjælp, hvis de uden rimelig grund undlader efter krav fra jobcenteret at søge konkrete job, undlader at give meddelelse om sygdom til jobcenteret eller arbejdsgiveren og/ eller udebliver fra tilbud eller jobsamtale med socialarbejderen. Samtidig, efter loven § 41, skal kontanthjælpen ophøre, hvis en borger uden rimelig grund afviser eller gentagne gange udebliver fra et aktiveringstilbud. I sanktionssystemet skal der tages højde for, om borgeren på grund af komplekse problemer måske ikke altid har mulighed for leve op til de krav, der bliver stillet til hende. Socialarbejderen skal derfor altid foretage en socialfaglig vurdering, inden hun kan give borgeren en sanktion. I sin vurdering skal socialarbejderen se på, om der er omstændigheder, der kan begrunde, at borgeren ikke lever op til kravene og derfor ikke skal have en sanktion. Borgeren kan f.eks. på grund af alvorlig psykisk sygdom, hjemløshed eller misbrugsproblemer ikke altid leve op til kravene. Socialarbejderen skal altid forud for en evt. sanktion have udnyttet alle muligheder for at komme i kontakt med den aktivitetsparate borger om, hvorfor hun ikke lever op til de krav, Jobcenteret har stillet hende, inden Jobcenteret må give borgeren en sanktion (Aktivloven).

I denne forbindelse spurgte jeg informanterne, om de anvender sanktionsmuligheder overfor kvinderne:

”Nej. I meget få tilfælde kan det have en pædagogisk virkning. Ellers så hjælper det ikke ved de her tunge sager” (Bilag2-Informant A, s.5).

Informanterne A giver udtryk for, at sanktionering af disse kvinder ud fra denne lovgivning ikke er effektiv, da dette alligevel ikke bringer kvinderne tættere på arbejdsmarkedet, fordi det handler om nogle borgere med mange forskellige helbredsmæssige barrierer. På den anden side, som også belyst i afsnittet (Sygdom og sygdomsforståelse, s.77), er informanterne generelt af den opfattelse, at kvindernes sygemeldinger ikke altid er valide, og at de ikke er for syge i en dansk kontekst til at blive fritaget for en aktiv beskæftigelsesindsats. Informanterne vælger derved at ignorere lovgivningskrav, og på den måde giver de kvinderne mulighed for at forblive på kontanthjælp, ved at undlade at sanktionere. Dette betyder, at socialarbejdernes personlige holdninger kan her påvirke arbejdet med borgerne ud fra et individuelt fagligt skøn, da der ikke i lovgivningen foreligger nogen klar definition på, hvad en ”rimelig grund” til sanktion er. Ifølge (Dalberg-Larsen, 2005) betyder dette skøn også, at socialarbejdernes holdninger har indflydelse på problemforståelsen og spiller en stor rolle i forhold til, hvordan retsreglerne anvendes i praksis (s. 192). Socialarbejdernes habitus således også større indflydelse på holdningen til kvinderne, end den lovgivning der er gældende, og Jobcenteret per lov er forpligtet til at udføre, hvilket kan være problematisk, da det giver socialarbejderne et stort råderum for at lade personlige holdninger til kvinderne påvirke indsatsen. Denne holdning til sanktion viser sig også i et bredere perspektiv, hvor socialarbejderne generelt ikke sanktionerer, som de gjorde tidligere.

Den 4. april 2015 skrev Jyllandsposten, at langt færre kontanthjælpsmodtagere end tidligere får en sanktion, hvis de ikke møder op til samtaler, aktivering eller jobtilbud. Samlet set var der over 100.000 sanktioner i de første tre kvartaler i 2012 og 2013, men i 2014 faldt antallet for samme periode til 73.500 sanktioner, skriver Jyllandsposten (Jyllandsposten, 4.4.2015).

Det er dog interessant, at informanterne er enige om, at kvinderne tidligere er blevet parkeret på kontanthjælp uden noget krav, derfor mener de at kvinderne skal stilles krav i form af bl.a. at komme i aktivering eller et tilbud, hvor de har noget at lave. Informant B udtaler sig således:

”[...], hun var jo for syg og for dårlig til noget som helst. [...], fordi hun ville ikke deltage i vores aktivering, vi havde bedt hende om. [...], jeg har en mentor, der kommer hjem til dig, 15 timer i ugen. Så ville hun ikke mere [...]. Det var bare så tydeligt, at det her, det handlede om manglende vilje. [...], så meldte hun sig ud af systemet” (Bilag2-Informant B, s.20-21).

Informant B er af den opfattelse, at kvinderne har fået lov til at gå hjem uden noget krav, derfor er de også passiviseret, og det er systemets skyld. For den, i citatet, omtalte kvinde har dette ifølge B medført, at hun ikke havde viljen til at arbejde, og at det ikke havde noget at gøre med sygdom.

B giver klart udtryk for, at kvinderne *skal* aktiveres, da det fremmer kvindernes evne til at komme tættere på arbejdsmarkedet. Det er tydeligt, at socialarbejderen ikke viser anerkendelse for kvindernes situation ved at skabe en dialog om, hvad det er, der gør, at hun siger nej til mentorstøtten på 15 timer pr uge hjemme hos hende. Umiddelbart er det ikke klart, om den det hårde krav har betydet, at kvinden er blevet selvforsørgende, eller om hun af angst for systemets tvangskrav har valgt at leve uden kontanthjælp? Dette kan heller ikke være motiverende for en god relation imellem kvinderne og socialarbejderen, fordi socialarbejderen ikke har tillid til kvinden, selvom hun selv mener, at hun er så syg, at hun ikke kan komme i en aktivering, og hun ej heller kan have en mentor hjemme hos hende.

Ovenstående peger i retning af, at socialarbejderen træffer valg om kvinderne, hvad de magter og har overskud til, uden at involvere dem i beslutningsprocessen. Socialarbejderen er grundet sin myndighedsposition en magtfuld aktør i feltet og kan håndhæve feltets eksisterende doxa og samtidig lade egne holdninger have indflydelse på indsatsen overfor kvinden. Dette viser sig hos de informanter, der mener, at kvinderne er i stand til at komme ud i et tilbud eller varetage et arbejde, men at de har en manglende arbejdsmarkedsidentitet eller en forfejlet sygdomsforståelse.

Socialarbejderne benytter deres magt i feltet til at fremstille egne holdninger som mere legitime end kvindernes. Disse kvinder kæmper en ulige kamp imod disse opfattelser og om at definere feltets doxa. Derfor bliver det svært at opnå en samarbejdsrelation, da der ikke bliver etableret en fælles forståelseshorisont igennem horisontsammensmeltning mellem socialarbejderen og kvinderne, så længe socialarbejderen og kvinderne er uenige om feltets krav og kæmper om at definere dette, og så længe socialarbejderne ikke er villige til at sætte deres forforståelse på spil.

Delkonklusion

Informanterne mener, at kvindernes sygdomskultur og sygdomsforståelse har betydning for kvindernes fastholdelse på kontanthjælp og deres passivitet. Kvinderne gør sig dårligt stillede og mener selv, at de er for syge til at komme ud at arbejde. Mine observationer tyder på, at der er en anden sygdomsforståelse hos kvinderne ift. danskernes sygdomsforståelse, og kvinderne er generelt meget optaget af sygdommen. Kvinder med etnisk dansk baggrund kommer på arbejde, når de har f.eks. hovedpine eller er gravide, mens dette ikke altid kan lade sig gøre for kvinderne, da de har behov for mere omsorg og hjælp fra andre. Kvinderne kan igennem sygdomsbilledet opnå anerkendelse og identitet, og der er en sociokulturel forståelse af, at kvinden ikke skal arbejde, når hun er syg eller gravid. Der er tvivl om, socialarbejderen har nok viden om den interkulturelle kompetence, da den kulturelle forskelle i forhold til sygdomsopfattelser spiller en vigtig rolle. De symptomer, som kvinderne udviser, anerkendes og accepteres ikke som legitime af socialarbejderen, der har sygdomsopfattelse i den danske/vestlige medicinske kultur. Kvinderne kan gennem deres barsel og sygemelding opnå både anerkendelse af familien og accept fra systemet om at være fritaget for bl.a. tilbud og møde med systemet. Til trods for enighed blandt informanterne om, at der bør stilles krav til kvinderne, viser det sig, at der ikke er så meget brug af lovgivningens sanktionsregler blandt informanterne.

KAPITEL 6

Specialets kvalitetskriterier

I forbindelse med kvalitetssikringen af specialet vil jeg benytte mig af begreber, der særligt egner sig til kvalitative forskningsundersøgelser.

I dette afsnit vil jeg diskutere undersøgelsens opfyldelse af videnskabelige kvalitetskriterier, hvor afsnittet primært vil bestå i de generelle overvejelser, man må gøre sig med hensyn til undersøgelsens kvalitet.

Der anvendes i dette speciale begreberne: *troværdighed*, *bekræftbarhed* og *overførbarhed*, som anvendes af Tove Thagaard (Thagaard, 2008: 185-ff).

Troværdighed

For at styrke troværdigheden i undersøgelsen har jeg forsøgt at skelne mellem informanternes egne udsagn og mine vurderinger af disse informationer. Jeg har derfor optaget seks interviews og dernæst transskriberet disse for at kunne benytte så korrekt en citering fra informanterne som muligt.

Mine transskriberinger er tilgængelige for vejleder og censor, således de til enhver tid kan opslå informanternes udtalelser om kvinderne (Ibid.).

Med henvisning til Schütz' krav om logisk konsistens, subjektiv fortolkning og tilstrækkelighed opererer Kristiansen og Krogstrup med begrebet *validitet* i forbindelse med vurderingen af observationerne. Kristiansen & Krogstrup argumenterer for, at validitet jf. Schütz' omhandler, i hvilken grad observationerne og fortolkningerne afspejler de fænomener, som forskeren er ude på at belyse jf. problemstillingen (Kristiansen & Krogstrup, 1999: 201-218).

Troværdigheden skal sikres i selve tilblivelsesprocessen og er knyttet til fremgangsmåden ved min datagenerering. Jeg vil så vidt det er muligt lade fremgå af feltnoterne, hvad der er konkrete observationer og udsagn fra informanterne, og hvad der er mine egne beskrivelser og tolkninger. Analysen af observationerne starter, når feltnoterne nedskrives, idet notater altid vil give udtryk for en tolkning (Ibid. 131-169). Der er fare for at glemme det observerede, hvis der går længere tid fra observationerne, derfor har jeg allerede nedskrevet noter under selve observationerne og umiddelbart efter (indenfor samme dag samt efterfølgende 2 dage). Under selve observationen oplyser jeg om, at jeg skriver stikord ned løbende, for at hjælpe mig selv til at huske det, der sker.

Interviewene optages på mobil, hvilket skaber uafhængighed imellem, hvad der konkret er sagt og af mine egne tolkninger.

Troværdigheden styrkes desuden ved, at jeg er kritisk reflekterende og løbende diskuterer min databearbejdning og analysen. Ligesom min vejleder løbende inddrages og stiller sig kritisk overfor mine argumentationer i undersøgelsen.

Et kritikpunkt er, at jeg kun har foretaget undersøgelsen på baggrund af socialarbejdernes udsagn og observation af nogle samtaler socialarbejderen og kvinden imellem. Jeg er bevidst om, at troværdigheden kunne blive styrket, såfremt jeg havde inddraget kvinderne. Min undersøgelse er dog styrket, da jeg har fået lov til at observere nogle samtaler mellem socialarbejderne og kvinderne.

Jeg mener dog stadig, at mine informanter og mine observationer har givet mig dybdegående viden omkring både interviewspørgsmål og min observation af mødet. Jeg er samtidig bevidst om, at dette kun er en ud af mange måder at belyse denne problemstilling på.

I analysen har jeg kun anvendt informanternes udsagn og observationen af møderne til at besvare problemformuleringen og har fravalgt egne notater i forbindelse med interviewerne. Dette, fordi mine notater kunne f.eks. være de svar, som jeg kunne forstille mig at få på de spørgsmål, jeg havde lavet inden. Jeg valgte derfor mine egne notater fra, da de ofte vil være værdiladede og selektive pga. min hermeneutiske videnskabsteoretiske tilgang, hvilket betyder, at jeg har en forforståelse omkring alt (Ibid. 185).

Min problemformulering har styret undersøgelsen hele vejen, derfor har jeg anvendt mine feltnotater af mine observationer af møderne mellem socialarbejderne og kvinderne. Jeg vil dog mene, at mine notater af observationerne vil styrke troværdigheden af undersøgelsen, da det ikke ville forstyrre mødet ligeså meget som, hvis jeg skulle have optaget samtalerne mellem socialarbejderne og borgerne. Jeg mener også, at mit kendskab til feltet som både socialrådgiver med mere end 5 års erfaring på beskæftigelsesområdet og som en, som oprindelig er af ikke-vestlig herkomst har styrket troværdigheden omkring specialet.

Inden for fortolkende tradition, som kvalitativforskning er baseret på, har man indset at en fuldstændig neutralitet er umulig (Tjora, 2012:203).

Tjora argumenterer for, at forskerens kendskab er en ressource. Det er dog vigtigt, at gøre rede for hvordan ens egen position kan komme til at præge forskningsarbejdet. For at styrke specialets troværdighed er det vigtigt at reflektere over, om man har noget til fælles med informanterne, eller om man har speciel kendskab og engagement, og hvordan sådan kan have påvirket tilgangen til feltet, udvalg, datagenerering, analyse og resultat (Ibid. 203-204).

Under afsnittet (Min positionering, s. 13-14) er der forklaret både mit kendskab til kvindernes kultur, socialarbejdernes arbejde og mit engagement ift. selve problemstillingen. Mit kendskab til problemstillingen er også en fordel for at stille præcise spørgsmål, men det kan også være en ulempe, ved at man har med sig mange fordomme.

Bekræftbarhed

Mens troværdigheden hænger sammen med fremgangsmåderne ved dataenes tilblivelse, er bekræftbarheden knyttet til tolkning af resultater (Thagaard, 2008: 188).

Jeg vil forud for indhentningen af empirien eksplicitere min forforståelse og beskrive min tilknytning til feltet og de faldgruber, der er forbundet hermed, så det er muligt for læseren at vurdere min tolkninger i lyset heraf. Thagaard mener, at undersøgerens kendskab til feltet kan både være en styrke og en begrænsning. Erfaringer og kendskab til feltet kan bidrage til at bekræfte en forståelse og samtidig kan undersøgeren også overse nuancer, som ikke er overensstemmende med egne erfaringer (Ibid. 188-189).

Overførbarhed

Herunder reflekterer jeg over undersøgelsens overførbarhed og hvorvidt den forståelse, som jeg har udviklet indenfor specialet også kan være relevant i andre situationer og derved have teoretisk generaliserbarhed (Thagaard, 2008:176 -177).

Jeg har foretaget seks kvalitative forskningsinterviews, samt fem observationer af samtale mellem socialarbejder og kvinder, men det kan være vanskeligt at overføre resultaterne af min undersøgelse til andre jobcentre. Jeg har dog fået mange udsagn fra informanterne, som er sammenlignelige, hvorfor jeg mener, at min undersøgelse til en vis grad kan overføres til andre jobcentre. Dette, fordi min analyse giver nogle teoretiske handleanvisninger omkring, hvordan socialarbejderne kan agere i forhold til kvinderne. Den forståelse, som jeg har fået for socialt arbejdes betingelser i en beskæftigelsesafdeling samt disses indflydelse på målgruppen, er noget jeg fremadrettet kan drage nytte af i tilsvarende sammenhænge.

I en kvalitativ undersøgelse er det fortolkning, der udgør grundlaget for overførbarheden, som også bygger på genkendelsesmulighederne og indebærer en rekontekstualisering (Ibid.191-194). Fortolkning i relation til overførbarhed drejer sig om, hvorvidt den viden, der genereres i min

undersøgelse, kan være relevant eller gøre sig gældende i andre sammenhænge både empirisk og på andre niveauer, altså teoretisk generalisering (Ibid.192).

Genkendelsesmulighederne handler om, hvorvidt personer, der har erfaring med de fænomener, der studeres, altså kvinderne og deres møde med socialarbejdere, samt deres manglende tilknytning til arbejdsmarkedet, kan genkende de tolkninger, der fremlægges i teksten. Dette gælder også personer, som har generel viden om socialt arbejde. De personer, som har kendskab til feltet skal gennem læsning af specialet være tilført en dybere mening og have fået udvidet deres forståelse. Dette betyder ikke, at alle potentielle læsere vil være enige i den fremlagte forståelse, men nogle læsere, og helst mange, bør være enige i den fremlagte forståelse (Ibid.194).

KAPITEL 7

Konklusion

Jeg har i specialet benyttet et kvalitativt casestudiedesign, med et overvejende hermeneutisk videnskabsteoretisk udgangspunkt til at undersøge, hvordan den kulturelle baggrund spiller ind på mødet mellem ikke-vestlige indvandrerkvinder på langvarig kontanthjælp og socialarbejdere, og hvilke betydninger denne påvirkning har i forhold til indsatser og interventioner, samt hvordan forstår/forklarer socialarbejderne kvindernes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet. I relation hertil har jeg undersøgt, hvordan kvindernes kulturelle baggrund og andre vilkår kommer til udtryk, og på hvilken måde den kan have betydning for socialarbejdernes beslutninger og vurderinger i mødet med kvinderne. Jeg har valgt at anskue problemstillingen ud fra socialarbejdernes perspektiv, hvorfor undersøgelsens datagrundlag bygger på kvalitative interviews med seks socialarbejdere fra tre forskellige Jobcentre og fem samtaleobservationer af socialarbejdernes samtale med kvinderne. Jeg benytter samtidig en induktiv tilgang, hvor jeg går fra empiri til teori, dvs. empiri har været styrende for min fortolkning.

Som svar på undersøgelsens problemformulering foretager jeg i det følgende en sammenkædning af de væsentligste pointer fra og fund i min analyse, og fokuserer min konklusion på følgende temaer:

- Socialarbejdernes oplevelse af kvindernes barrierer i forhold til arbejdsmarkedet
- Manglende horisont sammensmeltning og kulturelle generaliseringer
- Kvindernes systemafhængighed og sanktionsforståelse
- Flerdimensionelle forståelser

Socialarbejdernes oplevelse af kvindernes barrierer i forhold til arbejdsmarkedet

Ud fra analysens resultater kan jeg konkludere, at kvinderne set med socialarbejdernes briller har en lang række barrierer i forhold til det danske arbejdsmarked, især manglende kulturel og symbolsk kapital, som gør, at de ikke er kvalificerede nok til at varetage et ordinært arbejde. Herunder kan manglende uddannelser og sprogkundskaber identificeres som en meget indflydelsesrig faktor. Denne mangel er også hæmmende for kvindernes motivation for at komme i arbejde, og samtidig betyder

denne mangel på kulturel kapital, manglende kendskab til arbejdsmarkedet og dets kulturelle koder, at mange af ikke-vestlige indvandrerkvinder har en habitus, hvor de ikke ser sig selv på arbejdsmarkedet. Kvinderne mangler derved viden om, hvordan arbejdsmarkedet og det offentlige system fungerer, hvilket ofte udelukker dem fra at deltage i disse felter. Dette betyder også, at der er stort behov for, at kvinderne får informationerne forklaret på en meget simpelt måde, da de ikke altid har nemt ved at forstå de socialarbejdernes fagudtryk og lovgivningen. De manglende ressourcer og viden omkring både systemet og systemets krav, kan også have betydningen for relationen mellem socialarbejderne og kvinderne, som kan give samarbejdsproblemer.

Manglende horisont sammensmeltning og kulturelle generaliseringer

Det konkluderes, at socialarbejderne sætter spørgsmålstejn ved kvindernes sygdomme og deres vilje til at samarbejde. Analysen viser, at socialarbejderne har en forståelse af, at kvindernes sygdomsbillede er forkert, og at de ikke ønsker at arbejde. Der er ikke opstået en horisontsammensmeltning i mødet med kvinden. Socialarbejderne er af den opfattelse, at kvinderne gør sig dårligt stillede og mener selv, at de er for syge til at komme ud at arbejde, ligesom kvinderne generelt er meget optaget af sygdom. Derved kan kvinderne igennem sygdomsbilledet opnå anerkendelse og identitet, og der er en sociokulturel forståelse af, at kvinden ikke skal arbejde, når hun er syg eller gravid, hvilket sætte spørgsmålstejn ved, om socialarbejderen har viden nok om den interkulturelle kompetence, da den kulturelle forskel i forhold til sygdomsopfattelser spiller en vigtig rolle. Dette gør, at relationen mellem socialarbejderne og kvinderne er præget af mistro, modstand og magtanvendelse, frem for samarbejde.

Det viser sig også, at kvindernes ledighed af nogle socialarbejdere generaliseres og egenskabsforklares, ligesom man kulturaliserer selve problemet, og fokuset er ikke på kvindernes individuelle kvaliteter med egne værdier og holdninger. Dette betyder, at der er risiko for at kvindernes ledighedsproblem, ud fra den relativistiske kulturforståelse, forklares som resultatet af deres kultur. Socialarbejderne forsøger ud fra et evolutionistisk kulturforståelsesperspektiv at lære kvinderne, hvordan man lever i et moderne udviklet land som Danmark. Min analyse peger på, at der er andre undersøgelser, der viser, at mange ikke-vestlige indvandrerkvinder, som nu bor i deres egne hjemlande, er uddannet og kommet i arbejde, mens mange af de langvarige kontanthjælpsmodtagere stadigvæk har fastholdt deres kultur, som de for mange år siden har forladt.

Kvindernes systemafhængighed og sanktionsforståelse

Socialarbejderne er af den opfattelse, at kvinderne har fået lov til at leve af kontanthjælp og være i fred i passivitetens navn, og passiviteten er blevet til en del af deres identitet. Dvs. kvinderne er ikke blevet stillet noget krav til dem. Dette kan ifølge Bourdieu (jf. teoriafsnit, s.33) betyde at kvindernes manglende arbejdstilknytning er resultatet af internaliserede dispositioner og viden gennem livet.

Ifølge socialarbejderne har denne passivering stor betydning for kvindernes afhængighed af systemets hjælpeapparat, da deres møde med systemet også har indflydelse på deres behovet for omsorg. I nogle tilfælde kan det ifølge informanternes oplevelse af kvinderne, tyde på at kvindernes behov dækkes af socialarbejderne. Dette kan også have betydning for socialarbejdernes professionalitet, da kvinderne pga. behovet for omsorg, kan glemme at tage hensyn til socialarbejdernes rolle som myndighedsperson, da kvinderne fokuserer på deres behov for opnåelse af omsorg fremfor socialarbejderens egentlige funktion. Denne systemomsorg tolker jeg også som et resultat af den langvarige tilknytning til systemet, hvor de har været økonomisk afhængige af kontanthjælpen og andre sociale ydelser i mange år. Trods deres langvarige kontakt til systemet, er det ikke nemt for kvinderne at forstå og modtage indholdet af kravene og ny information. Derfor er der en holdning blandt nogle af informanterne, at forklaring og atter forklaring af informationer er vigtigt for at kvinderne kan forstå både, hvorfor de ikke skal være på offentlig forsørgelse hele deres liv, og hvorfor det er vigtigt, at de både tager ansvar for sig selv og er en del af samfundet og føler sig ansvarlig som samfundsborger.

Samtidig viser min analyse, at socialarbejderne er tilbageholdende med anvendelsen af sanktioner ud fra en vurdering af, at det alligevel ikke bringer kvinderne tættere på arbejdsmarkedet, hvilket betyder, at lovgivningens krav om borgerens retssikkerhed ikke altid er opfyldt, da socialarbejderne i højere grad vil fokusere den aktive indsats på de nye ressourcestærke kvinder. Dette kan underminere kvindens mulighed for at forudberegne sin retsstilling, hvilket kan krænke hendes retsfølelse. Derved bliver kvinderne passiviseret på kontanthjælp, da de ikke oplever sanktioner, og kun de nye ressourcestærke borgere prioriteres.

Flerdimensionelle forståelser

Analysen viser også, at socialarbejdernes forforståelse har indflydelse på, hvordan der aggeres overfor kvinderne, og at denne forståelse i sidste ende kan have betydning for borgerens tilknytning til arbejdsmarkedet. Socialarbejderne udtrykker, at der er forskellige faktorer som gensidigt påvirker hinanden og har indflydelse på kvindernes fastholdelse på kontanthjælp. Dette betyder, at ikke kun manglende kompetence, begrænset social kapital og/eller kvindernes mangel på motivation har fastholdt kvinderne på kontanthjælp, men der er yderligere aspekter, der påvirker situationen. Mødet med systemet, det at leve som hjemmegående i flere år, uden at der bliver stillet krav til dem, manglende information, og at borgeren bliver frataget ansvaret, er også væsentlige aspekter, som har relevans for kvindernes arbejdstilknytning.

Socialarbejderne udtrykker ligeledes, at kultur, traditioner, familiens betydning og kønsrolle som er indlejret i kvindernes habitus er også af betydning for kvindernes manglende arbejdstilknytning. Arbejdsmarkedsmuligheder er heller ikke lige nemt at få, og der er ikke den samme efterspørgsel for denne målgruppe sammenlignet med etniske danskere. Samtidig viser analysen, at der også er kulturelle aspekter, der har stor betydning for kvindernes fastholdelse på kontanthjælp. Kvinderne er opdraget til at være hjemmegående og være tovholdere på alt det, der har med hjemmet at gøre, hvorimod mændene har ansvar for at forsørge familien og præsenterer familien udad. Derved kan kvinderne ikke akkumulere nye kapitaler, især i dansk kontekst, da de ikke har kontakt til det danske arbejdsmarked. På den måde fastholder kvinderne den kultur, de en gang for mange år siden har forladt. Kønsforskelle er også en del af forklaringen, da kvinderne ikke har de samme muligheder og rettigheder, som deres mænd mht. at komme ud at arbejde. Kvinderne har bl.a. fået en habitus som husmor, hvilket er blevet til en del af kvindernes identitet. Dette betyder, at kvindernes manglende arbejdstilknytning ikke alene kan forklares af en enkelt årsag, men det handler om flerdimensionelle forklaringer, og der er forskellige aspekter på spil ift. kvindernes situation. Det konkluderes, at kvindernes problemstillinger er komplekse, og at der på mange områder er diskrepans imellem kvindernes levevis, systemets krav og socialarbejdernes forståelse af kvinderne, hvorfor der ikke findes et enkelt svar på kvindernes manglende arbejdstilknytningsproblem.

Sammenfatning

Socialarbejderne udtrykker, at kvinderne manglende kapitaler, bl.a. manglende uddannelser og sprogkunderskaber forringer muligheden for at kvinderne kunne varetage et ordinært arbejde.

Min undersøgelse har ikke kunne afdække, om socialarbejderen har viden nok om den interkulturelle kompetence, da den kulturelle forskel i forhold til sygdomsopfattelser spiller en vigtig rolle. Socialarbejderne er af den opfattelse, at kvinderne gør sig dårligt stillede og er optaget af sygdom for at undgå at komme i arbejde. Det viser sig også, at kvindernes ledighed af nogle socialarbejdere generaliseres, hvorfor fokus ikke er på kvindernes individuelle værdier og holdninger. Socialarbejderne forsøger at formidle at de ved, hvad der er bedst for kvinderne. Der er dog mange ikke-vestlige kvinder, som aldrig har boet i Danmark og fra samme hjemlande, der er uddannet og kommet i arbejde, mens mange af de tilsvarende herboende kvinder, som har fastholdt deres kultur, som de for mange år siden har forladt - ikke har opnået uddannelse eller arbejde.

Socialarbejderne er af den opfattelse, at kvinderne har fået lov til at leve af kontanthjælp uden der er blevet stillet noget krav til dem. Denne passivering har også haft betydning for kvindernes afhængighed af systemets hjælpeapparat.

Trods deres langvarige kontakt til systemet, er det ikke nemt for kvinderne at forstå og modtage indholdet af kravene og ny information. Derfor er forklaring og atter forklaring af informationer er vigtigt for at de kan forstå, hvorfor de skal i arbejde.

Socialarbejderne anvender sanktioner meget lidt, og de prioriterer de nye ressourcestærke kvinder. Socialarbejderne udtrykker ligeledes, at kultur, familiens betydning og kønsrolle er også af betydning for kvindernes arbejdstilknytning. Der er ikke lige arbejdsmarkedsmuligheder og heller ikke at få, den samme efterspørgsel for denne målgruppe sammenlignet med etniske danskere.

Socialarbejdernes forforståelse har indflydelse på, hvordan der handles overfor kvinderne. Der er forskellige faktorer som har indflydelse på kvindernes fastholdelse på kontanthjælp.

Dette betyder, at kvindernes manglende arbejdstilknytning ikke alene kan forklares af en enkelt årsag, men det handler om flerdimensionelle forklaringer, og der er forskellige aspekter på spil ift. kvindernes situation. Det konkluderes, at kvindernes problemstillinger er komplekse, og at der ikke findes et enkelt svar på kvindernes manglende arbejdstilknytningsproblem.

Perspektivering

I det følgende foretager jeg en sammenkædning af mulige perspektiveringer ud fra min undersøgelse og konklusion:

- Undersøgelse ud fra et borgerperspektiv
- Motivationsfaktorer
- Kulturel generalisering
- Sproglige udfordringer og ansvar
- Flerdimensionelle forklaring

Undersøgelse ud fra et borgerperspektiv

På baggrund af min undersøgelse, tænker jeg at en brugerundersøgelse med udgangspunkt i kvalitative interviews hvor borgerne kunne fortælle om deres oplevelser i mødet med systemet, og måden de føler sig behandlet på af socialarbejderne, kunne være et glimrende supplement til denne undersøgelse. Det kunne være relevant at undersøge, hvorvidt kvinderne føler sig anerkendt, og om de oplever bl.a. forskelsbehandling, tvang, inddragelse i egen sag osv., samt hvilke muligheder og begrænsninger de oplever i kontakten med socialarbejderne. Det kunne være interessant at høre borgerne selv, om de er/har været motiveret til at komme i arbejde, og hvordan vil de reagere, hvis de tilbydes et relevant job. Har socialarbejderne forsøgt at ansvarliggøre kvinderne for at selv tage initiativ til at finde et lønnet arbejde? Det kunne derfor være interessant at undersøge med en empowerment tilgang, om hvor meget følger borgerne ejerskab i forhold til deres liv, eller om de føler at de er afhængig af systemet?

Motivationsfaktorer

Specialet viser, at der blandt socialarbejderne er generel enighed om en række barrierer, såsom borgernes manglende kompetence, motivation, kulturelle barrierer og utilstrækkelige aktiveringsindsatser, hvilket kan være hæmmende for kvindernes mulighed for at komme på arbejdsmarkedet. Derfor ville det være meget interessant at høre, hvor motiverede kvinderne er, og hvor de vil placere sig kompetencemæssigt. Samt hvad er deres egne meninger om deres indsatser og

aktiviteter, og hvor meget er de optaget af deres kultur, eller om deres kultur kan have betydning for deres arbejdstilknytning. Derved ville en sådan brugerundersøgelse kunne belyse emnet fra kvindernes perspektiv og inddrage deres oplevelse af virkeligheden.

Kulturel, generalisering og helhedsorientering

Socialarbejderne forsøger at fortolke og forklare kvindernes manglende arbejdstilknytning ud fra, hvor kvinderne oprindeligt kommer fra og deres kultur. Det kunne være interessant at undersøge, om ikke-vestlige indvandrerkvinder af socialarbejderne bevidst bliver forskelsbehandlet pga. deres etnicitet, da det er vigtigt, at socialarbejderne ikke kun fokuserer på den etniske baggrund, men også behandler og ser kvinderne som enkelte unikke personer.

Ifølge socialarbejderne, er kvindernes ægtefæller dominerende og det er manden, der arbejder og konen er hjemmegående. Det kunne være interessant at undersøge nærmere, i hvilket omfang socialarbejderen inddrager manden, som er en vigtig aktør, der har stor indflydelse på kvinden i forbindelse med at komme ud på arbejdsmarkedet.

Det vil være interessant at undersøge, hvor meget socialarbejderne i deres vurdering af ikke-vestlige kvinder generelt fokuserer på kulturen og hvor meget kulturen vil have indflydelse på den konklusion de kommer med. Denne undersøgelse kan være en mere kvantitativ undersøgelse, hvor journalnotater, samtaleforløb og andre dokumenter kan inddrages.

Det kunne være relevant at undersøge, hvorvidt en helhedsorienteret indsats praktiseres i jobcentrene med henblik på bl.a. at samarbejde og inddrage kvindens familie og især manden, som kulturelt har meget påvirkning på kvinden og familien generelt.

Sproglige udfordringer og ansvar

Min undersøgelse viser, at manglende sprogkendskab er et af de mest hæmmende aspekter, der forhindrer kvinderne i at komme i arbejde. Under observationerne hvor socialarbejderne brugte tolk, er det min overbevisning, at flere af kvinderne kunne forstå meget af det talte danske, da de nogle gange svarede på spørgsmålene inden tolken havde oversat dem. Spørgsmålet er, kunne socialarbejderen i højere grad give sig tiden og få kvinden til selv at tale dansk og tage samtalen direkte? Derfor kunne det være relevant, at undersøge, hvorvidt socialarbejderne bevidst kunne prøve

at få kvinderne til at bruge sproget, og ansvarliggøre dem for at lære dansk, der jo er et af de vigtigste redskaber til integration i det danske samfund og arbejdsmarked.

Flerdimensionelle forklaring

Specialet viser, at der er flere faktorer, der tilsammen har stor indflydelse på kvindernes manglende arbejdstilknytning og fastholdelse af dem på langvarig kontanthjælp. De aspekter kan bl.a. være kønsrolle i familien, kulturen, kompetence, lovgivningen, rammerne på Jobcentrene, parkering af kvinderne på kontanthjælp uden at stille krav, arbejdsmarkedskrav osv. Dette betyder også, at der ikke findes et bestemt svar på, hvordan problemerne i fremtiden kan løses. Derfor rejser alt dette en række interessante spørgsmål:

- Har samfundet selv skabt problemet ved ikke at stille nok krav til kvinderne igennem socialpolitikken?
- Hvem bærer ansvaret for kvindernes manglende arbejdsmarkedstilknytning, og hvordan kan problemet løses?
- Bør kvinderne i fremtiden blive tilbudt en mere omfattende og motiverende indsats, og hvordan kan kvinderne blive bedre til at tilpasse sig systemets krav, eller bør systemet blive bedre til at tilpasse sig kvindernes levevis?
- Skal der indføres økonomiske incitamenter, som f.eks. nedsættelse af kontanthjælpen for at presse kvinderne på pengepungen for at komme i arbejde?
- Er det muligt, at kommunen gør det økonomisk interessant for arbejdsgiverne med henblik på at ansætte nogle af de kvinder?

Litteraturlisten

Bøger:

- Andersen, S. A. (2007): *Kritisk realisme som perspektiv i socialt arbejde*. 1. udg. Den sociale højskole i Århus.
- Antczak, H. & Johansen, H. (2007): *Socialt arbejde i et globaliseret samfund – udfordringer til en profession*. Frederiksberg C: Forlaget Samfundslitteratur.
- Bailey, K.D. (2015): ”observation med og uden deltagelse”. I: Kristiansen, S & Krogstrup, H. K. (red.): *Deltagende observation*. 2. udg. Latvia: Hans Reitzels Forlag.
- Berg-Sørensen, A. (2012): ”Hermeneutik og fænomenologi”. I Jacobsen, H. M., Lippert-Rasmussen, K. & Nedergaard, P. (red.): *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning*. 2. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Bonke, J. & Marie Louise. S-N (2013): *Integration blandt ikke-vestlige indvandrere – Arbejde, familie, netværk og forbrug*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.
- Bourdieu, P. (2003): *Af praktiske grunde omkring teorien om menneskelig handel*. 3. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu P. (1986): ”The Form of Capital”. I Richardson J.G. (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Connecticut: Greenwood Press.
- Bourdieu, P & Wacquant, L. J.D. (2002): *Refleksiv Sociologi*. 1. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Bulter, J. (2007): ”Queerfeministisk”. I: Søndergaard, D. M. (red.): *Feministiske tænkere*. En tekstsamling, KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Buss, L. G. & Strauss, H. (2004): ”Socialrådgiverprofessionen”. I: Moos, L., Krejsler, J. og Laursen, P.F. (red.): *Relationsprofessioner*. KBH: DPU’s Forlag.
- Carstens, A. (1998): *Aktivering - klientsamtaler og socialpolitik*. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Dalberg-Larsen, J. (2005): *Lovene & livet: En retssociologisk grundbog*. 5. udg. KBH: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Egelund & Hillgaard (2008): *”Klienten som medskaber af samtale med socialarbejder”*. I: Eskelinen, L., Olesen, S. P., Caswell, D. (red.). *Potentialer i socialt arbejde*. 1. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Ejrnæs, A. (2008): *Integration eller isolation – etniske minoriteter på arbejdsmarkedet*. 1. udg. Frederiksberg C: Samfundslitteratur.

- Eriksen, T. H. & Sørheim, T. A. (2005): *Kulturforskelle kulturmøder i praksis*. 2. udg. Munksgaard Danmark: Gyldendal Akademisk forlag.
- Eskelinen, L., Olesen, S. P., Caswell, D. (2008): *Potentialer i socialt arbejde*. 1. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Ficher, F. (2015): "observation med og uden deltagelse". I: Kristiansen, S & Krogstrup, H. K. (red.): *Deltagende observation*. 2. udg. Latvia: Hans Reitzels Forlag.
- Fuglsang, L. & Olsen P. B. (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. 2. udg. Roskilde Universitetsforlag.
- Ghosh, F. (2007): *Magt og intersektionalitet i socialt arbejde*. NORDISK SOSIALT ARBEIDE. Universitetsforlaget. nr. 4. s. 320-321
- Gullestrup, H. (1992): *Kultur, kulturanalyse og kulturetik*. 2.udg. KBH: Akademisk forlag.
- Harboe, T. (1999): *Indføring i sociologisk metode*. 2.udg. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Holstein J. & Gubrium J.F. (2004): "The active interview". I Silverman, D. (red.): *Qualitative Research, Theory, method and practice*. 2. ed. London: SAGE.
- Honneth, A. (2006): *Kamp om anerkendelse*. 1.udg. 3. oplag. KBH: Hans Reitzels forlag.
- Hutchinson, G. S. & Oltedal, S. (2006): *Modeller i socialt arbejde*. 2. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Højbjerg, H. (2013): "Hermeneutik". I Fuglsang, L., Olsen P. B. & Rasborg, K. (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. 3. udg. Frederiksberg C: Samfundslitteratur.
- Højlund, P. & Juul, S. (2005): *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. KBH: Hans Reitzels forlag.
- Jacobsen, M.H., Lippert-Rasmussen, K., Nedergaard, P. (2010): *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi & forvaltning*, 2. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, B. (2002): *Kompetence og pædagogisk design*, Hans Reitzel forlag.
- Jensen & Christensen, *Dansk Sociologi*. Nr. 4/22. årg.2011: s. 71
- Juul S. (2012): "Hermeneutik". I: Juul S. & Pedersen K.B. (red.): *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori – en indføring*. 1.udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M., Larsen, J.E. & Mortensen, N. (2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus N: Aarhus universitetsforlag.
- Kristiansen, S. & Krogstrup, H. K. (2015): Kristiansen, S & Krogstrup, H. K.: *Deltagende observation*. 2. udg. Latvia: Hans Reitzels Forlag.

- Kristiansen S. & Krogstrup H.K. (1999): *Deltagende observation – Introduktion til en samfundsvidenskabelig metode*, KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. (1997): *Interview: Introduktion til et håndværk*. 1. udg. KBH: Hans Reitzel Forlag.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009): *Interview: En introduktion til et håndværk*. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Launsø, L. & Rieper, O. (2005): *Forskning om og med mennesker – forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning*, 5. udgave, KBH: Nyt Nordisk Forlag.
- Nielsen, E. N., Guul Cho, M.A. & Andersen, S. (2012): *Teori i socialfaglig praksis*, Aarhus: Via Systime.
- Nygaard, C. (2012): *Samfundsvidenskabelige Analysemetoder*. 2. udg. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Olsen, H. (2003): *Kvalitative analyser og kvalitetssikring* i Sociologisk Forskning nr.1. S. 68-103
- Olsen, H. (2002): *Kvalitative Kvaler*. KBH: Akademisk Forlag.
- Olsen, P. B. & Pedersen, K. (2003): *Problemorienteret projektarbejde - en værktøjsbog*, 3. udgave, Roskilde Universitetsforlag.
- Pahuus, M. (1998): "Hermeneutikken". I: Collin, F. og Køppe, S. (red.): *Humanistisk videnskabsteori*. DR Multimedie, 3. oplag.
- Rashid, R. (1996): "Mellem to kulturer". I: Gynther, B. og Varming, O. (red.): *Kultur og opdragelse: forskellige verdener, forskellig virkelighed*. KBH: Gyldendal.
- Riis, O. (2005): *Samfundsvidenskab i praksis, Introduktion til anvendt metode*. 1. udg. 2. oplag. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Rosenberg, T. (2007): "Queerfeministisk". I: Søndergaard, D. M. (red.): *Feministiske tænkere*. En tekstsamling, KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Skytte, M. (2014): *Vilkår og udfordringer i det flerkulturelle samfund*. 1. udg. Frederiksberg C: Frydenlunds Forlag.
- Skytte, M. (2009). "Kategorisering og kulturopfattelse". I: Schou, C. & Pedersen, C. (red.): *Samfundet i pædagogisk arbejde. Et sociologisk perspektiv*. KBH: Akademisk Forlag.
- Skytte, M. (2007): *Etniske minoritets familier og socialt arbejde*, 3. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Skytte, M. og Montesino, N. (2007): "Kulturelle perspektiver i socialt arbejde". I: Meeuwisse, A. & Swärd H. (red.): *Socialt arbejde en grundbog*, 2. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Staunæs, D. (2003): *Where have all subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification*, i NORA, 2, Volume 11, s.101- 110.

- Staunæs, D. & Søndergaard, D. M. (2006): *Intersektionalitet - udsat for teoretisk justering* i Kvinder, Køn & Forskning, nr. 2-3, s. 43-56.
- Søndergaard, D. M. (2007): *Feministiske tænkere*. En tekstsamling, KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Thagaard, T. (2008): *Systematik og indlevelse - En indføring i kvalitativ metode*. 3. oplag. KBH: Akademisk Forlag.
- Thomsen, M.H (2004): *Med kurs mod mangfoldighed? Begreber og praksis i integrationsindsatsen*. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Tjora, A. (2012): *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2.utg. Gyldendal Akademisk. Norsk Forlag.
- Uggerhøj L. (1995): *Hjælp eller afhængighed*. Aalborg Universitetsforlag.
- Uggerhøj, L. (2002): "Menneskelighed i mødet mellem socialarbejder og klient – ideal eller realitet". I: Järvinen, M., Larsen, J.E. & Mortensen, N. (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus N: Aarhus universitetsforlag.
- Warming, H. (2005): "Erkendelse gennem oplevelse: Når indlevelse ikke er mulig". I: Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. 1. udg. KBH: Hans Reitzels Forlag.
- Wilken, L. (2011): *Bourdieu for begyndere*, 2. udg. Frederiksberg: Samfundslitteratur

Bilagene

Bilag 1. Interviewguide

Bilag 2. Interviews

Bilag 3 Observations

Internetsider

<http://bm.dk/da/Beskaeftigelsesomraadet/Ydelser/Kontanthjaelp/Betingelser%20for%20at%20faa%20kontanthjaelp.aspx> (Beskæftigelsesministeriet) Set 12.09.15

http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2014/NR041_1.pdf (Danmarks Statistik 2014) Set 14.09.15

Rapporter:

http://img.b8cdn.com/images/uploads/article_docs/bayt_woman_workplace_may_2010_7782_EN.pdf (Bayt & Yougov, 2010) Set 15.08.15

http://www.cabiweb.dk/media/1374/cabi-metodekatalog-inm-forstaerket-bi_060710.pdf (CABI 2010) Set 14.09.15

<http://www.cabiweb.dk/media/1373/7-virksomme-metoder-i-den-beskaeftigelsesrettede-indsats-for-invandrerkvinder.pdf> (CBR Randers 2007) Set 14.09.15

<http://www.da.dk/bilag/Ikke-vestlige%20indvandrere%20og%20arbejdsmarkedet%202012.pdf> (DA 2012) Set 14.09.15

http://www.kraka.org/sites/default/files/public/analyse_-_ikke_vestlige_indvandrere_er_overrepraesenteret_blandt_langvarige_kontanthjaelpsmodtagere.pdf (Kraka 2012) Set 14.09.15

<http://www.kora.dk/media/1032525/forklarende-analyse-af-ikke-vestlige-indvandreres-arbejdsmarkedstilknnyting.pdf> (KORA 2012) Set 14.09.15

https://www.nyidanmark.dk/NR/ronlyres/D440623B-7EB2-435C-A06E-E7405D0A36E7/0/beskaeftigelsesindsats_for_kvinder_evalueringsrapport.pdf (LG Insight 2006) Set 14.09.15

http://www.sfi.dk/Files/Filer/SFI/Pdf/Rapporter/2006/0630_modtagere_af_kontanthjaelp.pdf (SFI 2006) Set 14.09.15

Artikler:

<http://www.agenda.dk/2014/11/langvarig-kontanthjaelp/> (Agenda 2014) Set 08.04.15

<http://www.jyllands-posten.dk/protected/premium/indland/ECE7602629/Sanktioner-mod-modtagere-af-kontanthj%C3%A6lp-skal-unders%C3%B8ges/> (Jyllandsposten 4.4.15) Set 03.09.15

<http://politiken.dk/debat/debatindlaeg/ECE2197221/chefer-den-gravide-syge-er-blevet-en-epidemi/> (Politikken, 2014) Set 06.10.15

http://www.ugebreveta4.dk/jobcentre-parkerer-indvandrere-bagest-i-koeen_14156.aspx (Ugebrevet A4 04.02.13) Set 14.09.15